

รายงานการวิจัย

เรื่อง

กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
A Mechanism of Tourism Management in Community
by Religions Dimension at Ayutthaya

โดย

พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม) ดร.
พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ (แช่หลี่) ดร.
พระปลัดประติสิทธิ์ จิตาโก (ประคองสาย) ดร.
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760223

รายงานการวิจัย

เรื่อง

กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
A Mechanism of Tourism Management in Community
by Religions Dimension at Ayutthaya

โดย

พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม) ดร.
พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ (แช่หลี) ดร.
พระปลัดประดิษฐ์ จิตาโก (ประคองสาย) ดร.
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610760223
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Mechanism of Tourism Management in Community by Religions Dimension at Ayutthaya

By

Phrakhruwinaithorn Ek Jinavamso (Choeiprathum), Dr.

Phramaha Krisada Kittisobhano (Saelee), Dr.

Phrapalad Pradisist Thitabho (Prakongsai), Dr.

Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760223

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ผู้วิจัย:	พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม) และคณะ
ส่วนงาน:	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒) ศึกษากลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยสาธารณะมีน้อย คนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองคาพยพ ทำให้เกิดปัญหาสถานที่คับแคบ ไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้ ทำให้จำกัดในการจอดรถ การแย่งพื้นที่ทำมาหากินของคนในชุมชน ชุมชนควรมีการวางแผนในการพัฒนาชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถาน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีแผนปฏิบัติการประจำปี

๒. กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ PDCA และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมวดอิทธิบาทธรรม ดังนี้ ด้านการวางแผน ประกอบด้วย เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย แต่งตั้งคนในชุมชนที่มีความรู้มาช่วยงาน หมั่นประชุมกันเองนิตย์ ด้านการปฏิบัติ ประกอบด้วย คนในชุมชนทำงานอย่างเสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวมและชุมชน ดำเนินทุกกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรัดกุม คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและเกิดเป็นความภาคภูมิใจในชุมชน ให้ทุกฝ่ายได้ตรวจสอบผลการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายอย่างตรงไปตรงมาและต่อเนื่อง ด้านการตรวจสอบ ประกอบด้วย ยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ผู้อื่นตรวจสอบผลการดำเนินงานของชุมชนของตนได้ แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ด้านการปรับปรุง ประกอบด้วย มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ของชุมชน แล้วนำมาพัฒนา เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

๓. กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๑) กลไกการการจัดสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุภาพดี มีระเบียบวินัย ๒) กลไกการจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย กิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป ๓) กลไกการ พัฒนาสมรรถนะของคนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยหลัก ๔ ส คือ สร้างแรงจูงใจ สร้างอุปนิสัย สร้างบทบาท และสร้างความรู้ความเข้าใจ ๔) กลไกการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป รับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อ สภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเอง มีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก เพียงพอ อากาศสบาย ไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่ให้พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก

Research Report Title: Community Tourism Management Mechanism through Religious Dimension in Ayuthaya Province
Researcher: Phrakruvianitorn Ake Chinavangso and Others
Division: Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidhayalaya University
Fiscal Year: 2017
Research Support Fund: Mahachulalongkornrajavidhayalaya University

ABSTRACT

Objectives of this research were to: 1. Study the local tourism problems through the religious dimension in Ayuthaya Province, 2. Study the local tourism mechanism through the religious dimension in Ayuthaya Province and 3. To propose the local tourism promotion through the religious dimension in Ayuthaya Province.

Methodology was the mixed methods: the qualitative research collected data by the researcher, from document, from key informants and participants in focus group discussion by in-depth-interviewing analyzed data by content analysis.

Findings were as follows:

1. The community tourism condition through the religious dimension in Ayudhaya Province was that public land development was difficult to pursue due to limited space, local people did not participate in whole development, the public land was narrow, not possible to expand causing limited parking. Local people were fighting for the space for making living. There should be good short, long and annual plan for community development for cultural and ancient city tourism.

2. Community tourism mechanism through the religious dimension in Ayudhaya Province consisted of 4 dimensions as of Demming's quality cycle of PDCA and Buddhadhamma, Itthipada 4:

Planning, opening opportunities for people in the communities to participate in tourism planning together. Regular and frequent meeting for the project.

Doing, people in communities dedicated to the project according to the set plan carefully. People in communities participated in developing the local tourism through the religious dimension with pride and could be checked at every step.

Checking, listening to others' opinions. Committee appointment for cross monitoring and following-up and evaluating continuously. Improving the loop holes and mistakes by participatory action.

Acting, strong, secure and sustainable vision and determination with regularly checking for the strong and weak points for more development, emphasizing public hearing and opinions.

3. Community tourism mechanism through the religious dimension in Ayudhaya Province consisted of: 1) tourism place in communities consisting of 5 S's; clean, no garbage, not dirty, lighted, no dark corner, safe, not dangerous for tourists, peaceful, not crowded, no pollutions, safe and people in communities are healthy and self disciplined, 2) tourism activities mechanism through the religious dimension in Ayuthaya Province consisted of the activities designed for tourists to sense through the six senses; figure, sound, smell, taste and touch, 3) competency development mechanism for local people to be a part of sustainable tourism consisted of 4 S's; creating motivation, habit, role and comprehension, 4) community environmental development mechanism for community tourism was that; appropriate tourist attractions to welcome appropriate tourists, not too many to handle that caused the inconveniences in transportation, communication, There should be clear signs for locations, good welcoming atmosphere to impress the tourists. People in communities should provide sufficient food, drink and souvenirs with comfortable environment, not too hot or too cold and plenty of rest areas when strolling for sight-seeing.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่สนับสนุนทุนในการวิจัยในครั้งนี้ เพราะเล็งเห็นถึงประโยชน์และคุณค่าของงานวิจัยฉบับนี้ ขอขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อากาศโร, ดร.) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์และช่วยเหลือผู้วิจัยมาตลอด

ขอขอบพระคุณ ผู้บริหารคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เมตตาอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยในครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจทานงานวิจัยฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยหวังว่ารายงานการวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนและวงการศึกษา บุญกุศลที่เกิดขึ้นจากรายงานการวิจัยครั้งนี้ อุทิศให้บิดา มารดา พระอุปัชฌาย์ และครูบาอาจารย์ทุกท่าน

คณะนักวิจัย

๑ สิงหาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๓
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๔
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ.....	๕
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว.....	๒๒
๒.๓ แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน.....	๒๙
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๕
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๒
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๕๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๖
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษารวบรวม.....	๕๖
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๕๗
๔.๑ บริบทของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๕๗
๔.๒ สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา.....	๗๙

๔.๓	กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตาศาสนาในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา.....	๘๙
๔.๔	เสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตาศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๙๑
๔.๕	องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๐๑
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๐๔
๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๔
๕.๒	อภิปรายผล.....	๑๐๗
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๐
	บรรณานุกรม.....	๑๑๑
	ภาคผนวก.....	๑๓๓
ภาคผนวก ก	บทความวิจัย.....	๑๑๔
ภาคผนวก ข	กิจกรรมเกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๒๙
ภาคผนวก ค	ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๓๒
ภาคผนวก ง	เครื่องมือวิจัย แบบสอบถาม / สัมภาษณ์ / ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ / หนังสือเชิญต่างๆ.....	๑๓๕
ภาคผนวก จ	รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๔๒
ภาคผนวก ฉ	ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๑๔๕
	แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๕๐

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๘๙

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕๑
๔.๑	แผนที่เกาะเมือง.....	๕๘
๔.๒	องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๐๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวของประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมา ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการเติบโตในเชิงปริมาณทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ยังคงมีปัญหาในเชิงคุณภาพ ที่เป็นภัยคุกคามต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต อาทิความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวจากการกระจัดตัวของนักท่องเที่ยว ปัญหาความปลอดภัยนักท่องเที่ยว ขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเข้าถึงและการ เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว และการรองรับการขยายตัวของสาขาการท่องเที่ยวใหม่ๆ บุคลากรการท่องเที่ยว ยังขาดแคลนทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย๑ พระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวม งานศิลปะ วิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่างๆ เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันล้ำค่า และเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีสถานที่สำคัญประกอบไปด้วย ศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของชาติอันเป็นแหล่งรวม ที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้งความเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของอีกทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม สงบทตามหลักพระพุทธศาสนา

ฉะนั้น วัดจึงเป็นสถานที่ทรงคุณค่า เพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมมีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพียงแต่จะถ่ายทอดออกไปได้อย่างไร ถ้าเราไปแยกส่วนไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผล เราก็จะทำได้เพียงแค่มาวัดเพื่อถ่ายรูปสวยงาม ชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนา และวัฒนธรรมต่างกันก็มาเพียงแค่อายุรูป บางครั้งก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสม คนไทยบางกลุ่มมาก็ไม่ได้สร้างเสริมปัญญา ส่วนหนึ่งอาจจะเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคม ทั้งที่บทบาทของวัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมและด้านการนำรายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่น จังหวัดและประเทศโดยรวม ขณะเดียวกันวัดก็เป็นแหล่งที่สามารถให้ความรู้ความคิดที่กว้างขวางขึ้น ให้ความสงบ ความร่มเย็นกับผู้มาเยือน ทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจพุทธศาสนาได้ดีขึ้น วัฒนธรรมของชุมชน ของสังคมไม่ว่าที่ใดในโลก ไม่มีอะไรเป็นหลักเท่ากับศาสนา ศาสนาเป็นรากเหง้าของการตั้งชุมชนสังคม โดยเฉพาะในประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่กระแสวิงในปัจจุบันให้ความต้องการ เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาเป็นการเดินทาง ที่นักท่องเที่ยวปฏิบัติตนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

---

^๑ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐, [ออนไลน์] , แหล่งข้อมูล : https://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114, (๑๙ มกราคม ๒๕๖๐).

ของสังคมไทย การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา มาจากคำว่า Buddhist Tourism ซึ่งสามารถสรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้คือ ๑) เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี ๒) เป็นการท่องเที่ยวที่เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา ๓) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนคุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมป็นผลประโยชน์ต่างๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งชุมชนต่างๆ ที่วัดตั้งอยู่ และเพื่อเป็นการดึงดูดคนเข้าวัดปฏิบัติธรรมและได้สัมผัสกับพระพุทธศาสนา ซึ่งวัดในแต่ละวัดที่มีศักยภาพในด้านต่างๆ อาทิเช่น ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการปฏิบัติธรรม วัดที่เป็นแหล่งโบราณสถาน วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ จะทำให้นักท่องเที่ยวได้มีทางเลือกเพิ่มขึ้น และยังเป็นการทำให่วัดกลายเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ได้อีกทางหนึ่ง

กลไกการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนควรเป็นเรื่องที่มีหลักประสานประสานกันหลายรูปแบบ รวมทั้งการจัดการรักษาพุทธศาสนสถานซึ่งเป็นมรดกโบราณคดี พิพิธภัณฑสถานศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่างๆ ทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ความสวยงามของสิ่งดังกล่าว ได้เรียนรู้และเข้าใจความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พุทธศาสนสถานที่มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม รวมถึงเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยใดสมัยหนึ่งของประเทศ หลักฐานและความสำคัญดังกล่าวอาจเป็นทาง วัฒนธรรม การเมือง และสังคมวิทยา

สำหรับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น ถือได้ว่าเป็นนครแห่งประวัติศาสตร์ของชาติไทย มีพุทธศาสนสถาน รวมทั้งวัดที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงมากมาย แหล่งพุทธศาสนสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองอันเป็นที่รู้จักทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และความเป็นเมืองเก่าที่มีวัดและพุทธศาสนสถานอยู่มากมายนี้เองทำให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งของประเทศไทย จากสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างเดือนมกราคม ถึงมิถุนายน ๒๕๖๐^๒ จำนวนทั้งสิ้น ๑,๗๓๘,๘๕๗ คน แบ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน ๑,๒๖๕,๘๒๘ คน แบ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน ๔๗๓,๐๒๙ คน เฉลี่ยจำนวนวันที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ ๒-๓ วัน จำนวนเงินที่ใช้ในการท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อคนต่อวันคือ ๑,๔๗๗.๖๖ บาท

จากความเป็นมาและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วัดและพุทธศาสนสถานต่างๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งที่ชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญจากประเด็นดังกล่าว จึงได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ มาประกอบ เพื่อการศึกษาหลักการการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมประเพณีของชาติไทยได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก อีกทั้งยังเป็นข้อมูลและหลักฐานเพื่อประกอบการศึกษาสำหรับผู้ที่จะต้องการศึกษาในงานด้านนี้ ต่อไปอีกด้วย

^๒ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, สถิตินักท่องเที่ยวภายในประเทศ ม.ค. - มิ.ย. ปี 2560 (จำแนกตามภูมิภาคและจังหวัด) (Domestic Tourism Statistics Q1-Q2 (Classify by region and province)), [ออนไลน์] , แหล่งข้อมูล : https://www.mots.go.th/more_news.php?cid=504&filename=index, (๑๙ มกราคม ๒๕๖๑).

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา กลไกการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์ประกอบการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเสนอองค์ประกอบและกลไกการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ในการท่องเที่ยว โดยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๘ รูป/คน โดยเป็นกลุ่ม พระสังฆาธิการ ข้าราชการ การท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผู้เชี่ยวชาญอาจอยู่นอกพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่สามารถให้คำอธิบายมายังพื้นที่วิจัยได้

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยเรื่อง กลไกการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ สถานที่ท่องเที่ยววัด ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๐ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ.๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๗ เดือน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กลไกการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพตามขั้นตอน อย่างมีระบบ แบบแผน เพื่อให้ประสบผลสำเร็จ บรรลุวัตถุประสงค์ ตามเป้าหมาย ที่ได้กำหนดไว้

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปในสถานที่ต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา การผ่อนคลาย เพื่อความบันเทิง

มิติศาสนา หมายถึง ทรัพยากรทางศาสนาที่มีความสำคัญในแต่ละด้าน ได้แก่ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน ศาสนบุคคล ประเพณีและวัฒนธรรม สิ่งสิ่งแวดล้อมทางศาสนา

ศาสนวัตถุและศาสนสถาน หมายถึง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ อาคารและสิ่งปลูกสร้าง สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา

ศาสนบุคคล หมายถึง พระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และพระเกจิอาจารย์ ที่ผู้คนให้ความเคารพนับถือ

ประเพณีและวัฒนธรรม หมายถึง วันสำคัญและประเพณีต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา
สิ่งแวดล้อมทางศาสนา หมายถึง สัปปายะ ๗

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๕.๑ ทำให้ทราบสภาพทั่วไปของกลไกการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๕.๒ ทำให้ทราบองค์ประกอบการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๕.๓ ทำให้ทราบถึงองค์ประกอบและกลไกการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อรองรับกับการท่องเที่ยว

๑.๕.๔ มหาวิทยาลัยและสถานศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้ข้อมูลไปเป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการบริการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในสังคมต่อไป

๑.๕.๕ วัด องค์การการกุศล หน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไร ได้ข้อมูลไปเพื่อเป็นการปรับปรุงการพัฒนาศักยภาพของกระบวนการกลไกการจัดการการท่องเที่ยวต่อไป

๑.๕.๖ ประชาชนทุกระดับ สามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หรือพัฒนาองค์กรให้ดีขึ้น อันจะทำให้การพัฒนาของประเทศเกิดความมั่นคงอย่างยั่งยืน

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารมารวบรวมแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการจัดการ
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- ๒.๓ แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการจัดการ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทาง ด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ ร่วมด้วยซึ่งการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นศักยภาพและความสามารถของตัวผู้บริหารเอง มีนักบริหาร นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ นักการศึกษาและหลายท่าน ได้ให้ความหมาย และแสดงทัศนะเกี่ยวกับการบริหารการจัดการไว้หลากหลาย จากการค้นคว้า และตรวจสอบ เอกสาร ปรากฏว่ามีผู้ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้ หลายท่าน ดังนี้

๒.๑.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการจัดการ

สังคมไทยในยุคสมัยต่างๆ เมื่อมีองค์การเกิดขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดกิจกรรม ที่คนทำงานร่วมกันจะได้ปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุจุดมุ่งหมายเดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลก ยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กระบวนการการเข้าไปดูแลงานในด้านต่างๆ จึงจำเป็นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยใหม่อันจะทำให้การจัดการงานนั้นๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี^๑ นิยามคำว่า การจัดการ คือ สิ่งงาน ควบคุมงาน ดำเนินงาน^๒ ส่วนในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า Management มีคำนิยามไว้ว่า management or being managed administration of business concerns or public undertakings persons engaged in this^๓

^๑สุรพล สุยะพรหมและคณะ, **พื้นฐานทางการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๘.

^๓Allen R.E. cd, **The Ocford Dictionary of Current English**, (Great Britain : oxford University Press, 1985), p. 455.

นอกจากนี้ยังมีผู้นิยามคำว่า Management ไว้ใน Effective Management ว่า การจัดการคือการ ประสมประสานทรัพยากรต่าง ๆ ที่ทำให้การดำเนินงานเป็นไปเพื่อบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^๕

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการให้ความหมายของการจัดการ ดังนี้ การจัดการหมายถึง กระบวนการที่กำหนดและบำรุงรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมของบุคคล เพื่อให้มีการดำเนินงานในภารกิจ นั้นบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด^๕ การจัดการคือ กระบวนการอย่างหนึ่ง ภายในองค์การ ซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีทรัพยากรอื่นๆ และประกอบด้วยเงินทุน เครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบ^๖ กระบวนการจัดการ คือ กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินตามขั้นตอนต่างๆ โดยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ ไปด้วย องค์การจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^๗

หน้าที่ของการจัดการ

การจัดการนั้นมีการกำหนดให้ผู้บริหารขององค์การจะต้องทำหน้าที่ของการจัดการ ซึ่งในต้นศตวรรษที่ ๒๐ อองรี ฟาโย (Henri Fayol) ชาวฝรั่งเศสเป็นคนแรกที่ได้เสนอไว้ว่าผู้บริหาร จะต้องทำหน้าที่ ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การสั่งการ (commanding) การประสานงาน (coordinating) และการควบคุม (controlling)^๘ ปัจจุบันวิชาการ ทางด้านการจัดการ หรือวิทยาการจัดการส่วนมากเห็นพ้องต้องกันว่า หน้าที่ของการจัดการที่ผู้บริหาร จะต้องทำ ประกอบด้วยหน้าที่ ๔ ประการ ๑. การวางแผน (Planning) ๒. การจัดองค์การ (Organizing) ๓. การนำ (leading) ๔. การควบคุม (controlling)^๙

ความสำคัญของการจัดการ

ความสำคัญของการจัดการมีดังนี้ ๑. การจัดการได้รับการพัฒนามาควบคู่กับการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์เป็นเวลาช้านาน และช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ๒. จำนวน ประชากรของโลกและของแต่ละประเทศเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้องค์การต่างๆ ต้องให้ ความสำคัญต่อการขยายงานด้านการจัดการให้กว้างขวางเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ๓. การจัดการเป็น เครื่องมือบ่งชี้ให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม จะเห็นได้ว่า ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ

^๕ พิมลจรรย์ นามรัตน์ และเสนห์ จุ้ยโต, **องค์การและการจัดการ**, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖-๑๗.

^๖ Harold Karold and Heing Wehrich, **Management**, (Singapore : Mc Graw-Hill Book Company, 1998), p.4.

^๗ อีรวุฒิ บุญยภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, **พื้นฐานการบริหารงานอุตสาหกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

^๘ พะยอม วงษ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูสวนดุสิต, ม.ป.ป.), หน้า ๓๖.

^๙ วีรัช สงวนวงษ์วาน, **การจัดการและพฤติกรรมองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

ต่างๆ โดยเฉพาะทางด้านอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้ก็เนื่องจากการจัดการนั่นเอง ๔.การจัดการเป็นวิธีการที่สำคัญที่จะนำสังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนดังเช่นปัจจุบัน ๕. การจัดการเป็นลักษณะของการให้บุคคลต่างๆ ในองค์กรได้มีโอกาสร่วมมือกันทำงาน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในหมู่ผู้ปฏิบัติงานร่วมกัน ๖. แม้แต่ชีวิตประจำวันของมนุษย์เราไม่ว่าจะอยู่ในเรื่องครอบครัวหรือในที่ทำงาน ก็ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับการจัดการทั้งสิ้น ดังนั้น ชีวิตและการทำงานจะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดการทั้งสิ้น^{๑๐} การมีองค์กรเกิดขึ้นในโลกนั้นจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตามที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ก็ล้วนแต่ต้องอาศัยการจัดการเข้าไปดำเนินการในองค์การเหล่านั้นบรรลุปเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การศึกษาเรียนรู้และการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการจึงเป็นเรื่องสำคัญและมีความจำเป็นต่อแวดวงวิชาการและผู้ปฏิบัติงานทั้งหลาย เพราะการจัดการที่มีการศึกษาองค์ความรู้แล้วจะทำให้นำไปปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๑๑} การจัดระบบแนวความคิด ทางด้านการจัดการนั้นเริ่มต้นในช่วงที่มีการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ ระหว่างศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ และได้มีการปรับปรุงพัฒนาเรื่อยๆ มาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งสามารถแบ่ง แนวความคิดออกเป็น ๖ กลุ่มด้วยกัน คือ

๑. ทฤษฎีการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management School)
๒. ทฤษฎีการจัดการเป็นกระบวนการ (Management Process School)
๓. ทฤษฎีด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations School)
๔. ทฤษฎีด้านระบบสังคม (Social System School)
๕. ทฤษฎีด้านคณิตศาสตร์ (Mathematical School)
๖. ทฤษฎีด้านระบบ (Systems School)

การจัดการโดยทั่วไปในปัจจุบันมักจัดระบบแนวความคิดเป็นสองแนว คือ เป็นวิทยาศาสตร์หรือเป็นศิลปะ (Management : Science or Art) การจัดการโดยทั่วไป จะมีลักษณะเป็นกระบวนการวิธี หรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน หรือเป็นลำดับรายการในการจัดการ ซึ่งในการจัดการนั้น จะต้องมีการกำหนดขั้นตอนก่อนหลังจากจะต้องทำอะไรก่อน และต่อๆ ไป จะทำอะไร ซึ่งจัดว่าเป็นหลักเกณฑ์วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการจัดการจะกำหนดขอบเขต และหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน มีนักวิชาการด้านการบริหารหลายท่านได้ให้แนวคิดดังนี้ การจัดการเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะด้วยเหตุผลต่อไปนี้ คือ การที่กล่าวว่า การจัดการเป็นศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ (Management is Science) ก็เพราะองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่ได้มามีลักษณะเป็นระบบและหลักการต่างๆ ได้ผ่านกระบวนการศึกษาอย่างต่อเนื่องจากผู้จัดการ และนักวิจัยจำนวนมาก และความรู้เหล่านี้ยังได้มีการศึกษาพัฒนาปรับปรุงจากหลักฐาน

^{๑๐} สัมพันธ์ ภูโพบูลย์, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

^{๑๑} สุรพล สุยะพรหมและคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖.

การสังเกต และการทดลองอยู่เรื่อยมาแต่อย่างไรก็ตามความรู้ที่ได้มาไม่ได้มีลักษณะที่เที่ยงตรง เหมือนกับวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ เช่น เคมี ฟิสิกส์ และการที่กล่าวว่า การจัดการเป็นศิลปะด้วยนั้น (Management is Also an Art) เนื่องมาจากการจัดการเป็นวิธีการ นำความรู้ที่ผู้เชี่ยวชาญศึกษา ไปประยุกต์ใช้องค์การบรรลุผลดังที่ปรารถนา จนมีผู้กล่าวว่า การจัดการเป็นศิลปะของศิลปะ (Management is The Art of Arts) ก็เพราะการจัดการจะต้องใช้เทคนิค วิธีการจัดองค์การและนำ ความสามารถพิเศษของสมาชิกในองค์การ มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่องค์การ ดังนั้น ผู้จัดการจึงได้รับ สมญานามว่านักศิลปะ (Artist) เพราะจะเป็นผู้นำความรู้ที่ได้รับจากศาสตร์ของการจัดการ มาดำเนินการจัดการทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรวัตถุเพื่อให้เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อองค์การให้ มากที่สุด พัฒนาการของศาสตร์ ทางด้านการบริหารจัดการ จึงเป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับ หลักการของการบริหารจัดการ และวิธีการประยุกต์ความรู้เหล่านี้ มาใช้กับองค์การลักษณะต่างๆ ในการนำหลักการบางหลักการไปประยุกต์ใช้อาจไม่เกิดผลดังที่ปรารถนา ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผล ที่สำคัญที่ว่า การบริหารจัดการเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ มนุษย์มีความซับซ้อนและแปรเปลี่ยนไป ตามสภาพแวดล้อมที่ตนอยู่จึงเป็นการยากยิ่งที่จะทำนายพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างเที่ยงตรงจึงจำเป็น ที่จะต้องทำการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการนั้นๆ เพื่อให้ได้ซึ่งวิธีการและ เทคนิคต่างๆ ที่ค้นพบระหว่างขณะดำเนินการปฏิบัติ ผู้จัดการที่มีความรู้ เกี่ยวกับศาสตร์ของการ บริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีศิลปะในการประยุกต์ความรู้เหล่านี้ กล่าวในลักษณะง่ายๆ ก็คือ วิทยาศาสตร์สอนให้เรามีความรู้ มีวิชาการ แต่ศิลปะสอนวิธีการปฏิบัติตนเองฉะนั้น วิทยาศาสตร์และ ศิลปะ จึงเป็นสิ่งที่ประกอบซึ่งกันและกัน ให้เกิดภาพที่สมบูรณ์ขึ้นเปรียบเทียบเหมือนเหรียญที่มีด้านหัวและ ด้านก้อย ต้องมีความสมดุลระหว่างด้าน ๒ ด้าน จึงจะทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง ดังนั้น บุคคลที่มีความรู้ทางการจัดการ และมีความสามารถ ในการจัดการจะเป็นบุคคลที่นำให้ องค์การ ดำเนินไปในทิศทาง ที่ประสบความสำเร็จสูงสุด ผู้จัดการที่ประสบความสำเร็จ จึงต้องเป็นทั้ง นักวิทยาศาสตร์ และนักศิลปะที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ ก็เพราะมีความรู้และพัฒนาความรู้ใหม่ๆ หลักการต่างๆ อยู่เสมอ และที่เป็นนักศิลปะก็เพราะจะต้องรู้จักประยุกต์ความรู้ที่ได้มาแก้ปัญหาใน การจัดการบุคคล วัสดุ เครื่องจักร วิธีดำเนินการและการเงินในองค์การให้ดำเนินไปได้ด้วยดี^{๑๒}

การบริหารจัดการนั้น เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ กล่าวคือ ศาสตร์นั้นต้องรู้ (To Know) ในเนื้อหาทางการบริหารจัดการ ส่วนศิลป์เป็นการนำความรู้ไปปฏิบัติหรือทำ (To Do) ดังนั้น การ จัดการจึงเป็นทั้งสองอย่างคู่กัน ผู้บริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จ จึงมักเป็นผู้ที่มีทั้งศาสตร์และ ศิลปะในการบริหารจัดการอยู่ในตัวเอง^{๑๓} ผู้จัดการที่ดีควรยึดถือว่าการจัดการเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ กล่าว คือ ผู้จัดการควรหมั่นศึกษาหาความรู้ในด้าน การจัดการเพิ่มเติมอยู่เสมอ ติดตามผลงานการ วิจัย ทฤษฎีและหลักการใหม่ๆ ตลอดจนพยายามใช้ความสามารถของตนเอง ปรับปรุงบุคลิกภาพของ ตนให้เหมาะสมที่จะเป็นผู้นำอีกด้วย ซึ่งจะเห็นว่านักวิชาการชาวไทยส่วนใหญ่จะประยุกต์

^{๑๒} พยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๑๓} สุพจน์ บุญวิเศษ, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร**, (ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

แนวความคิดทั้งสองแนวเข้าด้วยกัน โดยมีนำเสนอความคิดเห็นเป็นประเด็นให้เห็นได้อย่างเด่นชัด^{๑๔} ดังเช่นที่ได้แสดงทศนะไว้ ได้แก่

๑. แต่ก่อนถือว่า การจัดการให้ได้รับผลสำเร็จนั้น เป็นศิลปะหรือ ศิลป์ (Art) ในปัจจุบัน การจัดการที่จะให้ได้รับความสำเร็จนั้น จะเป็นศิลปะการใช้ความสามารถหรือทักษะในการดำเนินงาน ให้ได้รับความสำเร็จมากกว่าอย่างอื่น

๒. ในเชิงศิลป์นี้ถือว่า การจัดการจะสำเร็จหรือไม่แค่นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถและ ทักษะในการจัดการของผู้จัดการเป็นสำคัญ

๓. ต่อมาเรื่องของจัดการนั้น ได้มีการศึกษาอย่างมีระบบและได้มีการคิดค้นหลักการ ต่างๆ ในการจัดการ และมีความจำเป็นในการปรับปรุงหลักการ ให้สอดคล้องกับความรู้ใหม่ๆ การจัดการจึงกลายเป็นศาสตร์ (Science) หรือวิทยาการ หรือเทคโนโลยี (Technology) สาขาหนึ่ง

๔. ในปัจจุบันนี้การจัดการเป็นศาสตร์ที่มีความก้าวหน้า มีการคิดค้น มีการวิจัยและ พัฒนาไปอย่างกว้างไกลมาก

๕. แต่อย่างไรก็ตามทุกวันนี้มีการยอมรับอยู่ว่า แม้ว่าการจัดการหรือการบริหารนั้นเป็น ศาสตร์สาขาหนึ่งซึ่งมีการศึกษากันอย่างมีระบบก็ตามและผู้ซึ่งได้รับความสำเร็จในการจัดการหรือการ บริหารนั้นต้องอาศัยศิลปะอยู่มาก สมัยก่อนยอมรับว่าเป็นศิลปะเพราะเป็นเรื่องของความสามารถส่วนบุคคล สมัยนี้ถือว่าเป็นศิลปะเพราะเป็นเรื่องของความสามารถ และทักษะในการดำเนินงานมากกว่า อย่างอื่น ขณะเดียวกันปัจจุบันยอมรับว่าเป็นศาสตร์ด้วยเพราะสามารถศึกษาได้อย่างมีระบบและ มี การคิดค้นเป็นหลักการต่างๆ และนำไปปฏิบัติได้ผลจากการศึกษาแนวคิดที่ผ่านมาข้างต้น^{๑๕}

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การจัดการนั้นเป็นทั้งวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ โดยขั้นตอน กระบวนการในการศึกษาหาความรู้อย่างมีระบบและได้มีการคิดค้นหลักการต่างๆ ในการจัดการและมีการปรับปรุงหลักการให้สอดคล้องกับความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอจัดเป็นวิทยาศาสตร์ ส่วนความสามารถ และทักษะในการประยุกต์ เอาความรู้ หลักการและทฤษฎี ไปปรับใช้ในการดำเนินงาน เพื่อให้ เหมาะสมกับสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์จากความรู้ที่ได้ศึกษามานั้น จัดเป็นศิลปศาสตร์

๒.๑.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

ทฤษฎี หมายถึง แนวความคิดหรือความเชื่อที่เกิดขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์มีการทดสอบ และการสังเกตจนเป็นที่แน่ใจ ทฤษฎีเป็นกลุ่ม หรือหมวดหมู่ของมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เป็นข้อสรุปอย่างกว้างๆ ที่พรรณนาและอธิบายพฤติกรรมในการจัดการองค์การทางการศึกษาอย่าง เป็นระบบ ถ้าทฤษฎี ได้รับการพิสูจน์บ่อยๆ ก็จะกลายเป็นกฎเกณฑ์ ทฤษฎีเป็นแนวความคิดที่มี เหตุผล และสามารถนำไปประยุกต์ใช้และปฏิบัติได้ ทฤษฎีมีบทบาทในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับ

^{๑๔} สมคิด บางโม, *องค์การและการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : วิทย์พัฒนา, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

^{๑๕} บรรยงค์ โตจินดา, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรวมสาสน์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

ปรากฏการณ์ทั่วไปและชี้แนะสำหรับการวิจัย ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการจัดการองค์การที่นักวิชาการหลายท่านได้เสนอไว้ โดยแสดงสรุปทฤษฎีตามช่วงระยะเวลา^{๑๖} ได้ดังนี้

ก) ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม (The Classical Organization Theory)^{๑๗}

๑) ทฤษฎีการจัดการตามหลักวิทยาศาสตร์ของเฟรดริก ดับบลิว เทย์เลอร์ จ่ายค่าจ้างต่อหน่วยแบบสองระดับ (Different Rate System) ซึ่งเป็นคนแรกที่จ่ายค่าจ้างเป็นรายชิ้น เพื่อเป็นแรงจูงใจให้คนทำงานปรัชญาการจัดการของเทย์เลอร์^{๑๘} ได้แก่

๑. ทำการศึกษางานแต่ละส่วนด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และพัฒนาวิธีการที่ดีที่สุดสำหรับการทำงานแต่ละอย่าง

๒. ใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ในการคัดเลือกและการฝึกอบรมพนักงานและมอบหมายความรับผิดชอบให้ เทย์เลอร์ กล่าวว่า ความมุ่งหมายสูงสุดของแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ คือ จัดการบริหารธุรกิจ หรือ โรงงาน ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด เทย์เลอร์ มองคนงานแต่ละคนเปรียบเสมือนเครื่องจักร ที่สามารถปรับปรุง เพื่อเพิ่มผลผลิตขององค์การได้ แนวความคิดที่ว่า “The One Best Way” คือ ประสิทธิภาพของการทำงานสูงสุดจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับสิ่งสำคัญ ๓ อย่าง^{๑๙} คือ

๑. เลือกคนที่มีความสามารถสูงสุด (Selection)

๒. ฝึกอบรมคนงานให้ถูกวิธี (Training)

๓. หาสิ่งจูงใจให้เกิดกำลังใจในการทำงาน (Motivation)

ในงานวิจัยเรื่อง “เวลาและการเคลื่อนไหว” (Time and Motion Studies) เทย์เลอร์ เชื่อว่ามีวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่จะบรรลุวัตถุประสงค์เพียงวิธีเดียวที่ดีที่สุด เขาเชื่อในวิธีการแบ่งงานกันทำ ผู้ปฏิบัติระดับล่างต้องรับผิดชอบต่อระดับบน เทย์เลอร์ เสนอระบบการจ้างงาน (จ่ายเงิน) บนพื้นฐานการสร้างแรงจูงใจ

จากการศึกษาสามารถสรุปหลักทฤษฎีการจัดการตามหลักวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) ของเทย์เลอร์ได้ว่าประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๓ หลักการ คือ ๑. การแบ่งงาน (Division of Labors) ๒. การควบคุมดูแลบังคับบัญชาตามสายงาน (Hierarchy) ๓. การจ่ายค่าจ้างเพื่อสร้างแรงจูงใจ (Incentive Payment)

๒) ทฤษฎีการจัดการการปฏิบัติการของ อองรี ฟาโยล ทำงานที่เหมาะสมที่สุดสำหรับแต่ละคน

๓. มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและพนักงาน

๔. แบ่งงานและความรับผิดชอบในงานเป็นส่วนต่างๆ

^{๑๖} ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไตวณะบุตร, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐-๒๕.

^{๑๗} ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และ วิบูลย์ ไตวณะบุตร, **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๐.

^{๑๘} กิตติสุนทร เตียววัฒนาตระกูล ว่าที่ ร.ต., **ทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://portal.in.th/kitsuntorn/pages/1288/> (๙ พฤษภาคม ๒๕๖๐).

^{๑๙} ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไตวณะบุตร, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, หน้า ๑๐-๑๖.

เฟรดริก ดับบลิว เทย์เลอร์ (Frederick W. Taylor) วิศวกรชาวอเมริกัน เป็นผู้เสนอ ทฤษฎีการจัดการตามหลักวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) และได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งการจัดการ ตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยนำแนวความคิดเชิงวิทยาศาสตร์มาใช้ในการจัดการเป็นคนแรก ซึ่งแนวความคิดที่สำคัญ คือ แนวความคิดที่ว่า ค้นหาหนทางที่ดีที่สุดในการปฏิบัติงาน (The One Best Way) โดยมองว่าการทำงานทุกอย่างในองค์กรจะมีวิธีการที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียว นอกจากนี้ เทย์เลอร์ ได้พัฒนาวิธีการ

องรี ฟาโยล (Henri Fayol) ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของทฤษฎีการจัดการปฏิบัติการ (Operational Management Theory) หรือนักวิชาการบางท่านถือว่าเป็นบิดาของการบริหารจัดการสมัยใหม่ด้วย รวมทั้งเป็นผู้เสนอทฤษฎีบริหารองค์การอย่างเป็นทางการ (Formal Organization Theory) องรี ฟาโยล เชื่อว่าการบริหารนั้นเป็นเรื่องของทักษะและสนใจที่จะศึกษาองค์การโดยรวมและมุ่งเน้น ที่กิจกรรมการจัดการ (Managerial Activities) การบริหารงานตามหน้าที่โดยกระบวนการจัดการ ๕ อย่าง หรือ POCCC ซึ่งประกอบด้วย

๑. การวางแผน (Planning)
๒. การจัดองค์การ (Organizing)
๓. การบังคับบัญชา หรือการสั่งการ (Commanding)
๔. การประสานงาน (Coordinating)
๕. การควบคุม (Controlling)

โดยทั้ง ฟาโยล และ เทย์เลอร์ จะเน้นที่ตัวบุคคลผู้ปฏิบัติงานและวิธีการทำงานว่าได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผล แต่จะไม่มองด้าน “จิตวิทยา”^{๒๐}

องรี ฟาโยล (Henri Fayol) เป็นนักอุตสาหกรรมชาวฝรั่งเศส มีประสบการณ์ด้านการบริหารองค์การของรัฐขนาดใหญ่ ได้นำเสนอหลักการที่เขาเรียกว่า หลักการจัดการ ๑๔ ประการ (Fayol's Fourteen Principles of Management) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้^{๒๑} คือ

๑. การจัดแบ่งงาน (Division of Work) หลักการก็คือ การทำให้คนจำนวนมากที่ต้องมาทำงานร่วมกัน ได้มีการจัดแบ่งหน้าที่ตามความสามารถ หรือความเชี่ยวชาญพิเศษของแต่ละคน เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒. การมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility)^{๒๒} ผู้จัดการ ต้องสามารถออกคำสั่งได้สอดคล้องกับ อำนาจหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย ทำให้คำสั่งที่ออกไปนั้นมีความถูกต้องและเกิดความรับผิดชอบควบคู่กันไป เมื่อใดที่มีการใช้อำนาจหน้าที่ เมื่อนั้นความรับผิดชอบก็ต้องติดตามไปด้วย

๓. ความมีวินัย (Discipline) ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือพนักงานต้องเชื่อฟังและเคารพกฎเกณฑ์ขององค์การ การที่คนจะมีวินัยที่ตื้นเขินเกิดจากความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ มีความเข้าใจที่

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๒๑} กิตติสุนทร เตียววัฒนาตระกูล ว่าที่ ร.ต., **ทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://portal.in.th/kitsuntorn/pages/1288/> (๑๐ เมษายน ๒๕๕๔).

^{๒๒} ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และ วิบูลย์ ไตวณะบุตร, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, หน้า ๑๘.

ชัดเจนระหว่างฝ่ายจัดการและคนทำงาน ทั้งนี้ เมื่อมีการทำผิดกฎระเบียบขององค์กร ก็จะมีผลทำให้ได้รับโทษ

๔. เอกภาพของสายบังคับบัญชา (Unity of Command) พนักงานหรือลูกจ้างทุกคนจะได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว สายบังคับบัญชาจะมีลักษณะเป็นทอดๆ ไป แต่ละคนจะรู้ว่าใครคือเจ้านายของตน

๕. เอกภาพในทิศทาง (Unity of Direction) แต่ละคนในกลุ่มกิจกรรมขององค์กรจะมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน รับผิดชอบเดียว และจากหัวหน้าคนเดียว

๖. ผลประโยชน์ของหมู่คณะจะต้องเหนือผลประโยชน์ส่วนตน (Subordination of Individual Interests to the General Interests) คนที่เข้ามาทำงานในองค์กรนั้นจะต้องยอมรับว่าผลประโยชน์ขององค์กรจะต้องมาเหนือผลประโยชน์ส่วนตน

๗. มีระบบค่าตอบแทนที่ยุติธรรม (Remuneration) คนงานแม้จะต้องเห็นแก่ผลประโยชน์ขององค์กรเหนือผลประโยชน์ส่วนตน แต่องค์กรก็ต้องหาหน้าที่จัดระบบค่าตอบแทนให้เหมาะสมแก่ความสามารถและเป็นไปอย่างยุติธรรม

๘. ระบบการรวมศูนย์ (Centralization) การรวมศูนย์ในที่นี้ หมายถึง ระดับของการที่ผู้บังคับบัญชาจะมีส่วนในการตัดสินใจอย่างไร การจะกระจายอำนาจ หรือรวมอำนาจเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสม ประเด็นจะอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะรวมศูนย์ได้ในแต่ละกรณี แนวคิดนี้มองเห็นความจำเป็นขององค์กรที่ต้องมีศูนย์รวมอำนาจ

๙. สายบังคับบัญชา (Scalar Chain) หมายถึง สายการบังคับบัญชาจากระดับสูงลงมาสู่ระดับต่ำสุด สายการสื่อสารติดต่อก็จะเป็นไปตามนี้ คือจะเป็นไปตามระดับชั้น อยากรู้ก็ตามถ้าสายการบังคับบัญชาก่อให้เกิดการเสียเวลาล่าช้า ก็ให้มีการข้ามขั้นตอนได้ และทั้งนี้ต้องเป็นข้อตกลงระหว่างส่วนงานที่เกี่ยวข้อง

๑๐. ความเป็นระบบระเบียบ (Order) หมายถึง คนก็ดี หรือวัสดุอุปกรณ์ทั้งหลายก็ดี จะอยู่ในที่อันเหมาะสมในเวลาอันเหมาะสม ความเป็นระบบระเบียบนี้ในส่วนหนึ่งหมายความว่า ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น คนงานป่วย ลางาน งานก็สามารถมีคนทดแทนได้ เพราะมีความเป็นระบบทำให้รู้งานกัน

๑๑. ความเท่าเทียมกัน (Equity) ในที่นี้ ผู้เป็นหัวหน้าจะต้องมีการตอบสนองต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างมีเมตตา และยุติธรรม การใช้อำนาจของผู้บริหารจะเป็นไปด้วยหลักการ มิใช่จะทำอะไรได้ตามใจ

๑๒. ความมั่นคง และสามัญฐานะของบุคลากร (Stability of Tenure of Personnel) ทั้งนี้โดยมองว่า การที่มีคนเปลี่ยนงานบ่อยๆ นั้นจะทำให้งานไม่มีประสิทธิภาพ ฝ่ายบริหารควรวางแผนงานให้สามารถมีการทดแทนกำลังคนกันได้ เมื่อมีตำแหน่งว่างลง

๑๓. การริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative) ผู้ใต้บังคับบัญชาจะสามารถมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะทำงานออกมาได้ในระดับที่สูง

๑๔. วิญญาณแห่งหมู่คณะ (Esprit de Corps) การสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน มีความราบรื่น และความเป็นปึกแผ่นในหมู่คณะ

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีของ อองรี ฟาโยล (Henri Fayol) ที่ผ่านมาข้างต้น สามารถสรุปลักษณะสาระสำคัญหลักๆ ได้ดังนี้ หลักการทำงานเฉพาะทาง (Specialization) คือ การแบ่งงานให้เกิดความชำนาญเฉพาะทาง ส่วนหลักสายบังคับบัญชา เริ่มจากบังคับบัญชาสูงสุดสู่ระดับต่ำสุด โดยอาศัยหลักความเป็นเอกภาพของการบังคับบัญชา (Unity of Command) หลักขอบข่ายของการควบคุมดูแล (Span of Control) ผู้ดูแลหนึ่งคนต่อ ๖ คนที่จะอยู่ใต้การดูแลจึงจะเหมาะสม และมีประสิทธิภาพที่สุด ใช้การสื่อสารแนวดิ่ง (Vertical Communication) การสื่อสารโดยตรงจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง ใช้หลักการแบ่งระดับการบังคับบัญชาให้น้อยที่สุด คือ ไม่ควรมีสายบังคับบัญชายืดยาว หลายระดับมากเกินไป และใช้หลักการแบ่งความรับผิดชอบ ระหว่างสายบังคับบัญชาและสายเสนาธิการ (Line and Staff Division)

๓) แนวคิดของไลนดัล เออวิกและลูเธอร์ กุลิก (POSDCORB MODEL)

ไลนดัล เออวิกและลูเธอร์ กุลิก (Luther H. Gulick and Lyndall Urwick) เป็นผู้คิดรูปแบบการบริหารจะรู้จักการดำเนินการทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นอย่างดี โดยมีคำย่อว่า POSDCORB (CO คือคำเดียวกัน) มีการนำรูปแบบการจัดการของทั้งสองไปใช้ในการจัดการองค์การสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง แนวความคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการของทั้ง ฟาโยล (Henri Fayol) เทย์เลอร์ (Frederick W. Taylor) และ เวเบอร์ (Max Weber)^{๒๓} การดำเนินงานกิจกรรมในการจัดการของ กุลิก และ เออวิก (Luther H. Gulick and Lyndall Urwick) ซึ่งได้เสนอกิจกรรมสำหรับการจัดการไว้ ๗ ประการ ซึ่งเรียกย่อๆ ว่า POSDCORB กิจกรรมสำหรับการจัดการนี้ได้สรุปไว้ในหนังสือ “Papers on The Science of Administration” ในปี ค.ศ. ๑๙๓๖ โดยมีวิธีการดำเนินกิจกรรมสำหรับการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดงาน วัตถุประสงค์ในการปฏิบัติงาน และวิธีการปฏิบัติงาน ก่อนที่จะมีการปฏิบัติจริง

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การกำหนดหน้าที่ของบุคคล หรือหน่วยงานต่างๆ รวมถึงวิธีติดต่อประสานงานระหว่างกัน

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคคล การสรรหาการพัฒนาบุคคล และการเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี

๔. การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) หมายถึง การสั่งการหลังจากการพิจารณาและติดตามผลการปฏิบัติ

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การสร้างความร่วมมือกันระหว่างบุคคลในตำแหน่งต่างๆ หรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การแจ้งให้ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่างๆ ทั้งผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชาทราบความเคลื่อนไหว ความก้าวหน้าในการดำเนินงานภายในหน่วยงาน

^{๒๓} กิตติสุนทร เตียววัฒนาตระกูล ว่าที่ ร.ต., ทฤษฎีการบริหารการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://portal.in.th/kitsuntorn/pages/1288/> (๑๐ เมษายน ๒๕๖๐).

๗. การจัดทำงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การทำโครงการจัดสรรงบประมาณ การทำบัญชี และการควบคุมการใช้จ่ายให้รัดกุม^{๒๔}

จากการศึกษาแนวคิดของ ไลน์ดัล เออวิกและลูเธอร์ กุลิก (Luther H. Gulick and Lyndall Urwick) สรุปได้ว่าทั้งสองนั้นวางแนวทางการดำเนินงานตั้งแต่ก่อนก่อเกิดองค์การจนกระทั่งเป็นองค์การที่สมบูรณ์โดยให้ความสำคัญกับ การควบคุม การสั่งการ การประสานงาน และการติดตามรายงานผล โดยมีการจัดงบประมาณเป็นส่วนสนับสนุน แต่หัวใจหลักของแนวคิดนี้จะขึ้นกับการประสานงานระหว่างหน่วยงานย่อยต่างๆ และภาวะผู้นำของผู้เป็นหลัก

๘) ทฤษฎีการจัดการแบบระบบราชการของแมกซ์ เวเบอร์

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เป็นนักสังคมวิทยา ชาวเยอรมัน ได้นำเสนอทฤษฎีการจัดการแบบระบบราชการ (Bureaucratic Management) แมกซ์ เวเบอร์ เห็นว่าเป็นลักษณะองค์การที่เป็นอุดมคติ ที่องค์การทั้งหลายควรจะเป็น หากได้รับการพัฒนาในระดับที่เหมาะสม โดยสรุปแล้วแนวคิดการจัดการองค์การของ แมกซ์ เวเบอร์ มี ๖ ประการดังนี้^{๒๕} คือ

๑. องค์การต้องมีการจัดแบ่งงานออกเป็นส่วนๆ เพื่อให้แต่ละส่วนงาน ได้มีโอกาสทำงานในส่วนที่ง่ายพอ และมีการกำหนดงานนั้นๆ ให้ชัดเจน และไม่สับสน (Division of Labor)

๒. องค์การนั้นต้องมีสายบังคับบัญชาตามลำดับชั้น (Authority Hierarchy) โดยสำนักงานหรือตำแหน่งต่างๆ ถูกจัดให้เป็นลำดับชั้น โดยสำนักงานและตำแหน่งงานที่อยู่ใต้หน่วยงานหรือตำแหน่งงานนั้นจะอยู่ภายใต้การดูแลในระดับสูงขึ้นไป

๓. ระบบการคัดเลือกคนนั้นต้องกระทำอย่างเป็นทางการ (Formal Selection) ทุกคนที่เข้าร่วมในหน่วยงานนั้น จะถูกคัดเลือกมาตามความสามารถและคุณสมบัติซึ่งแสดงให้เห็นได้ด้วยการฝึกอบรม การศึกษาที่ได้รับ และการจัดให้มีระบบการคัดเลือกหรือสอบคัดเลือกอย่างเป็นทางการ

๔. องค์การต้องมีระเบียบ และกฎเกณฑ์ (Formal Rules and Regulations) ทั้งนี้เพื่อให้สามารถประกันความเป็นเอกภาพในการดำเนินการ และการกำกับการทำงานของพนักงานผู้ทำหน้าที่ด้านการจัดการจึงต้องมีกฎเกณฑ์เอาไว้เพื่อเป็นการกำกับพฤติกรรมของทั้งสองฝ่าย

๕. ความไม่เลือกที่รักมักที่ชัง (Impersonality) ความจริงคำว่า Impersonality หมายถึง การไม่มีอะไรเป็นพิเศษเป็นการส่วนตัว ไม่มีการถือเอาสายสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นใหญ่ ไม่มีการให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ถ้าจะทำอะไรก็ต้องให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ได้มีการกำหนดเอาไว้

๖. การแยกระบบการทำงานออกเป็นสายอาชีพ (Career Orientation) โดยฝ่ายบริหารเองก็ไม่ใช่เจ้าขององค์การ แต่เป็นนักบริหารหรือนักจัดการที่เข้าสู่ตำแหน่งตามความสามารถของตน โดยแยกความผูกพันและความเป็นเจ้าของออกจากกัน คนทำงานแต่ละระดับก็ได้รับอัตราค่าตอบแทนอย่างเป็นระบบ มีการเลื่อนขั้น และการเติบโตภายในหน่วยงานได้ตามลำดับ

^{๒๔} พรนพ พุกกะพันธ์, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔), หน้า ๓-๔.

^{๒๕} กิตติสุนทร เตียววัฒนาตระกูล ว่าที่ ร.ต., ทฤษฎีการบริหารการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://portal.in.th/kitsuntorn/pages/1288/> (๑๐ เมษายน ๒๕๖๐).

อย่างไรก็ตามระบบราชการก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งในด้าน ข้อเสีย คือ สายบังคับบัญชายืดยาวการทำงานต้องอ้างอิงกฎระเบียบ จึงชักช้าไม่ทันต่อการแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน เรียกว่าระบบ “Red Tape”^{๒๖} ในด้านข้อดี คือ ยึดประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก การบังคับบัญชา การเลื่อนขั้นตำแหน่งที่มีระบบระเบียบ แต่ในปัจจุบันระบบราชการกำลังถูกแทรกแซงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ทำให้เริ่มมีปัญหา

ข) ทฤษฎีองค์การแบบดั้งเดิมใหม่ (Neo-Classic)^{๒๗}

๑) แนวคิดของเอลตัน เมโย บิดาแห่งการบริหารงานแบบมนุษยสัมพันธ์ เอลตัน เมโย (Elton Mayo) บิดาแห่งการบริหารงานแบบมนุษยสัมพันธ์ เอลตัน เมโยพยายามทดลองว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่จะทำให้คนทำงานอย่างเต็มที่ และกล่าวว่ามนุษยสัมพันธ์มีส่วนในการที่จะทำให้คนทำงานมากหรือน้อย เป็นตัวกำหนดมาตรฐานในการทำงาน มนุษยสัมพันธ์ (Human Relation) การวิจัยหรือการทดลองฮอว์ธอร์น (Hawthorn Experiment) ที่ เอลตัน เมโย กับคณะทำการวิจัยเริ่มที่ข้อสมมติฐานว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของคนงาน มีการค้นพบจากการทดลองคือ มีการสร้างกลุ่ม แบบไม่เป็นทางการในองค์การ ทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ที่ว่า ความสัมพันธ์ของมนุษย์ มีความสำคัญมาก ซึ่งผลการศึกษาดทดลองของเอลตัน เมโยและคณะ พอสรุปได้ดังนี้

๑. คนเป็นสิ่งมีชีวิต จิตใจ ขวัญ กำลังใจ และความพึงพอใจ เป็นเรื่องสำคัญในการทำงาน

๒. เงินไม่ใช่สิ่งล่อใจที่สำคัญแต่เพียงอย่างเดียว รางวัลทางจิตใจมีผลต่อการจูงใจในการทำงานไม่น้อยกว่าเงิน

๓. การทำงานขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคม มากกว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพ คับที่อยู่ได้คับใจอยู่ยากข้อคิดที่สำคัญการตอบสนองคนด้านความต้องการศักดิ์ศรีการยกย่องจะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานจากแนวคิด “มนุษยสัมพันธ์”

๒) ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ ๕ ชั้นของอับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Harold Maslow) มาสโลว์ เป็นฐานจิตวิทยามนุษย์นิยม ได้พัฒนาทฤษฎีแรงจูงใจ ซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาของอเมริกาเป็นอย่างมากทฤษฎีของมาสโลว์มีพื้นฐานอยู่บนความคิดที่ว่า การตอบสนองแรงขับเป็นหลักการเพียงอันเดียวที่มีความสำคัญที่สุด ซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ มาสโลว์ มีความเชื่อว่ามนุษย์มีแนวโน้มที่จะมีความต้องการอันใหม่ที่สูงขึ้น แรงจูงใจของคนเรามาจากความต้องการ พฤติกรรมของคนเรามุ่งไปสู่การตอบสนองความพอใจ มาสโลว์ แบ่งความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ออกเป็น ๕ ระดับด้วยกัน^{๒๘} ได้แก่

๑. ความต้องการทางกายภาพ (Physiological Needs) หมายถึง ความต้องการพื้นฐานของร่างกายซึ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ เสื้อผ้า

๒. ความต้องการความปลอดภัย (Safety or Security Needs) หมายถึง ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

^{๒๖} ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และ วิบูลย์ ไตรณะบุตร, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, หน้า ๑๙.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๒๘} กิตติสุนทร เดียววัฒนะตระกูล ว่าที่ ร.ต., **ทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://portal.in.th/kitsuntorn/pages/1288/> (๑๐ เมษายน ๒๕๖๐).

๓. ความต้องการทางสังคม (Social Needs or The Love and Belonging) หมายถึง ความต้องการที่จะเป็นที่รักของผู้อื่น และต้องการมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น

๔. ความต้องการการยกย่องมีชื่อเสียง (Esteem Needs) หมายถึง ความปรารถนาที่จะมองตนเองว่ามีคุณค่าสูง เป็นที่น่าเคารพยกย่องจากทั้งตนเองและผู้อื่น ต้องการที่จะให้ผู้อื่นเห็นตนมีความสามารถ มีคุณค่า มีเกียรติ มีตำแหน่งฐานะ บุคคลที่มีความต้องการประเภทนี้จะเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตนเอง

๕. ความต้องการที่จะรู้จักตนเอง ตามสถานภาพที่แท้จริง และความสำเร็จของชีวิต (Self Actualization Needs) หมายถึง ความต้องการที่จะรู้จักและเข้าใจตนเองตามสภาพที่แท้จริงเพื่อพัฒนาชีวิตของตนเองให้สมบูรณ์ (Self-Fulfillment) รู้จักค่านิยม มาสโลว์ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความต้องการมนุษย์ไว้ดังนี้ ๑. มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอ ๒. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่สิ่งจูงใจของพฤติกรรมนั้นๆ อีกต่อไป ๓. ความต้องการของมนุษย์จะเรียงกันเป็นลำดับขั้นตามความสำคัญ

จากการศึกษาทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ จะเห็นได้ว่าเป็นแนวทฤษฎีที่จำเป็นสำหรับการจัดการองค์การทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ความเข้าใจในความต้องการของมนุษย์อย่างลึกซึ้งเป็นเรื่องที่สำคัญ ในการจัดการองค์การจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้นก็ขึ้นอยู่กับคนหรือพนักงานขององค์การ ผู้บริหารและผู้นำองค์การ ซึ่งต้องมีความเข้าใจในจิตใจมนุษย์ เพื่อที่จะบริหารพนักงานและองค์การไปสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผลลัพธ์ที่ได้จากความเข้าใจนี้จะทำให้เราสามารถสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้พนักงานแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างผลงานทางบวกให้กับองค์การนั่นเอง

๓) ทฤษฎี X และ Y เป็นผู้ซึ่งนำเสนอแนวคิด ทฤษฎี X และทฤษฎี Y ซึ่งทฤษฎีนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นทฤษฎีการมองต่างมุม แนวคิดของ แมคเกรเกอร์ ทฤษฎี X และ Y มองว่าคนต่างกัน X มองคนในแง่ร้าย มองว่าคนขี้เกียจ คนเกียจคร้านชอบหลบหนีงานเมื่อมีโอกาส ส่วน Y มองคนในด้านดี ชอบที่จะทำงานโดยธรรมชาติ ในความเป็นจริงของคนทุกคน ไม่มีใครที่จะร้ายอย่างไม่มีข้อดีเลย และในทางกลับกันก็คงจะไม่มีใครที่ดีจนกระทั่งไม่มีข้อด่างพร้อยเลย

ทฤษฎี X (Theory X) เป็นปรัชญาการบริหารจัดการแบบดั้งเดิม โดยมองว่าพนักงานเกียจคร้าน ไม่กระตือรือร้น ไม่ชอบงานและพยายามหลีกเลี่ยงงาน

ทฤษฎี Y (Theory Y) เป็นปรัชญาการบริหารจัดการ โดยมองว่าพนักงานมีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่มในการแก้ปัญหาในการทำงานและไม่มีความเบื่อหน่ายในการทำงาน^{๒๙}

แมคเกรเกอร์ ได้เรียกร้องให้ผู้บริหารเปลี่ยนแปลงมุมมองมนุษย์จากมุมมองตามทฤษฎี X ไปเป็นมุมมองตามทฤษฎี Y แต่ผู้บริหารต้องปรับสภาพการทำงานให้เหมาะสมกับการทำงาน การบริหารงานตามแนวความคิดนี้ ขึ้นอยู่กับผู้บริหารว่ามองคนในด้านไหนเพื่อความสะดวกคล่องของการบริหาร เช่น หากผู้บริหารมองคนในด้าน X ก็จะบริหารงานแบบเผด็จการ ควบคุมอย่างใกล้ชิดลงโทษอย่างรุนแรง แต่ถ้าหากผู้บริหารมองคนในด้าน Y ผู้บริหารก็จะใช้วิธีการบริหารแบบมีส่วนร่วมหรือแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้พนักงานแสดงความคิดเห็น ซึ่งปัจจัยทั้ง ๒ อย่างสามารถ

^{๒๙} ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ และ วิบูลย์ ไตรณะบุตร, *หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา*, หน้า ๓๒.

ปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพ คือ X อาจจะเปลี่ยนเป็น Y หรือ Y อาจจะเปลี่ยนเป็น X ก็ได้ ทฤษฎี X และ Y ยังใช้ได้กับการมองผู้บริหารได้ด้วย คือ มองผู้บริหารเป็น ๔ แบบ ดังนี้ คือ

แบบที่ ๑ Poor Manager ไม่สนใจทั้งคนไม่สนใจทั้งงาน งานก็ไม่สนใจคนก็ไม่สร้าง

แบบที่ ๒ Dictate Manager เน้นงานมาก เอาใจจ้งกับงาน งานต้องเสร็จ ไม่สนใจเรื่องของคน

แบบที่ ๓ Playboy Manager ใจดี ให้ความสนใจกับลูกน้องมาก ให้ความสนใจกับคน แต่ไม่ให้ความสนใจกับงาน ผู้บริหารประเภทนี้จะเป็นที่รักของลูกน้อง

แบบที่ ๔ Professional Manager คือ ให้ความสนใจทั้งคนทั้งงาน

นอกเหนือจากการมองผู้บริหารแล้วยังสามารถมองผู้ปฏิบัติงาน ได้ ๔ แบบเหมือนกัน โดยเอาความรับผิดชอบ และความรู้เข้ามาจับ หรือที่เรียกว่า วุฒิภาวะ (Maturity) ซึ่งมีองค์ประกอบสองส่วน คือความรู้ในงานที่ทำและความรับผิดชอบในงานที่ทำ เราสามารถแบ่งผู้ปฏิบัติงานออกได้เป็น ๔ แบบ คือ

๑. ลูกน้องที่ไม่มีความรู้ ความรับผิดชอบเลย (โง่-ขี้เกียจ)

๒. ลูกน้องที่มีความรับผิดชอบมาก แต่ไม่มีความรู้ (โง่-ขยัน)

๓. มีความรู้ แต่ไม่มีความรับผิดชอบ (ฉลาด-ขี้เกียจ)

๔. มีทั้งความรู้และความรับผิดชอบ (ฉลาด-ขยัน)

ซึ่งทั้ง ๔ แบบสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับหัวหน้า ว่ารู้จักพัฒนาเขาหรือไม่ นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการชื่อ วิลเลียม อูชิ (William G. Ouchi) ชาวญี่ปุ่นซึ่งได้เสนอ ทฤษฎี Z (Z Theory) อูชิ ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัย UCLA (University of California at Los Angeles) ทฤษฎีนี้ รวมเอาหลักการของทฤษฎี X และ Y เข้าด้วยกัน แนวความคิดนี้ก็คือ องค์กรต้องมีหลักเกณฑ์ที่ควบคุมมนุษย์ แต่มนุษย์ก็รักความเป็นอิสระ และมีความต้องการ หน้าที่ของผู้บริหารจึงจำเป็นต้องปรับเป้าหมายขององค์กรให้สอดคล้องกับเป้าหมายของบุคคลในองค์กรเป็นบทสรุป เพื่อผสานสองทฤษฎีเข้าด้วยกันมีองค์ประกอบ ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑.การทำให้ปรัชญาที่กำหนดไว้บรรลุ ๒.การพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ๓.การให้ความไว้วางใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ๔. การให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

๔) ทฤษฎี ๒ ปัจจัยแนวความคิด ปัจจัยสุขวิทยาหรือปัจจัยจิตใจ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจโดย เฮิร์ชเบิร์ก ได้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับแรงจูงใจของคน ศึกษาโดยการสัมภาษณ์พนักงานในเรื่องของความพึงพอใจที่ได้รับจากการทำงาน ซึ่งทำให้ได้ผลสรุปว่า แรงจูงใจของมนุษย์จะประกอบด้วย ๒ ปัจจัย^{๓๐} คือ

๑. ปัจจัยสุขวิทยา (Hygiene Factors) หรือปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่ใช้บำรุงรักษาจิตใจของผู้ปฏิบัติงาน ที่จะทำให้มีกำลังใจในการทำงาน เช่น เงินเดือน สวัสดิการ สภาพแวดล้อมในการทำงาน ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน การบังคับบัญชา นโยบายและการบริหารงานขององค์กร เป็นต้น

^{๓๐}กิตติสุนทร เตียววัฒนาตระกูล ว่าที่ ร.ต., ทฤษฎีการบริหารการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://portal.in.th/kitsuntorn/pages/1288/>, (๑๐ เมษายน ๒๕๖๐).

๒. ปัจจัยจูงใจ (Motivation Factors) หรือปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการกระตุ้น ให้ผู้ปฏิบัติงานดีขึ้น เช่น การทำงานได้ด้วยตนเอง การทำงานบรรลุผลสำเร็จ การได้รับคำชมเชยการได้รับการยอมรับนับถือจากคนอื่น ความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน มีความรับผิดชอบ เป็นต้น

ปัจจัยสุขวิทยานั้นจะเป็นแรงจูงใจที่สนองตอบต่อความต้องการภายนอกของคน ส่วนปัจจัยจูงใจ จะเป็นแรงจูงใจที่สำคัญต่อคน มากกว่าปัจจัยสุขวิทยา หรือพูดให้ง่าย ๆ ก็ต้องกล่าวว่า ปัจจัยสุขวิทยาจะทำให้คนพึงพอใจได้ในเบื้องต้นและจะมีผลต่อคนอยู่ไม่นานนัก ส่วนปัจจัยจูงใจจะก่อให้เกิดแรงจูงใจกับคนอยู่ได้นานกว่าปัจจัยสุขวิทยา ปัจจัยจูงใจที่ประกอบด้วย การที่คนทำงานจนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ การได้รับการยอมรับจากหัวหน้างานหรือคนรอบข้าง การที่ได้ทำงานอย่างเป็นตัวของตัวเอง การที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่องาน ที่ตนเองทำอยู่ การได้รับการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง หรือการเจริญเติบโตในวุฒิภาวะส่วนตัวขึ้นไปเรื่อยๆ นั้นจะทำให้ คนเกิดแรงจูงใจที่จะทำงานให้ดียิ่งขึ้นไปเรื่อยๆ เพราะสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะตอบสนองความต้องการในจิตใจของคน และเป็นแรงจูงใจคนให้ทำงานได้ดีกว่าปัจจัยสุขวิทยา

นอกจากนี้ เฮิร์ชเบิร์ก ยังกล่าวไว้อีกว่า ๑. องค์การควรจะให้คนทำงานที่ท้าทาย อย่างเต็มความสามารถ ๒. พนักงานที่ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเต็มความสามารถจะ ต้องได้รับการเพิ่มความรับผิดชอบให้สูงขึ้น ๓. หากงานไม่มีความท้าทาย และไม่ทำให้คนทำงานได้อย่างเต็มความสามารถแล้วจะเกิดปัญหาในเรื่องของแรงจูงใจในการทำงาน

ค) ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ (Modern Management)^{๓๑}

แนวความคิดการจัดการองค์การสมัยใหม่นี้ ยังคงตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวความคิดของทฤษฎี ๒ ยุคแรก โดยจะเป็นแนวความคิดที่เป็นการเพิ่มเติมขึ้นมาจากพื้นฐานเดิม เพื่ออธิบายทฤษฎีที่ยุคเดิม ไม่สามารถอธิบายได้ แต่อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีสมัยเดิมทั้ง ๒ ยุค ทฤษฎีสมัยใหม่จะมีสิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็คือ ให้ความสำคัญกับสาขาวิชาการต่างๆ หลายๆ สาขาวิชา เพื่อนามมาอธิบายปรากฏการณ์ขององค์การ เช่น เอาวิชาเศรษฐศาสตร์ คอมพิวเตอร์ วิทยาศาสตร์ มาผสมผสานกัน หรือที่เรียกว่า สหวิทยาการ ในทฤษฎีองค์การสมัยใหม่จะมีลักษณะการจัดการองค์การย่อยๆ อยู่ ๒ ทฤษฎี คือ

๑) ทฤษฎีเชิงระบบ IPOFE Input-Process-Output-Feedback-Environment ทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) เสนอโดย ริชาร์ด จอห์นสัน ฟรีเมอนต์ แคสต์ และ เจมส์ โรเซนสไวค์ (Richard Johnson, Fremont Kast and James Rosenzweig) ซึ่งมองว่าองค์การเป็นระบบๆ หนึ่ง ที่มีส่วนประกอบ ๕ ส่วนด้วยกัน ได้แก่

๑. Input สิ่งนำเข้าหรือทรัพยากรที่ใช้ในการบริหารงานขององค์การ
๒. Process กระบวนการที่ใช้ในการแปลงสิ่งนำเข้าหรือทรัพยากรที่ใช้ในการบริหารงานขององค์การ ให้ออกมาเป็นสิ่งส่งออก หรือ ผลผลิต หรือ การบริการ
๓. Output สิ่งส่งออก หรือ ผลผลิต หรือ การบริการ

^{๓๑}กิตติสุนทร เตียววัฒนาตระกูล ว่าที่ ร.ต., **ทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://portal.in.th/kitsuntorn/pages/1288/>, (๑๐ เมษายน ๒๕๖๐).

๔. Feedback ข้อมูลย้อนกลับ แสดงถึงว่าผลผลิต หรือการบริการได้รับความพึงพอใจ หรือไม่ ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่กลับมาสู่กระบวนการของการนำเข้า (Input)

๕. Environment สภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคม ชุมชน วัด โรงเรียน หรือส่วนราชการ เป็นต้น

๒) ทฤษฎีการบริหารตามสถานการณ์

ทฤษฎีการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Theory of Management) พัฒนามาจากความอิสระ ที่ว่าองค์การที่เหมาะสมที่สุดควรจะเป็นองค์การที่มีโครงสร้าง มีระบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพความเป็นจริง^{๑๒}

ง) ทฤษฎีองค์การยุคหลังใหม่หรือยุคไร้ระเบียบ เนื่องจากปัจจุบัน ปัญหาทุกปัญหามีความสลับซับซ้อน มีตัวแปรมากมายทั้งตัวแปรที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราจะทำงานตามระเบียบตามกฎเกณฑ์ไม่ได้ เราต้องใช้การบริหารแบบนอกกรอบ หรือ เป็นการสร้างระเบียบใหม่ขึ้นมาใช้ในการบริหาร เพื่อให้องค์การมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๑) การประยุกต์ส่วนประกอบขององค์การ

การแบ่งรูปแบบขององค์การสามารถแบ่งออกได้หลายวิธี เช่น แบ่งตามลักษณะหน้าที่ขององค์การ แบ่งตามภูมิศาสตร์ แบ่งตามการจัดระเบียบภายใน แบ่งตามลักษณะกฎหมายที่จัดตั้งองค์การ แต่ในความเห็นของ เฮนรี มินท์ซ์เบิร์ก องค์การประกอบด้วยส่วนประกอบพื้นฐานสำคัญอยู่ ๕ ส่วน คือ

๑. ฝ่ายปฏิบัติงานหลัก คือ สมาชิกองค์การ ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปฏิบัติงานหลัก เช่น การผลิตสินค้าและบริการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญ

๒. นักบริหารระดับสูง คือ ทำหน้าที่บัญชาการสูงสุด มีหน้าที่สำคัญคือ การดูแลให้องค์การทำหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น จัดสรรทรัพยากร แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ประเมินผลการดำเนินงาน บริหารความสัมพันธ์ระหว่าง องค์การกับสิ่งแวดล้อม กำหนดนโยบาย

๓. นักบริหารระดับกลาง ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ ระหว่างผู้บริหารระดับสูงกับฝ่ายปฏิบัติงานหลัก

๔. ฝ่ายที่ปรึกษา ทำหน้าที่วิเคราะห์ ปรับปรุงและกำหนดมาตรฐานงาน เช่น ฝ่ายวิจัยและพัฒนา ฝ่ายให้คำปรึกษา

๕. ฝ่ายสนับสนุน ทำหน้าที่ช่วยเหลือ

๒) รูปแบบขององค์การ

รูปแบบขององค์การ โดยใช้หลักการพิจารณาว่า องค์การมีลักษณะและส่วนประกอบขององค์การเป็นหลัก ซึ่งแบ่งได้ ๕ แบบ^{๑๓} คือ

๑. องค์การแบบเรียบง่าย มีส่วนประกอบสำคัญ ๒ ส่วน คือ ๑. นักบริหารระดับสูง และ ๒. ฝ่ายปฏิบัติงานหลัก เช่น ธุรกิจขนาดย่อม ร้านค้าต่างๆ ร้านขายวัสดุก่อสร้าง

^{๑๒} กิตติสุนทร เตียววัฒนาตระกูล ว่าที่ ร.ต., **ทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://portal.in.th/kitsuntorn/pages/1288/>, (๑๐ เมษายน ๒๕๕๔).

^{๑๓} สุนทร โคตรบรรเทา, รศ.ดร., **หลักการและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๕-๑๑๘.

๒. องค์การแบบระบบราชการ แบบเครื่องจักรกล เป็นไปตามแนวความคิดของแมกซ์ เวเบอร์ คือ องค์การแบบระบบราชการ ที่มีโครงสร้าง ๗ ข้อ ซึ่งมีทั้งหน่วยงานที่เป็นบริษัทเอกชนและภาครัฐบาล เช่น กระทรวง ทบวง กรม กอง โดยจะพิจารณาได้จากการนำโครงสร้างทั้ง ๗ ข้อ มาจับและมีส่วนประกอบขององค์การครบถ้วนทั้ง ๕ ส่วน

๓. องค์การระบบราชการแบบวิชาชีพ รูปแบบคล้ายกับองค์การระบบราชการแต่มีเงื่อนไขตรงที่ว่า ฝ่ายปฏิบัติงานหลัก จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการอบรม มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ เช่น มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล โรงเรียน ซึ่งอาจจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนก็ได้

๔. องค์การแบบสาขา มีการแบ่งโครงสร้างระดับกลางเป็นองค์การย่อยๆ องค์การรูปแบบนี้ผู้บริหารระดับกลาง จะมีความสำคัญมาก เพราะจะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างสาขากับองค์การแม่ เช่น ธนาคารที่เป็นสาขา การไฟฟ้า องค์การโทรศัพท์ หรือหน่วยงานที่เป็นบริษัทข้ามชาติ

๕. องค์การแบบโครงการ เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นมาและยืมตัวบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ จากหลากหลายสาขาอาชีพมาทำงานร่วมกัน พอโครงการจบก็ส่งตัวกลับไป เช่น องค์การนาซ่า โครงการพระราชดำริ

สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (American Association of School Administration) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ^{๓๔} คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการ และวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆ ไว้ล่วงหน้า

๒. การแสวงหา และกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึง การแสวงหากำหนดตัวบุคคล และวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้น และส่งเสริมให้บุคลากร ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

๔. การประสานงาน (Co-ordination) หมายถึง การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่นและเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกันโดยยึดเป้าหมายขององค์การเป็นหลัก

๕. การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อให้ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อการเปรียบเทียบผลงานที่เกิดขึ้นกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้น เพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต

๓. ปัจจัยหรือทรัพยากรในการจัดการ (Management Resources)

ปัจจัยทางการจัดการพื้นฐานเป็นที่ทราบกันมานานแล้วว่า มีอยู่ ๔ ประการ ที่เรียกว่า ๔ M's ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และ วิธีการดำเนินงาน (Method) การที่จัดให้ปัจจัยทั้ง ๔ นี้เป็นปัจจัยพื้นฐานของการจัดการเนื่องจากการจัดการเกือบทุกอย่างจำเป็นต้องอาศัย

^{๓๔}ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา, (เพชรบูรณ์ : บัณฑิตวิทยาลัย คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม), หน้า ๖๗.

คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการดำเนินงาน เป็นส่วนสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานของระบบราชการหรือการจัดการในระบบธุรกิจของเอกชนก็ต้องอาศัยพื้นฐานเหล่านี้^{๓๕} แม้ว่าในปัจจุบัน ได้มีนักวิชาการบางท่าน พยายามจะเพิ่มปัจจัยในการจัดการเป็น ๖ หรือ ๗ ประการบ้าง โดยในส่วนที่เสนอว่ามีปัจจัยทางการจัดการ ๖ ประการหรือ ๖ M's^{๓๖} ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) วิธีการดำเนินงาน (Method) การตลาด (Market) และเครื่องจักร (Machine) ส่วนนักวิชาการที่เสนอปัจจัยทางการจัดการ ๗ ประการ^{๓๗} ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) อำนาจหน้าที่ (Authority) เวลา (Time) ความตั้งใจในการทำงาน (Will) และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (Facilities)

โดยมองเห็นว่าอำนาจหน้าที่และเวลาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการจัดการ เพราะหากบริหารจัดการเวลาไม่เหมาะสม ตามประเภทของงานก็จะทำให้ไม่ได้รับประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีตามความต้องการมีนักวิชาการบางท่านเพิ่มปัจจัยไปถึง ๙ ประการก็มี แต่ปัจจัยทางการจัดการเดิม ๔ ประการนั้นก็ยังเป็นปัจจัยที่ได้รับการยอมรับกันมากที่สุด

๔. ทักษะด้านการจัดการ (Management Skills)

งานของฝ่ายจัดการหรือฝ่ายบริหารจำเป็นต้องอาศัยทักษะในการดำเนินการเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการจัดการงานทางธุรกิจ สถานศึกษา โรงพยาบาลก็ตามล้วนแล้วต้องการการจัดการที่ดี ฝ่ายจัดการมักจะกล่าวว่า เขาจะประสบความสำเร็จเมื่อเขาสามารถทำให้บุคคลที่ร่วมงานซึ่งมีความชำนาญหรือความสามารถในเรื่องต่างๆ กันนั้นร่วมแรงร่วมใจกันทำงานในองค์การด้วยความราบรื่นหน้าที่สำคัญของฝ่ายจัดการ คือ ความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ไมตรีการประสานงาน การประนีประนอม การประเมินความคิดเห็นต่างๆ และนำความสามารถพิเศษของสมาชิกในองค์การเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การได้ ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวฝ่ายจัดการสามารถพัฒนาและสร้างขึ้นได้ ทักษะที่จำเป็นที่ควรปลูกฝังและพัฒนาแก่ฝ่ายจัดการ^{๓๘} คือ

๑. ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skill) เป็นการมุ่งหมายให้ฝ่ายจัดการมีความรู้ความเข้าใจและความสามารถในการทำงานที่ใช้ฝีมือ^{๓๙} หรือที่ อองรี ฟาโยล (Henri Fayol) ได้กล่าวว่า เป็นเรื่องของการผลิตเป็นเรื่องของความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขาอาชีพ การจัดการระดับต้น (Lower Management) จำเป็นต้องมีความสามารถด้านนี้มาก เพื่อสามารถเป็นที่ปรึกษาและสาธิตวิธีการต่างๆ ให้คนงานในกลุ่มที่ตนรับผิดชอบได้เรียนรู้ ทั้งนี้เพราะ คนงานที่อยู่ในระดับนี้ จะทำงานเกี่ยวกับการใช้ฝีมือ สำหรับการจัดการระดับกลาง (Middle Management) และการจัดการระดับสูง (Top

^{๓๕} สุพจน์ บุญวิเศษ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร, (ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^{๓๖} สมาน รังสิโยภฤกษ์ และ สุธี สุทธิสมบูรณ์, หลักการบริหารเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๒๓.

^{๓๗} เอกวิทย์ มณีธรร, ผศ., ว่าที่ ร.ต., ดร., ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการ, หน้า ๘.

^{๓๘} พยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗-๕๘.

^{๓๙} ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และ วิบูลย์ ไตรวณะบุตร, หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา, หน้า ๕๘.

Management) ต้องการทักษะด้านเทคนิคน้อยลงตามลำดับ ทั้งนี้เพราะพนักงานที่ตนต้องเกี่ยวข้องด้วยจะต้องทำงานระดับสูงขึ้น

๒. ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skill) งานด้านการจัดการทำกับมนุษย์โดยตรงฉะนั้น การที่จะทำให้บุคคลที่ร่วมงานกันอยู่ร่วมมือในการทำงานจำเป็นต้องเข้าใจเรื่องราวมนุษย์เป็นอย่างดี เข้าใจถึงสาเหตุต่างๆ ที่ผลักดันให้แสดงพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ มีความสามารถในการใช้วิธีการต่างๆ จูงใจให้สมาชิกในองค์การอยากทำงาน มีวิธีการที่สามารถโน้มน้าวเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่ร่วมงานให้มีทิศทางที่พึงประสงค์ ฉะนั้น ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ จึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่ฝ่ายจัดการทุกระดับ จำเป็นต้องปลูกฝังและพัฒนาขึ้นเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจอย่างดีจากสมาชิกในองค์การที่ตนรับผิดชอบ

๓. ทักษะด้านความคิด (Conceptual Skill) ทักษะด้านนี้เกี่ยวกับความสามารถในการมององค์การในภาพรวมเป็นการพิจารณาหน้าที่ต่างๆ ในองค์การและผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกที่มีต่อองค์การ ไม่ว่าจะเป็นการแปรเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจของฝ่ายจัดการเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะช่างงานขององค์การมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน อาทิ นโยบายการตลาดเปลี่ยนแปลงไปจะส่งผลกระทบต่อฝ่ายผลิต ฝ่ายบุคคลและฝ่ายการเงินตามมาด้วย ทักษะด้านความคิดนี้จำเป็นต้องอาศัยความสามารถในการคิดวิเคราะห์คิดวิจารณ์ และคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ฉะนั้น ผู้จัดการระดับสูง (Top Management) จำเป็นต้องพัฒนาทักษะนี้ในระดับสูง คือ ทักษะด้านความคิดและลดหลั่นน้อยลงมาตามลำดับ

จากแนวความคิด ทฤษฎีทางการจัดการที่ผ่านมาพอสรุปได้ว่า การจัดการ เป็นภารกิจและกระบวนการของผู้บริหารในการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ จัดการองค์การและการใช้ทรัพยากรต่างๆ ประสานให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ของสมาชิกในองค์การ ดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม แนวคิด ทฤษฎีทางการจัดการมีสาระสำคัญ และขั้นตอนคล้ายคลึงกัน ผู้นำองค์การควรตัดสินใจเลือกแนวคิดที่เห็นว่าดีที่สุดไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การของตนหรือต่อการทำงานของตนเป็นสำคัญ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การวิจัยศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา ในเรื่องของความหมายของการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญเพื่อให้การท่องเที่ยวดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบ และเพื่อให้เข้าใจภาพรวมของการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น รายละเอียดและความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยว มีดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (Tourism) การท่องเที่ยวกับการเดินทาง (Travel) สามารถใช้สับเปลี่ยนกันได้ จนบางครั้งดูเหมือนว่าเป็นความหมายเดียวกันแต่ถ้าพิจารณาในเรื่องความหมายและพฤติกรรมแล้ว การเดินทางกับการท่องเที่ยวแตกต่างกันในพจนานุกรมการท่องเที่ยว (The Dictionary of Tourism) ได้ให้ความหมายการเดินทางว่า “การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่งโดยใช้วิธีการและวัตถุประสงค์ในการเดินทางต่างๆ กัน หรือบางครั้งเมื่อเดินทางแล้วไม่กลับมาถึงสถานที่เดิม” หรือการเดินทาง คือ การออก จากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่อื่นๆ เช่น การเดินทางออกจากบ้าน

ตามปกติและการเดินทางเพื่อไปอาศัยที่อื่น^{๕๐} สำหรับความหมายของการท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวมิได้เน้นการให้ความหมายคำนี้มากนักและการให้ความหมายก็แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพิจารณาการท่องเที่ยวว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องธุรกิจ หรือกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลินของมนุษย์ การให้ความหมายจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานดังกล่าวแล้วที่มีต่อการท่องเที่ยว^{๕๑} อย่างไรก็ตามการอธิบายความหมายของการท่องเที่ยวสามารถแยกแยะได้ดังนี้การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดบริการและการอำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการเดินทาง การท่องเที่ยว หมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจการบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยว คือ การที่คนเดินทางออกจากที่พักหรือที่ทำงานไปยังสถานที่อื่น ๆ ในระยะเวลาสั้น ๆ และคนเหล่านี้จะทำกิจกรรมต่างๆ ระหว่างพักอาศัยชั่วคราวในสถานที่ท่องเที่ยววัตถุประสงค์ในการเดินทางต้องการไปเยี่ยมญาติมิตรหรือท่องเที่ยว^{๕๒}

การท่องเที่ยวจึงถือว่าเป็นเรื่องของการเดินทางแต่การเดินทางบางประเภทก็ไม่นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งนี้ตามข้อตกลงระหว่างนักวิชาการทางการท่องเที่ยวขององค์การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Union for Official Tourism Organizations: IUOTO) ได้กำหนดว่าการการเดินทางที่เป็นการท่องเที่ยวจะต้องมีคุณลักษณะดังนี้

๑. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว

๒. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ

๓. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้น ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อปี ค.ศ. ๒๕๐๖ และได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทาง (Travel) ที่มีเงื่อนไข ๓ ประการ คือ^{๕๓}

๑. การเดินทาง (Travel) หมายถึง การเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้างโดยมีการวางแผนการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกลหรือระยะทางไกลก็ได้

๒. จุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึง จุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราวแล้วต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิมหรือภูมิลำเนาเดิม โดยเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเยือนและใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่พอเพียงสำหรับตอบสนองความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

^{๕๐}Gee, Chuck Y., Dexter J. L. Choy and Makens James C, **The Travel Industry**, (Connecticut : The AVI Publish Company, 1984), p 4.

^{๕๑}Holloway, J. Christopher, **The Business of Tourism**, (Plymouth : Macdonald and Evans Ltd.,1983), p 544.

^{๕๒} ต้อย ชุมสาย, **ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

^{๕๓} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

๓. ความมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึง การมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทางอยู่หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งผู้เดินทางคนหนึ่งอาจมีความมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่างก็เป็นได้

การท่องเที่ยวชุมชน (Community Based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นชุมชน พื้นฐานที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวของพื้นที่ การท่องเที่ยวชุมชนมีส่วนช่วยในการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่นด้วยการสร้างงานและการกระจายรายได้ ขณะเดียวกันก็ช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตน

การท่องเที่ยวในชุมชนซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต ทัศนคติ วัฒนธรรม ศิลปะ อดสาหกรรม และกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่ง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ มหกรรมและงานแสดงสินค้า หัตถกรรม พิพิธภัณฑ์ ทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ตลอดจนแหล่งมรดกต่าง ๆ^{๔๔}

การท่องเที่ยวเพื่อชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี^{๔๕}

การท่องเที่ยวชุมชน สามารถดำเนินการและเชื่อมโยงหรือเป็นส่วนผสมของการท่องเที่ยวหลายรูปแบบ ทั้งด้านการท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีชีวิต ศิลปะ และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคแต่ละสมัย นักท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของผู้คนในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนในปัจจุบัน^{๔๖}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว จึงหมายถึง การเดินทางพักผ่อนหย่อนใจ แสวงหาความรู้ แสวงหาความสงบสุข และการได้รับประสบการณ์ต่างๆ ตามความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ตามเส้นทางของตนและใจของตนปรารถนา ที่จะเดินทาง

^{๔๔} พะยอม ธรรมบุตร, เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๔๕} ราณี อธิชัยกุล, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ การจัดการการท่องเที่ยว = Professional experience in tourism management, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓.

^{๔๖} สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการพัฒนาและประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๑๐.

๒.๒.๒ องค์ประกอบการท่องเที่ยว

๑. ทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resources) ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของระบบท่องเที่ยว ประกอบด้วยทรัพยากรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature Attractions) ประกอบด้วยสภาพภูมิอากาศ (Climate) ทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife) มีความสามารถในการดึงดูดนักท่องเที่ยวมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดีเพื่อให้ความสมบูรณ์ยังคงอยู่ ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีลักษณะเด่น แปลก สวยงาม มีคุณค่าต่อการเข้าไปพักผ่อนหย่อนใจหรือแสวงหาความรู้ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อาจจัดแบ่งย่อยออกตามประเภทของทรัพยากรธรรมชาติได้ ๒ อย่าง คือ

๑.๑) ทรัพยากรที่เสริมสร้างขึ้นมาใหม่ได้ตามขบวนการธรรมชาติ (Renewable) ทรัพยากรประเภทนี้เมื่อใช้แล้วก็สร้างเสริมขึ้นมาใหม่ได้โดยการคืนรูปตามขบวนการธรรมชาติ แต่อาจสูญสิ้นไปได้ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า หน้าผา ถ้ำ น้ำตก หาดทราย เกาะ ฯลฯ

๑.๒) ทรัพยากรที่เสริมสร้างขึ้นมาใหม่ไม่ได้ (Nonrenewable) เช่น แสงแดด อากาศ กระแสน้ำ พลังงานน้ำ พลังงานจากแสงอาทิตย์ พลังงานลม ฯลฯ ทรัพยากรดังกล่าวใช้แล้วไม่มีการสูญสิ้นทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวแล้วอาจจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เมื่อมีคุณสมบัติ ตรงกับข้อหนึ่งข้อใด หรือหลายๆ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑.๒.๑ เป็นเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่น

๑.๒.๒ มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์หรือนิทานพื้นบ้าน

๑.๒.๓ มีประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์หรือ

โบราณคดี

๑.๒.๔ เป็นโครงสร้างธรรมชาติที่ดี หายาก หรือเป็นทัศนียภาพที่สวยงาม

๑.๒.๕ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นที่เคารพบูชา

๒) แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions) ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน สถานที่ที่รัฐบาลก่อสร้างขึ้น พระราชวัง อาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ ทรัพยากรท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยเหตุผลต่างๆ กัน เช่น เพื่อการศึกษา การพักผ่อน การรักษาสุขภาพ ศาสนสถาน ระลึกถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หรือด้านศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ

๒.๑ แหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นแบบอย่างการดำรงชีวิตของชุมชนนั้นๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ พิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดจากความเชื่อของบุคคลในชุมชน

๒.๒ แหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงประวัติความเป็นมาในอดีตหรือเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตของสังคมมนุษย์ในสมัยนั้นๆ ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ เมืองโบราณ เจดีย์ วัด สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ ฯลฯ

๓) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture Attractions) เป็นทรัพยากรที่แสดงถึงความรุ่งเรืองทางอารยธรรม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชนกลุ่มต่างๆ

๒.๒.๓ ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีหลากหลายประเภท การนำทรัพยากรวัฒนธรรมมาใช้ในการท่องเที่ยวต้องมีการศึกษา การวางแผน และการบริหารจัดการอย่างรอบคอบ เพื่อให้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมหรือแหล่งท่องเที่ยวอยู่ได้อย่างยั่งยืน โดยเกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาการอนุรักษ์ ทรัพยากรวัฒนธรรมในงานวิจัยชิ้นนี้มีทั้งทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทย่านประวัติศาสตร์และศาสนสถาน โดยมีแนวทางในการจัดการแบ่งประเภทได้ตามรายละเอียดดังนี้

๑. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทย่านประวัติศาสตร์ ในงานวิจัยนี้ คือย่านชุมชนในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมาอย่างไม่ขาดสายเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศิลปะและพัฒนาการของชุมชนในอดีตเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ดังนั้นการจัดการทรัพยากรประเภทย่านประวัติศาสตร์ต้องคำนึงถึงหน้าที่หลักของทรัพยากรเป็นสำคัญ ย่านประวัติศาสตร์ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ประเภทเมืองที่มีการอยู่อาศัยสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรสามารถทำได้ดังนี้

๑.๑ การจัดการด้านกายภาพ โดยอาจรื้อถอนสิ่งแปลกปลอมออกจัดการอนุรักษ์ตามวิธีการ ปรับปรุงทัศนียภาพให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดลักษณะเด่น เช่น การนำสิ่งสาธารณูปโภคบางประเภท เช่น สายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ วางในระบบท่อใต้ดิน หรือการปลูกต้นไม้ปรับทัศนียภาพให้ร่มรื่นหรือทาสีอาคารให้มีความกลมกลืน

๑.๒ การจัดการให้ความรู้ นอกจากเมืองจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับชุมชนในเมืองตลอดจนนักท่องเที่ยวที่ไปเยือน การจัดการให้ความรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้คนเข้าใจความหมายและความสำคัญของเมือง โดยมีแนวทางการจัดการ อาทิ จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่จะเป็นแหล่งให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จัดทำคู่มืออ่านชม จัดทำแผ่นป้ายสถานที่เพื่อให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว จัดทำสื่อที่นักท่องเที่ยวสามารถเป็นเจ้าของได้ เช่น แผ่นพับ ของที่ระลึกเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ

๑.๓ การจัดการอำนวยความสะดวก เนื่องจากย่านประวัติศาสตร์ของเมืองเป็นพื้นที่ที่ยังมีการใช้งานและประกอบกิจกรรมประจำวันอยู่ ดังนั้นการจัดการย่านประวัติศาสตร์จึงต้องสัมพันธ์กับชุมชนและกิจกรรมประจำวัน ดังนั้นการจัดการย่านประวัติศาสตร์จึงต้องสัมพันธ์กับชุมชนและกิจกรรมประจำวันในย่านนั้นด้วย โดยควรจัดการให้ย่านชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชน อีกทั้งควรมีการปรับปรุงพื้นที่โดยรวมให้เรียบร้อย และรักษาความสะอาดของชุมชนและพื้นที่โดยรอบ รวมถึงการทำแผนที่ ป้ายบอกทางสถานที่ท่องเที่ยวโดยติดตั้งในตำแหน่งที่เหมาะสม กำหนดเส้นทางเท้าสำหรับนักท่องเที่ยวในการไปชมจุดต่างๆ ที่น่าสนใจภายในชุมชนโดยตามเส้นทางอาจจัดให้มีจุดพักผ่อน ร้านขายของที่ระลึก และจุดรับ-ส่งนักท่องเที่ยวเหล่านี้เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

๑. แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนา คือที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนานั้นๆ ศาสนาสถานของศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด เจดีย์พระปรางค์ เช่น วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน และพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น

๒. แหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานที่ปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับบำบัตจิตใจโดยการเข้าฝึกปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการฝึกฝนจิตใจให้สงบ สถานที่ปฏิบัติธรรม

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทศาสนสถาน โดยทั่วไปแล้วศาสนสถานทุกแห่งไม่อาจถือได้ว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เนื่องจากศาสนสถานนี้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมมักจะเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญในด้านความเป็นมา ประวัติบุคคล ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและของชาติหรือมีศิลปกรรมที่สำคัญ ผู้ที่มาเยี่ยมชมศาสนสถานมักจะมาเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าที่จะมาชมความงดงามหรือความสำคัญของศาสนสถาน ลักษณะการเยี่ยมชมในลักษณะนี้จึงมีความแตกต่างกันตามความสมัครใจ ความเชื่อโดยมีแนวทางการจัดการดังนี้

๒.๑ การจัดการในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ศาสนสถานที่เป็นวัดในศาสนาพุทธที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว มักจะมีความสำคัญในด้านประวัติ สถาปัตยกรรม งานจิตรกรรมฝาผนัง และงานประติมากรรมรูปเคารพ เช่น อุโบสถ เจดีย์ วิหาร ศาลาราย หอไตร กุฏิ พระพุทธรูป เป็นต้น โดยพื้นที่ที่สำคัญเป็นที่สนใจในการชมส่วนใหญ่คือ เขตพุทธาวาส การจัดการให้ความรู้ทำได้โดยจัดทำคู่มือแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยวควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของสถานที่ หรือจัดทำหนังสือเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวโดยมีเนื้อหาและรายละเอียดความสำคัญของสถานที่สำหรับผู้ที่มีความสนใจเป็นพิเศษโดยเฉพาะ ซึ่งหนังสือดังกล่าวจะมีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาความรู้เฉพาะด้านได้ละเอียดมากยิ่งขึ้น

๒.๒ การจัดการด้านภูมิทัศน์ ศาสนสถานเมื่อแรกสร้างผู้ออกแบบได้จัดวางสภาพภูมิทัศน์ไว้อย่างเหมาะสมแล้ว หากแต่มาในสมัยหลังได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ กันหรือต่อเติมจนเสียคุณค่า ปัญหาเหล่านี้มักพบในศาสนสถานที่มีศักยภาพในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว อาทิ ภายในวัดบางแห่งมีการทำลานซีเมนต์แทนลานดินหรือการปลูกสร้างอาคารเบียดบังกลุ่มอาคารเดิม เป็นต้น การจัดภูมิทัศน์ทำได้ดังนี้

๒.๒.๑ การจัดภูมิทัศน์ให้กลับเป็นแบบเดิม การจัดภูมิทัศน์แบบนี้ต้องคำนึงถึงลักษณะแวดล้อมของกลุ่มอาคารศาสนสถาน แนวคิด และค่านิยมในภาพรวม การจัดภูมิทัศน์ให้กลับแบบเดิมอาจจำเป็นต้องรื้อถอนหรือโยกย้ายสิ่งก่อสร้างที่ไม่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มอาคารเดิมออกไป เช่น การอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดบ่งสนุก จังหวัดลำปาง มีการปรับภูมิทัศน์โดยการรื้อสิ่งก่อสร้างที่แปลกปลอมออกไป^{๔๗}

๒.๒.๒ การจัดให้พื้นที่มีความร่มรื่น โดยการปลูกต้นไม้ที่มีความสูงไม่มากนัก เพื่อให้ร่มเงาและจะได้ไม้ประดับตัวอาคาร

^{๔๗} ธิโคโมสไทย, การอนุรักษ์และการพัฒนามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในแนวทางบูรณาการการข้ามศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙๖.

๒.๓ การจัดการด้านบริการพื้นฐาน ศาสนสถานมีจุดประสงค์ในการก่อสร้างเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ ที่จำพรรษา และสถานที่เล่าเรียน การจัดการขั้นพื้นฐาน เช่นลานจอดรถ ห้องสุขา เหล่านี้ต้องคำนึงถึงจุดประสงค์สถานที่นั้นๆ ด้วยขณะเดียวกันศาสนสถานก็มีพื้นที่ใช้สอยจำกัด การออกแบบการบริการขั้นพื้นฐานจึงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของศาสนสถานแต่ละแห่ง แนวทางการจัดการมีดังนี้

๒.๓.๑ การจัดสถานที่จอดรถยนต์ ศาสนสถานแต่ละแห่งมีพื้นที่จำกัดและได้มีการแบ่งสัดส่วนการใช้งานตามที่ได้ออกแบบไว้ตั้งแต่ครั้งแรก สถานที่จอดรถจึงเป็นปัญหาสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ยานพาหนะยังเพิ่มมลภาวะให้กับศาสนสถานอีกด้วย การจัดจุดจอดรถยนต์ไว้รอบบริเวณศาสนสถานจะเป็นอีกทางออกหนึ่ง โดยให้นักท่องเที่ยวเดินจากจุดจอดรถมายังศาสนสถาน ทำให้นักท่องเที่ยวได้ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่มากขึ้นและเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่อีกด้วย

๒.๓.๒ การจัดการให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาด กล่าวคือ จัดการให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาดทั้งภายนอกและภายใน จัดให้มีจุดนั่งพักผ่อนตามเหมาะสม

๒.๓.๓ การจัดทำเทียบเรือ ในกรณี ที่ ศาสนสถานตั้งติดกับริมน้ำสามารถเข้าถึงได้โดยเส้นทางน้ำ ควรมีการปรับปรุงสาธาริมน้ำหรือสร้างท่าเทียบเรือเพื่อให้เกิดความสะดวกในการขึ้นลงทั้งนี้การใช้เส้นทางน้ำยังช่วยลดความแออัดของรถยนต์ได้อีกทาง

๒.๔ การจัดการความปลอดภัยของศาสนสถาน เนื่องจากศาสนสถานแต่ละแห่งมีระยะเวลาการก่อสร้าง ที่ยาวนานการที่ศาสนสถานมีผู้มาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากอาจก่อให้เกิดการชำรุด เสียหายได้ แนวทางการจัดการมีดังนี้

๒.๔.๑ การจัดผู้ดูแลตรวจสถานที่ โดยผู้ดูแลสถานที่ควรมั่นตรวจตราสถานที่เสมอๆ เมื่อพบสิ่งใดผิดปกติควรแจ้งกับผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบ บางครั้งผู้ดูแลสถานที่อาจเป็นผู้ที่นำชมสถานที่นั้นๆ ได้ตามสมควร

๒.๔.๒ การจัดทำบัญชีทรัพย์สิน การเปิดสถานที่ให้บุคคลทั่วไปเข้าชมควรมีการทำบัญชีทรัพย์สิน เพื่อให้ตรวจสอบได้โดยง่ายและควรมีการตรวจสอบเป็นระยะตามสมควร

๒.๔.๓ การควบคุมไม่ให้ใช้งานศาสนสถานเกินกำลัง การที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมศาสนสถานเป็นจำนวนมากเกินไป อาจส่งผลให้ศาสนสถานทรุดโทรมและเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็ว จึงควรมีการควบคุมและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะเข้าชมในแต่ละครั้งให้เหมาะสมกับพื้นที่ของศาสนสถาน

๒.๔.๔ การควบคุมด้านผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับศาสนสถานได้แก่ มลภาวะทางด้านเสียง อากาศ การกระทำที่ขาดความรับผิดชอบต่อนักท่องเที่ยว เช่นการขูดขีด เขียน โบสถ์ อาคารต่างๆ การแกะทေးลวดลายงานศิลปะ ควรมีการประกาศเตือนและกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน รวมถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ให้แก่นักท่องเที่ยว

นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่ที่มีสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก หากมีการพัฒนาอย่างถูกวิธีก็จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งได้เพราะวัดเป็นแหล่งที่รวบรวมทั้งศิลปะ สถาปัตยกรรม งานฝีมือของช่างแขนงต่างๆ ไปจนถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต

ประเพณี วัฒนธรรม ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องมีการจัดการในเรื่องของการวางผัง โดยการแยกสัดส่วนให้ชัดเจนระหว่างเขตพุทธาวาสกับเขตสังฆาวาส ส่งก่อสร้างใดที่ต้องการก่อสร้างเพิ่มเติมก็ควรดูรูปแบบของสถาปัตยกรรมให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ ใช้วัสดุที่คงทนและสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยโดยอาจสร้างเป็นศาลาก็ได้ นอกจากนี้การซ่อมแซมโบราณสถานภายในวัดต้องศึกษาในเรื่องของการบำรุงรักษา การซ่อมแซม และการดูแลอาคารสถานที่จากหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญในด้านนี้ อาทิ กรมศิลปากร เป็นต้น^{๔๘}

สรุปได้ว่า การนำทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางมิติ ศาสนา ต้องมีการจัดการที่ดีเพื่อรองรับและผลที่จะเกิดจากการท่องเที่ยว นำมาเป็นแนวทางในการ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีทิศทางและเป็นระบบ

๒.๓ แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน

๒.๓.๑ ความหมายของการอนุรักษ์

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “การอนุรักษ์” ไว้มากมาย ผู้ศึกษา ขอนำเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ดังนี้

โบราณสถาน คือ อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น มีความเก่าแก่ มีประวัติ ความเป็นมาที่เป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี นอกจากนี้ยังรวมถึงสถานที่ หรือเนินดินที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือมีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ปรากฏอยู่ เช่น วัดไชยวัฒนาราม แหล่งประวัติศาสตร์ทุ่งภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แหล่งภาพเขียน สีผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี อุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น

ด้วยนิยามเช่นนี้จึงเห็นได้ว่า อาคารสมัยใหม่ไม่ใช่โบราณสถาน เพราะสร้างขึ้นใน สมัยปัจจุบันนี้เอง แม่น้ำและภูเขาโดยทั่วไปก็ไม่ใช่โบราณสถานเพราะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ในขณะที่กลุ่มหลักหินหรือหินตั้งเป็นโบราณสถาน เพราะถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์สมัยโบราณ ถ้าที่พบ ร่องรอยหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์จัดเป็นโบราณสถาน เพราะแม้จะเป็นสถานที่ที่เกิดโดยธรรมชาติ แต่ก็เป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของมนุษย์โบราณ^{๔๙}

สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศของไทยหรือไอโคโมสไทยได้ร่างกฎบัตรประเทศไทยโดยระบุว่า การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรมมีความเป็นมาพัฒนาการของการอนุรักษ์ ปัญหาของการอนุรักษ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องมีสาระสำคัญของความหลากหลาย ของสถาปัตยกรรมโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมในประเทศไทยมีหลักการว่าการอนุรักษ์ควรเป็น ข้อเสนอที่เป็นหลักการอย่างกว้างๆ เพื่อให้หน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ปฏิบัติให้ เหมาะสมต่อเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละแห่งโดยไม่ระบุระเบียบวิธีปฏิบัติในการอนุรักษ์และการจัดการ มรดกวัฒนธรรมไม่ควรละเลยที่จะมองถึงความสัมพันธ์กับมรดกทางธรรมชาติที่เป็นสิ่งแวดล้อม

^{๔๘} ภัราเดช พยัฆวิเชียร, *ถามอย่างคิด (หลาย) อย่าง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วย ช่วยกัน, ๒๕๔๓).

^{๔๙} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, *แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับ พระสงฆ์*, หน้า ๑๙.

ของสถาปัตยกรรมโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นด้วยเพื่อให้การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรมเป็นไปในแนวทางมาตรฐานเดียวกันข้อเสนอแนะควรเป็นการบูรณาการข้อกฎหมายระเบียบวิธีปฏิบัติด้านการอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นภารกิจของหน่วยงานภาครัฐต่างๆ เข้าด้วยกันเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวมถึงมีการจัดการที่ดีโดยคำนึงถึงกรอบประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยสิทธิความเท่าเทียมของความเป็นมนุษย์การมีส่วนร่วมการกระจายอำนาจรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. ๒๕๔๐ พระราชบัญญัติกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกฎบัตรและแนวปฏิบัติในระดับนานาชาติ^{๕๐}

การอนุรักษ์เริ่มจากในยุโรปและโลกตะวันตกวัฒนธรรมศาสนาคอนกรีตอยู่ทำให้มีการสร้างศิลปะสิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่สนองด้านจิตใจและการสนองความต้องการด้านการอยู่อาศัยสถาปัตยกรรมที่สวยงามได้ตกทอดมาสู่คนรุ่นหลังต่อมาเมื่อสังคมได้เจริญขึ้นโดยในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมสังคมชนบทหรือสังคมเกษตรกรรมได้อพยพรวมกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นชุมชนและเมืองสังคมอุตสาหกรรมทำให้ผู้คนละทิ้งชนบทหันมาสู่เมืองเกิดความต้องการอาคารที่มีพื้นที่มากขึ้นทำให้ศิลปะสิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรมรุ่นแรกๆหมดคุณค่าด้านการใช้สอยถูกรื้อทิ้งตั้งนั้นกระแสการอนุรักษ์ได้เริ่มดำเนินการรักษาคุณค่าเดิมของสิ่งนั้นๆพร้อมทั้งมีการพัฒนาควบคู่กันไปการอนุรักษ์ไม่ได้เป็นเพียงการเก็บรักษาของเก่าเข้าพิพิธภัณฑสถานหากต้องศึกษาค้นคว้าและนำคุณค่าที่ได้เผยแพร่กลับไปสู่สังคมอย่างกว้างขวางอีกครั้งเป็นการยกระดับสังคมให้หันมาสนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรมหลักสำคัญของการอนุรักษ์ในยุคแรกคือการสงวนรักษา (Preservation) เช่นการศึกษาโครงสร้างชนิดและส่วนประกอบของวัตถุการทำสาเหตุของการชำรุดการกำจัดสิ่งสกปรกที่ก่อเหตุให้เกิดความชำรุดเสียหายวิธีการสงวนรักษาให้มีสภาพคงทนต่อไปได้การเก็บรักษาและการจัดแสดง^{๕๑}

การอนุรักษ์ของไทยในปัจจุบันมี ๒ แนวทางคือแบบตะวันตกและแบบตะวันออก

๑. แบบตะวันตกการอนุรักษ์จะให้ความสำคัญกับการรักษารูปแบบไว้ตามสภาพเดิมซึ่งเป็นผลมาจากของกฎบัตรต่างๆที่พัฒนาขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ การปฏิบัติตามแบบตะวันตกในการเก็บรักษาหลักฐานโบราณสถานไว้ตามสภาพเดิมนี้อาจพบใน พ.ร.บ.โบราณวัตถุสถานฯ ฉบับแก้ไขปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๓๕) ที่มีเป้าหมายหลักคือเพื่อรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมและนิยามโบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และศิลปะและเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติ

๒. แบบตะวันออกของไทยใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักการอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงพุทธศาสนาอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในความหมายของความเชื่อความศรัทธาและ

^{๕๐}วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, ผศ.ดร., การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^{๕๑}สุรัสวดี สุขสวัสดิ์, ม.ล., “เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรมภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๒”, (เชียงใหม่ : สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), (เอกสารอึดสำเนา).

ความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรมทำให้ชาวพุทธมุ่งสั่งสมเสบียงและพัฒนาฝีมือช่างสกุลช่างจนสามารถสร้างสรรค์ศาสนสมบัติสถานและวัตถุอันงดงามและมีชีวิตสืบต่อเนื่องกันมายาวนาน^{๕๒}

สถาปนิกอนุรักษ์ให้การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมมีความหมายรวมถึงการสงวนปกป้องรักษาจากความสูญเสียดังกล่าวเพื่อให้มรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นสามารถใช้การอนุรักษ์ในความสุขทางจิตใจของตนและของคนรุ่นต่อไปในการปฏิบัติภารกิจในงานอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ควรระมัดระวังเนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับการเข้าไปกระทำหยุดยั้งขัดขวางการเสื่อมของสิ่งของวัสดุเดิมทำให้เปลี่ยนรูปลักษณะและบางครั้งจะยากต่อการคืนสภาพดังนั้นก็ควรมีการทดสอบทดลองมาตรฐานและการจดบันทึกลักษณะก่อนการอนุรักษ์ขณะที่ทำการอนุรักษ์และหลังการอนุรักษ์และเหตุผลของการตัดสินใจในการปฏิบัติงานอนุรักษ์นั้น^{๕๓}

มรดกทางศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีอยู่ภายในวัด เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญของงานทางศิลปกรรมของฝีมือช่างในแต่ละยุคสมัยที่เกิดขึ้นจากความเสื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาของแต่ละท้องถิ่น ในปัจจุบันมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในวัด กำลังประสบปัญหาถูกทำลายด้วยสาเหตุต่างๆ มากมายทั้งการเสื่อมสภาพทางกายภาพของตัวโบราณสถานเอง หรือเนื่องจากการกระทำของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการทำลายด้วยฝีมือของมนุษย์ ตลอดจนผลกระทบจากการพัฒนาสภาพเศรษฐกิจและสังคม วัดจึงเป็นองค์กรที่มีความสำคัญในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของวัดและของชุมชนให้คงอยู่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีสืบไป^{๕๔}

มรดกทางศิลปวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีอยู่ภายในวัด เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นจากศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาของช่วงแต่ละยุคสมัยซึ่งปรากฏในภูมิภาคต่างๆ นับแต่อดีตสืบถึงปัจจุบัน มรดกทางศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวมีการเสื่อมสภาพทางกายภาพและถูกทำลายด้วยสาเหตุต่างๆ อันเนื่องมาจากการกระทำของสิ่งแวดล้อม รวมถึงการทำลายโดยมนุษย์ด้วยผลกระทบจากการพัฒนาสภาพเศรษฐกิจและสังคม วัดจึงเป็นองค์กรที่มีส่วนสำคัญต่อการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาติ^{๕๕}

จึงสรุปได้ว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อหลักฐานทางโบราณคดีในแง่ของการช่วยซ่อมแซม บูรณะศาสนวัตถุที่ชำรุด ผุพังนั้น น่าจะสืบเนื่องมาโดยตลอด เพราะพระสงฆ์มักมีจุดมุ่งหมายไปในที่ต่างๆ เสมอ ย่อมมีโอกาสพบเห็นโบราณสถานโบราณวัตถุมากกว่าคนทั่วไป ทั้งนี้หากโบราณสถานโบราณวัตถุเหล่านั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา อาทิ วิหาร

^{๕๒}ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, “เอกสารการบรรยายประกอบวิชา๑๐๔๓๐๐การอนุรักษ์ศิลปกรรมภาคการศึกษาที่๑ปีการศึกษา ๒๕๔๑”, (เชียงใหม่ : สาขาวิชาศิลปะไทยคณะวิจิตรศิลป์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), (เอกสารอัดสำเนา).

^{๕๓}Weaver, Martin E, *Conserving Buildings: Guide to Techniques and Materials*, (John Wiley & Sons, New York, 1993), p. 53.

^{๕๔}คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ, *แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์*, รวบรวมจัดพิมพ์โดย สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า คำนำ.

^{๕๕}อารักษ์ สังหิตกุล, *แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์*, รวบรวมจัดพิมพ์โดย สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, หน้า คำแถลง.

พระพุทธรูป ที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบกับความปรารถนาดี ไม่นิ่งดูตาย เพิกเฉย พระสงฆ์ มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลังเท่าที่สามารถจะกระทำได้ อาจใช้วิธีการชักชวนชาวบ้าน ให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุนั้น ด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์ เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุ เสมือนการสืบต่ออายุพระศาสนา

๒.๓.๒ แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การอนุรักษ์โบราณสถาน

การอนุรักษ์มีความหมายอยู่หลายระดับซึ่งเป็นที่ตั้งในระดับท้องถิ่นถึงระดับสากล ในระดับท้องถิ่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นวัดและประชาชนเป็นผู้ดำเนินการโดยในแต่ละระดับก็มีแนวคิดในการทำงานอยู่หลายวิธีในระดับสากลจะเกี่ยวข้องในทางวิชาการซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะทางโดยมีอาทิเช่นกรมศิลปากรองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ ยูเนสโกและสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศหรือไอโคโมสเป็นองค์กรที่มีส่วนร่วมกำหนด รับผิดชอบงานเหล่านี้

สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศของไทยหรือไอโคโมสไทยได้ร่างกฎบัตรประเทศไทยโดยระบุว่า การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรมมีความเป็นมาพัฒนาการของการอนุรักษ์ ปัญหาของการอนุรักษ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องมีสาระสำคัญของความหลากหลายของ สถาปัตยกรรมโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมในประเทศไทยมีหลักการว่าการอนุรักษ์ควรเป็น ข้อเสนอแนะที่เป็นหลักการอย่างกว้างๆ เพื่อให้หน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ปฏิบัติให้ เหมาะสมต่อเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละแห่งโดยไม่ระบุระเบียบวิธีปฏิบัติในการอนุรักษ์และการจัดการ มรดกวัฒนธรรมไม่ควรละเลยที่จะมองถึงความสัมพันธ์กับมรดกทางธรรมชาติที่เป็นสิ่งแวดล้อมของ สถาปัตยกรรมโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นด้วย เพื่อให้การอนุรักษ์และการจัดการ มรดกวัฒนธรรมเป็นไปในแนวทางมาตรฐานเดียวกันข้อเสนอแนะควรเป็นการบูรณาการข้อกฎหมาย ระเบียบวิธีปฏิบัติด้านการอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นภารกิจของหน่วยงานภาครัฐ ต่างๆเข้าด้วยกันเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยรวมถึงมีการจัดการที่ดีโดยคำนึงถึงกรอบประเพณีและ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยสิทธิความเท่าเทียมของความเป็นมนุษย์การมีส่วนร่วมการกระจาย อำนาจรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ พระราชบัญญัติกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง กฎบัตรและแนวปฏิบัติในระดับนานาชาติ

ตั้งแต่ครั้งหลังของศตวรรษที่ ๒๐ (ค.ศ.1950-1999) การอนุรักษ์เป็นที่ยอมรับ ของนานาชาติว่ามีความสำคัญต่อมนุษยชาติมีการยกย่องศิลปวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมเมืองชุมชน และโบราณสถานให้เป็นมรดกโลกโดยมีการยอมรับว่าโลกมีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและ เชื้อชาติเผ่าพันธุ์เป็นผลให้ปรัชญาและวิธีปฏิบัติในการอนุรักษ์มีความซับซ้อนและแตกต่างโดยเฉพาะ ความเห็นของตะวันตกและตะวันออกซึ่งตำราเล่มนี้จะแยกแยะระหว่างตะวันตกซึ่งจะเน้นการอนุรักษ์ ลักษณะทางกายภาพมองข้ามข้อสำคัญทางวัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณีส่วนทางตะวันออกที่ให้ ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ที่สัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณีและบุญกุศลที่เกิดกับจิตใจโดย บางครั้งจะละทิ้งลักษณะทางกายภาพดั้งเดิมบางส่วนที่ไม่สำคัญ

การอนุรักษ์เริ่มจากในยุโรปและโลกตะวันตก^{๕๖} วัฒนธรรมศาสนาคือความเป็นอยู่ทำให้มีการสร้างศิลปะสิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่สนองด้านจิตใจและการสนองความต้องการด้านการอยู่อาศัยสถาปัตยกรรมที่สวยงามได้ตกทอดมาสู่คนรุ่นหลังต่อมาเมื่อสังคมได้เจริญขึ้นโดยในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมสังคมชนบทหรือสังคมเกษตรกรรมได้อพยพรวมกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นชุมชนและเมืองสังคมอุตสาหกรรมทำให้ผู้คนละทิ้งชนบทหันมาสู่เมืองเกิดความต้องการอาคารที่มีพื้นที่มากขึ้นทำให้ศิลปะสิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรมรุ่นแรกๆ หมดคุณค่าด้านการใช้สอยถูกรื้อทิ้งตั้งนั้นกระแสการอนุรักษ์ได้เริ่มดำเนินการรักษาคุณค่าเดิมของสิ่งนั้นๆ พร้อมทั้งมีการพัฒนาควบคู่กันไปการอนุรักษ์ไม่ได้เป็นเพียงการเก็บรักษาของเก่าเข้าพิพิธภัณฑสถานหากต้องศึกษาค้นคว้าและนำคุณค่าที่ได้เผยแพร่กลับไปสู่สังคมอย่างกว้างขวางอีกครั้งเป็นการยกระดับสังคมให้หันมาสนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรมหลักสำคัญของการอนุรักษ์ในยุคแรกคือการสงวนรักษา (Preservation) เช่นการศึกษาโครงสร้างชนิดและส่วนประกอบของวัตถุการหาสาเหตุของการชำรุดการกำจัดสิ่งก่อก่อเหตุให้เกิดความชำรุดเสียหายวิธีการสงวนรักษาให้มีสภาพคงทนต่อไปได้การเก็บรักษาและการจัดแสดง

สมัยเรเนซองซ์ (Renaissance) อิตาลีเป็นผู้นำที่เฟื่องฟูทางเศรษฐกิจนอกจากสถาบันศาสนาและสถาบันกษัตริย์ที่เป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปะกลุ่มพ่อค้าวานิชก็เป็นผู้ที่ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมสำคัญมีการศึกษาสถาปัตยกรรมโบราณสถานวัฒนธรรมในอดีตยุคกรีกและโรมันแล้วนำมาพัฒนาเป็นศิลปะร่วมยุคจนกลายเป็นยุคทองในประวัติศาสตร์ศิลปะของตะวันตกสังคมตะวันตกในยุคต่อมาจึงหันมาให้ความสนใจต่อการอนุรักษ์มีกฎหมายการอนุรักษ์เป็นครั้งแรกในรัสเซียในยุคที่อยู่ภายใต้การปกครองของ Grand Duke of Hesse Darmstadt (ค.ศ.1753-1830) ถัดมาอังกฤษได้ออกกฎหมาย Ancient Monuments Act (ค.ศ.1882) จนในที่สุดประเทศในยุโรปก็ตื่นตัวมากขึ้นเรื่องการอนุรักษ์ซึ่งมีสาเหตุประการสำคัญมาจากความหวงแหนมรดกวัฒนธรรมที่เสียหายเนื่องจากสงครามและการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั่นเอง

ในการศึกษาระดับปริญญาเอกของ Jukka Jokilehto (ค.ศ.1986) เรื่องประวัติศาสตร์ของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (A History of Architecture Conservation: the Contribution of English, French, German and Italian Thought towards an International Approach to the Conservation of Cultural Property) ได้แสดงปรัชญาของการอนุรักษ์ตะวันตกแบบชาวยุโรปเป็นการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์สมัยใหม่ในยุโรปขณะนั้นที่ได้สืบทอดและพัฒนามาจากความคิดแบบตะวันตกในสมัยเรเนซองซ์ ที่รักษารูปแบบโบราณไว้ให้มากที่สุดความพยายามในการสรุปรูปแบบแนวคิดปีที่สร้างผู้ที่สร้างในครั้งแรกเป็นสิ่งสำคัญซึ่งในการวิเคราะห์สิ่งเหล่านั้นไม่ง่ายและอาจจะทำไม่ได้เลยในเวลาสั้นๆ Jokilehto ทำให้เกิดกระแสการทวนความคิดที่เคยเกิดขึ้นและคล้ายคลึงกันในทฤษฎีการอนุรักษ์

^{๕๖} สุรวัฒน์ สุรวัฒน์, ม.ล., เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาควิชาการศึกษาศิลปะ ปีการศึกษา ๒๕๔๒ สาขาวิชาศิลปะไทยคณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

ประวัติศาสตร์ของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม^{๕๗} ในระยะแรกตามการปฏิบัติเชิงกายภาพได้ถูกเรียกรวมว่าเป็นการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ (Restoration/Reconstruction) ซึ่งหมายถึงการทำให้สถาปัตยกรรมคืนสภาพสู่ลักษณะที่เคยปรากฏในอดีตและสามารถทำให้มันเป็นส่วนที่เข้ากับโลกปัจจุบันได้มีการประกาศนียบัตรขึ้นเป็นหลักการเป็นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1794 ในการประชุมแห่งชาติที่ประเทศฝรั่งเศสและต่อจากนั้นวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดต่างๆ ได้เกิดขึ้นโดยต่อเนื่องกันมา

ในยุคแรกของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ First Concept of Restoration Reconstruction (ค.ศ.1810–1830) หลังจากที่มีการประกาศนียบัตรของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ขึ้นในประเทศฝรั่งเศสแล้วในตอนต้นศตวรรษที่ ๑๙ แนวคิดแรกในการบูรณะโดยการประกอบขึ้นใหม่จากของเดิมและทำเลียนแบบส่วนที่ขาดหายไปเกิดขึ้นโดยถือหลักการนำส่วนประกอบของโบราณที่หล่นเกลื่อนกลาดอยู่มาประกอบให้เกิดความแตกต่างโดยชัดเจนระหว่างของเดิมกับส่วนประกอบที่สร้างขึ้นการบูรณะโบราณสถานต่างๆ ในขณะนั้นได้กระทำตามวิธีการนี้กันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูรณะโบราณสถานสมัยคลาสสิกที่กรุงโรมประเทศอิตาลี

ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบฝรั่งเศส French Stylistic restoration (ค.ศ.1830–1870) Viollet-le-duc (1814-1879) เป็นนักประวัติศาสตร์และนักทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมผู้ทำการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์วิหารเป็นจำนวนมากรวมทั้งวิหาร Notre Dame ในปารีสเขาได้เสนอแนวความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศสว่า “การบูรณะตามรูปแบบ” หรือการบูรณะแบบให้เป็นสไตล์เดียวกันตามแนวความคิดนี้โบราณสถานแต่ละแห่งไม่อาจมีลักษณะเฉพาะของตนเองจึงก่อให้เกิดการก่อสร้างเพื่อตัดแปลงและต่อเติมขนานใหญ่ทำให้โบราณสถานต่างๆ เปลี่ยนไปในรูปเดียวกัน

ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบอังกฤษ English Romantic restoration (ค.ศ.1850) ในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ในขณะที่ประเทศฝรั่งเศสดำเนินการบูรณะแบบ “Stylistic” ได้มีการพัฒนาการปฏิสังขรณ์แบบ “Romantic” ขึ้นในประเทศอังกฤษทั้งนี้สืบเนื่องมาจากแนวคิดแบบโรแมนติกที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้นซึ่งแทนที่จะมีการดำเนินการต่อเติมแบบเฉพาะขึ้นอย่างรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารในขณะบูรณะกลับเห็นว่าควรจะเคารพโบราณสถานในรูปแบบที่มีมันเป็นอยู่โบราณสถานในอดีตแม้จะเป็นซากผุพังก็มีคุณค่าเฉพาะในตัวเองและแสดงถึงความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันจึงสมควรให้มีความจริงใจต่อโบราณสถานเหล่านั้นแนวความคิดนี้ก่อให้เกิดความรักเทิดทูนในโบราณสถานและสถาปนิกวิศวกรผู้ก่อสร้างและถือว่าการปฏิบัติที่ไต่ด้วยน้ำมือมนุษย์สถาปนิกรุ่นหลังไม่อาจกระทำไต่เพราะถือเป็นความโหดร้ายและลบหลู่ต่อหิ้งโบราณสถานจึงไม่สมควรกระทำการอนุรักษ์โบราณสถานควรคงอยู่อย่างที่มีมันเป็นห้ามจับต้องหรือป้องกันมันจากการพังทลายลงมาผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้คือ John Ruskin (ค.ศ.1819 – 1900) นักเขียนและนักวิจารณ์ในแนวคิดแบบโรแมนติกเห็นว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีผลเสียต่อสังคมมากมายหลายแง่เขาถือว่าการบูรณะ (Reconstruction) เป็นสิ่งที่ผิดเพราะการทดแทนวัสดุสมัยโบราณเช่นก้อนหินเก่าๆ ด้วยวัสดุใหม่เป็นการทำลายโบราณสถานและสิ่งที่คงอยู่คือรูปจำลองโบราณสถานนั้นเท่านั้น

^{๕๗} นิคม มุสิกคามะและธาดา สุทธิธรรม, ประวัติของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดปัจจุบัน – วารสารศิลปการปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๓๔, ใน การอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, หน้า ๑๒.

สำหรับการยืดอายุของโบราณสถานเขามีความเห็นว่ามันมีค่าเท่ากันเพราะเป็นการทำลายไม่ว่าจะเป็นการบูรณะหรือการทอดทิ้งโบราณสถานแต่อย่างไรก็ตามถ้าผู้ใดจำเป็นต้องบูรณะ (ซึ่งไม่ใช่ John Ruskin) ผู้นั้นควรจะเข้าใจถึงการทำลายนี้และพยายามอย่าสร้างสิ่งแปลกปลอมขึ้นบนโบราณสถานเลย

ยุคแนวความคิดที่พัฒนาสองแบบ Two approaches of concept in late 19 century A.D. (ค.ศ.1880 – 1890) ได้เกิดแนวความคิดสองแบบขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกันกล่าวคือ

๑. แนวความคิดแรกเรียกว่า Historical Restoration ซึ่งมี Luca Beltrami เป็นผู้สนับสนุนและนำมาใช้โดยยังยึดถือการดำเนินการอย่างกว้างขวางต่อโบราณสถานแบบโรมันแต่แค่เพิ่มเติมรูปแบบของส่วนที่ขาดหายไปโดยการคาดเดาว่าอาคารนั้นๆควรจะเป็นเช่นใดในอดีต (โดยศึกษาจากตัวอย่างอาคารที่คล้ายคลึงกันแล้วนำมาแบบอย่างนั้นมาใส่ในอาคารที่จะทำการปฏิสังขรณ์แนววิธีนี้จะต่างจากการปฏิสังขรณ์แบบ Stylistic ตรงที่แบบ Stylistic ไม่สนใจว่าโบราณสถานนั้นเดิมเป็นโบราณสถานสไตล์ใดและจะเปลี่ยนให้เป็นไปในสไตล์ที่ตนเลือกให้หมด)

๒. แนวความคิดที่สองเป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกับแนวความคิดแรกโดยถึงแม้จะมีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ศิลป์เหมือนกันแต่มีความลึกซึ้งกว่าเพราะถือว่าอาคารแต่ละหลังมีลักษณะเฉพาะของมันเองและแตกต่างกันการคาดเดาแบบกว้างๆโดยเอาตัวเองเป็นพื้นฐานแม้จะผ่านการวิเคราะห์แล้วก็ยังเหมือนเป็นสิ่งที่ผิดผู้ทำการอนุรักษ์ซึ่งมีจิตสำนึกถือว่าตนเป็น “ศิลปิน-ผู้สร้าง” ควรจะรู้ดีกว่าคนอื่นๆควรเปลี่ยนเป็น “ผู้มีจิตสำนึกของนักประวัติศาสตร์นักข้อมูลจากหนังสือโบราณในการอนุรักษ์โบราณสถาน” จึงเป็นการหาหลักฐานอ้างอิงโดยเฉพาะสำหรับอาคารแต่ละแห่งเสียก่อนโดยอาจค้นคว้าจากภาพเขียนจากการบันทึกในอดีตหรือจากการวิเคราะห์โครงสร้าง

แนวคิด Camillo Boito Theory (ค.ศ. 1883) Boito ได้ประกาศหลักการปฏิสังขรณ์ตามแนวความคิดที่ยึดถือมาจนถึงปัจจุบันซึ่งสามารถกล่าวโดยย่อได้ ๔ ข้อดังต่อไปนี้^{๕๘}

๑. โบราณสถานนั้นนอกจากจะมีคุณค่าสำหรับการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมแล้วยังเป็นหลักฐานที่ใช้แสดงประวัติศาสตร์ของประชาชนและประเทศชาติจึงสมควรได้รับความเคารพหมั่นยอมเป็นการหลอกลวงและเป็นการกระทำที่ผิดถ้าจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นบนโบราณสถาน

๒. โบราณสถานควรได้รับการเสริมสร้างความแข็งแรงมากกว่าการซ่อมแซมและการซ่อมแซมมากกว่าการปฏิสังขรณ์การเพิ่มเติมส่วนประกอบโดยเฉพาะการทำให้เป็นของใหม่ควรหลีกเลี่ยง

๓. หากการต่อเติมมีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งนี้เพื่อความแข็งแรงของอาคารหรือเพื่อความจำเป็นอื่นใดเป็นที่สุดการกระทำนั้นให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เพียงพอลักษณะและวัสดุที่ใช้เป็นส่วนต่อเติมนั้นควรแตกต่างจากของเดิมแต่รูปลักษณะของอาคารดั้งเดิมก็ยังสามารถดำรงไว้ได้

๔. ส่วนต่อเติมที่เกิดขึ้นจากเวลาที่ผ่านไปมาในหลายสมัยถือเป็นส่วนของโบราณสถานนั้นที่พึงรักษาไว้ยกเว้นมันจะเป็นการปกปิดหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของอาคารนั้น

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

กฎบัตรเอเธนส์ Athen Charter (ค.ศ.1931) เกิดขึ้นหลังจากหลักการของ Boito ซึ่งแพร่หลายเข้ามาต้องใช้เวลาถึง๔๘ปีจึงเป็นที่ยอมรับในการประชุมนานาชาติด้านการปฏิสังขรณ์ที่กรุงเอเธนส์กฎบัตรที่ออกในการประชุมครั้งนั้นนอกเหนือจากการยอมรับหลักการทั้งหมดของ Boito แล้วยังได้มีการเสนอแนะว่าสมควรให้มีการบำรุงรักษาโบราณสถานเป็นประจำและควรใช้เทคนิคและระบบงานก่อสร้างที่ทันสมัยที่สุดในการปฏิสังขรณ์ด้วย

การปฏิสังขรณ์เชิงวิทยาศาสตร์ Scientific Restoration (ค.ศ.1932) ในปีถัดมาจากการประกาศกฎบัตรเอเธนส์ G.Giovanoni ได้ทำการขยายหลักการดังกล่าวและตั้งเป็นทฤษฎีการปฏิสังขรณ์ “เชิงวิทยาศาสตร์” ขึ้นซึ่งที่แท้จริงแล้วควรจะเรียกว่าการปฏิสังขรณ์เชิงวิชาการหรือ Scholarly Restoration เพราะมิได้มีการประดิษฐ์คิดค้นเชิงวิทยาศาสตร์ขึ้นมาใหม่แต่เป็นการมองโบราณสถานในรูปแบบของหลักฐานการศึกษาเชิงวิชาการโดยถือว่าทุกองค์ประกอบในโบราณสถานจะต้องถูกอนุรักษ์ไว้ไม่ว่ามันจะเป็นส่วนปิดบังหรือปิดเป็นรูปลักษณะอันแท้จริงของโบราณสถานหรือไม่ก็ตามไม่มีการคำนึงว่ามันจะเหมาะสมหรือลดคุณค่าความงามของอาคารลงทุกอย่างต้องเก็บไว้เป็นหลักฐานให้หมดอย่างไรก็ตามหลักการนี้ก็ได้รับการพิสูจน์ว่าไม่เหมาะสมเนื่องจากในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองระหว่างปี ค.ศ.1943 –1945 มีเมืองเป็นจำนวนมากได้ถูกทำลายลงการเก็บรักษาหลักฐานของอาคารไว้เช่นที่มันคงอยู่ในสภาพที่ถูกทำลายโดยปฏิเสธการปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนสู่สภาพเดิมแห่งความงามสมบูรณ์จึงไม่อาจยอมรับได้

การปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤต Critical Restoration (ประมาณ ค.ศ.1845) เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองโดยถือว่าเมื่อสถาปัตยกรรมเป็นงานศิลปะคุณค่าด้านศิลปะจึงเป็นคุณค่าที่อยู่เหนือคุณค่าอื่นใดในการปฏิสังขรณ์อันดับแรกต้องสามารถเข้าใจถึงคุณค่าของโบราณสถานและสามารถตัดสินใจถึงความมีอยู่หรือขาดหายไปของคุณค่าด้านศิลปะของอาคารนั้นได้และอันดับหลังการปฏิสังขรณ์ต้องสามารถบูรณะและปลดปล่อยคุณค่าแห่งงานศิลปะออกมาให้ปรากฏและที่เรียกว่าเป็นการปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤตเพราะการดำเนินการและผลลัพธ์ที่จะปรากฏออกมาต้องมีการควบคุมอยู่ตลอดเวลาเพราะเมื่อทำให้อาคารเสียไปย่อมแทบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะแก้คืนกลับมา

การปฏิสังขรณ์ตามแนวคิดนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์โบราณสถานให้ออกมาในรูปแบบที่มีคุณค่าสูงสุดการตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของโบราณสถานนั้นทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิสังขรณ์ให้อาคารปรากฏออกมาในรูปแบบแห่งสถานที่และเวลาที่สามารทำให้มันเข้ากับวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ทั้งยังสามารถก่อให้เกิดความซาบซึ้งในด้านศิลปะอีกด้วย

การปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤตมีอยู่๒รูปแบบซึ่งมีความแตกต่างและขัดแย้งกัน^{๕๙}

๑. รูปแบบแรกเมื่อมีการประเมินได้ว่าอาคารควรจะปรากฏอยู่ในรูปที่ปรากฏก็ให้คงสภาพไว้เพราะถือว่าเป็นหลักฐานด้านข้อมูล

๒. รูปแบบที่สองเมื่อมีการประเมินรูปแบบของอาคารว่าควรจะเปลี่ยนไปเพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าทางสถาปัตยกรรมส่วนต่อเติมซึ่งเกิดขึ้นภายหลังซึ่งอาจปิดเป็นคุณค่าความงามที่แท้จริงของอาคารจึงให้อาออก (โดยไม่ใส่ใจว่ามันจะเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์)

^{๕๙} อ่างแล้ว, หน้า ๑๖.

และส่วนที่ขาดหายไปก็สนับสนุนให้มีการสร้างเลียนแบบขึ้น (โดยการเดาหรือใช้จินตนาการสร้างขึ้นก็ได้เมื่อไม่สามารถหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์)

แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองรูปแบบล้วนตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และแบบแผนในงานสถาปัตยกรรมนั้นๆ

กฎบัตรเวนิส Venice Charter (ค.ศ.1964) ในการประชุมนานาชาติสำหรับสถาปนิกและนักเทคนิคเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ที่เวนิสประเทศอิตาลีในปี ค.ศ.1964 (พ.ศ.๒๕๐๗) ได้มีการตราหลักในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเรียกว่ากฎบัตรสากลแห่งเมืองเวนิสว่าด้วยการสงวนรักษาและบูรณะอนุสรณ์สถานและแหล่งที่ตั้งจากหลักการพื้นฐานตามกฎบัตรเฮเธนส์โดยมีหลักการว่าการปฏิสังขรณ์ต้องหยุดลง ณ จุดที่มีการคาดเดาเกิดขึ้นแต่ถ้ามีความจำเป็นจริงๆอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็ควรจะทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดเดากับของเดิมโดยให้เป็นไปในลักษณะร่วมสมัยจากหลักการและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมข้างต้นจะเห็นว่าเป็นการกล่าวถึงการอนุรักษ์อาคารเดี่ยวเฉพาะหลังซึ่งแท้ที่จริงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมได้ขยายวงกว้างขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมาโดยเริ่มมีการมองอาคารควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อมที่มันตั้งอยู่มีการมองอาคารเป็นกลุ่มเป็นชุมชนและขยายออกเป็นเมืองทั้งเมืองและอาคารต่างๆในเขตพื้นที่ที่มองนั้นอาจมีรูปแบบเรียงรายและต่ำต้อยแต่เมื่อมาอยู่รวมกันสามารถมีคุณค่าในแง่ของการเป็น “ตัวแทน” ของอดีตตั้งนั้น การอนุรักษ์อาคารในรูปแบบของชุมชนหรือเขตพื้นที่จึงเริ่มขึ้น ซึ่งก็มีการกล่าวถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมบ้างในกฎบัตรแห่งเมืองเวนิสกฎบัตรเวนิสส่วนหนึ่งกล่าวว่างานสร้างขึ้นใหม่ทั้งปวงจะต้องไม่จัดเป็นลำดับแรกในการซ่อมแซมด้วยวิธีแอนาสทิลอซิส (Anastylosis) เท่านั้น กล่าวคือการประกอบส่วนที่มีอยู่แล้วเข้าด้วยกันนั้น ส่วนที่ขาดหายอนุญาตให้สร้างเติมได้วัสดุที่ใช้ในการเสริมสร้างนั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับและจะต้องใช้ให้น้อยที่สุดเพื่อเป็นที่แน่นอนว่าเป็นการสงวนรักษาอนุสรณ์สถานและคงไว้ตามรูปลักษณะเดิม

การที่ในยุโรปได้ให้กำเนิดกฎบัตรสำคัญที่ว่าด้วยเรื่องของการอนุรักษ์ขึ้นเป็นสากล เช่น Athen Charter (ค.ศ.1931) Venice Charter (ค.ศ.1964) Burra Charter (ค.ศ.1999) เป็นต้น ซึ่งเป็นกฎบัตรที่จัดทำโดยองค์การระหว่างประเทศคือองค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) และสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศหรืออิคอมอส (ICOMOS The International Council on Monuments and Sites) ได้ให้คำจำกัดความของ การอนุรักษ์ที่นำมายกตัวอย่างแปลได้ว่า

๑. โบราณสถานหมายถึงพื้นที่ที่ดิน ภูมิทัศน์อาคารกลุ่มอาคารรวมถึงส่วนประกอบองค์ประกอบอื่นๆในพื้นที่ว่างและทัศนียภาพ

๒. ความสำคัญทางวัฒนธรรมหมายถึงคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม สิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับคนในยุคปัจจุบันและอนาคตความสำคัญทางวัฒนธรรมมีอยู่ในตัวโบราณสถานเองในโครงสร้างบริเวณโดยรอบ

๓. การอนุรักษ์หมายถึงกระบวนการต่างๆที่ดูแลรักษาโบราณสถานนั้นไว้ให้คงคุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรมต่อไป

๔. การบำรุงรักษาหมายถึงการดูแลป้องกันวัสดุและบริเวณโดยรอบโบราณสถานนั้นๆอย่างต่อเนื่องซึ่งต่างจากการซ่อมแซมตรงที่การซ่อมแซมจะเกี่ยวข้องกับการปฏิสังขรณ์และการบูรณะ

๕. การสงวนรักษาหมายถึงการดูแลรักษาโครงสร้างของโบราณสถานไว้ตามสภาพเดิมและชะลอความเสียหายที่จะเกิดขึ้น

๖. การปฏิสังขรณ์หมายถึงการทำให้โครงสร้างของโบราณสถานกลับคืนสู่สภาพเดิมโดยนำสิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาออกไปหรือรวบรวมส่วนประกอบที่เหลืออยู่ให้กลับสู่สภาพเดิมโดยไม่ใช้วัสดุใหม่

๗. การบูรณะหมายถึงการซ่อมแซมให้เหมือนเดิมโดยต่างจากปฏิสังขรณ์ตรงที่ใช้วัสดุที่ทำขึ้นมาใหม่

๘. การปรับปรุงการปรับเปลี่ยนหมายถึงการปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะสมแก่การใช้งานที่มีอยู่หรือที่จะมีขึ้น

๙. การใช้การอนุรักษ์หมายถึงหน้าที่ของโบราณสถานรวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโบราณสถาน

๑๐. การใช้งานที่เหมาะสมหมายถึงการใช้พื้นที่ที่ตระหนักถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมของโบราณสถานเช่นการใช้งานที่ไม่มีผลกระทบหรือมีผลกระทบน้อยต่อความสำคัญทางวัฒนธรรม

๑๑. การสื่อความหมายคือการอธิบายว่าโบราณสถานมีความสำคัญอย่างไร สื่ออะไรทำให้ระลึกถึงอะไรหรือแสดงออกถึงสิ่งใด

๑๒. การตีความหมายถึงการนำเสนอความสำคัญทางวัฒนธรรมของโบราณสถานในทุกรูปแบบ

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมมีความหมายรวมถึงการสงวนปกป้องรักษาจากความสูญเสียดังกล่าวเพื่อทำให้มรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นสามารถใช้งานอนุรักษ์ในความสุขทางจิตใจของตนและของคนรุ่นต่อไป ในการปฏิบัติการในงานอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ควรระมัดระวังเนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับการเข้าไปกระทำหุดยังซัดขวางการเสื่อมของสิ่งของวัสดุเดิมทำให้เปลี่ยนรูปลักษณะและบางครั้งจะยากต่อการคืนสภาพดังนั้นควรมีการทดสอบทดลองมาตรฐานและการจดบันทึกลักษณะก่อนการอนุรักษ์ขณะที่ทำการอนุรักษ์และหลังการอนุรักษ์และเหตุผลของการตัดสินใจในการปฏิบัติงานอนุรักษ์นั้น^{๖๐}

สรุปได้ว่า แนวคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด นักวิชาการหลากหลายท่านได้เสนอแนวคิดแตกต่างกันไป เพื่อหากล้าแนวคิดเดิมของนักวิชาการเก่า จนกลายเป็นทฤษฎีใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทั้งนี้พระสังฆาธิการสามารถนำเอาแนวความคิดเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์โบราณสถานต่อไปได้

๒.๓.๓ แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย

^{๖๐}Weaver, Martin E, *Conserving Buildings: Guide to Techniques and Materials*, (John Wiley & Sons, New York, 1993), p. 53.

กลยุทธ์ในการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย มีนักวิชาการการอนุรักษ์โบราณสถานหลายท่านได้เสนอไว้ในปัจจุบันมี ๒ แนวทางคือแบบตะวันตกและแบบตะวันออก^{๖๑} ดังนี้

๑. แบบตะวันตกการอนุรักษ์จะให้ความสำคัญกับการรักษารูปแบบไว้ตามสภาพเดิมซึ่งเป็นผลมาจากของกฎบัตรต่างๆที่พัฒนาขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ การปฏิบัติตามแบบตะวันตกในการเก็บรักษาหลักฐานโบราณสถานไว้ตามสภาพเดิมนี้อปรากฏใน พ.ร.บ.โบราณวัตถุสถานฉบับแก้ไขปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๓๕) ที่มีเป้าหมายหลักคือเพื่อรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมและนิยามโบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และศิลปะและเพื่อเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติ

๒. แบบตะวันออกของไทยใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักการอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงพุทธศาสนาคุ้มครองรักษาศิลปวัฒนธรรมในความหมายของความเชื่อความศรัทธาและความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรมทำให้ชาวพุทธมุ่งสั่งสมสืบทอดและพัฒนาฝีมือช่างสกุลช่างจนสามารถสร้างสรรค์ศาสนสมบัติสถานและวัตถุอันงดงามและมีชีวิตสืบต่อเนื่องกันมายาวนาน

การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการปกครองกษัตริย์หรือสมมติเทพที่ต้องการสั่งสมคุณความดีและบารมีของความชอบธรรมในการปกครองความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรมผ่านบารมีจากการทำนุบำรุงพุทธศาสนา^{๖๒} สมัยสุโขทัยในจารึกหลักที่ ๒ จารึกวัดศรีชุมที่จารบนหินดินดาร์กล่าวถึงการเสด็จมายังบารมีของสมเด็จพระมหาศรีศรัทธาราชาจุฬามณีก่อนที่จะได้ขึ้นครองเมืองสุโขทัยและศรีสขนาลัยที่ต้องการซ่อมวิหารโบราณในป่าช่อตองโปรดช่างทรงตั้งจิตอธิษฐานว่าหากมีบุญบารมีจะได้เป็นกษัตริย์องค์ต่อไปขอให้สามารถหาทางซ่อมเจดีย์ที่ซ่อมเรียกว่าพระธมซึ่งตั้งอยู่กลางนครพระกฤษณ์ได้ซึ่งต่อมาได้พบบ่อน้ำในป่าจริงจึงถือเป็นบารมีของพระองค์กรณีนี้เช่นเดียวกับการปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงให้ใหญ่ขึ้นจนเป็นสิ่งก่อสร้างที่สูงที่สุดในล้านนาของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ที่ทรงใช้เป็นารแสดงความชอบธรรมในการปกครองอีกประการหนึ่งด้วย

การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้สังคมสงบสุขดังนั้นพระเจ้าคหบดีสงฆ์มุ่งทำดีเพื่อไปพบพระศรีอาริยมตไตรยเข้าใจเรื่องกรรมผลของบุญกรรมการทำบาปการเวียนว่ายตายเกิดและการหลุดพ้นนิพพานตามอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเช่นไตรภูมิพระร่วงพระราชนิพนธ์ของพระยาสิทธิไทยแห่งสุโขทัยที่ทรงรวบรวมเนื้อหามาจากคัมภีร์ต่างๆหลายฉบับการอนุรักษ์ของไทยเน้นทางด้านบุญกิริยาโดยถือว่าการทำเพื่อผลบุญในชาติหน้าหรือเป็นการอุทิศส่วนกุศลการอนุรักษ์เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการลักลอบขุดหาสมบัติโดยมีกฎหมายคุ้มครองป้องกันตั้งแต่อดีต เช่นกฎหมายตราสามดวงในหมวด “พระไอยการลักษณโจร” ได้กล่าวถึงบทลงโทษและการกระทำผิดอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาหลายมาตราเช่น “๔๙ มาตราหนึ่ง...ถ้าโจรนั้นขุดล้างพระพุทธรูปพระสถูป (พระเจดีย์วิหาร) พระศรีมหาโพธิ์จับได้พิจารณาเป็นสัจให้ตัดนิ้วมือเสียให้ทวนด้วยลาวดหนึ่ง ๖๐ ถ้าโจรทำหลายครั้งหลายคราให้ทะเลนสามวันให้ผ่าอกเสีย”^{๖๓}

^{๖๑} ศิริชัย นฤมิตรราชการ, อนุรักษ์ศิลปกรรม ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เอกสารการบรรยายประกอบวิชา, หน้า ๒๐.

^{๖๒} อุษณีย์ ธงไชย, พระราชพงศาวดารและพงศาวดาร : หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์, ใน การอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, หน้า ๒๐.

^{๖๓} ราชบัณฑิตยสถาน, กฎหมายตราสามดวงฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑ - ๒, หน้า ๒๐.

การอนุรักษ์ในสมัยล้านนาก็ยังมีแนวคิดที่สรุปได้จากการเข้าใจแนวคิดวัตถุประสงค์การก่อสร้างศาสนสถานในพุทธศาสนาซึ่งใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักอาศัยความเชื่อความศรัทธาและความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรมมากกว่าความสำคัญต่อรูปธรรมด้านวัตถุแนวคิดสรุปได้ดังนี้

๑. แนวคิดไตรลักษณ์ เป็นสามัญลักษณ์สามประการได้แก่ - อนิจจังความไม่เที่ยง ทุกสิ่งมีการเกิดแก่เจ็บตายและเสื่อมสลาย - ทุกข์ซึ่งความเป็นทุกข์ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ - อนัตตาความไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวในการเป็นเจ้าของไตรลักษณ์ทำให้มนุษย์ไม่ลุ่มหลงไม่ยึดติดยึดถือกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้ลดอุปาทานคือ การยึดมั่นถือมั่นลดความเห็นแก่ตัวสามารถปรับตัวได้จากการพลัดพรากจากสิ่งที่รักหรือพึงปรารถนาและสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาไตรลักษณ์ใน “ปัจเจก” บทสวดมนต์ทำวัตรของพระสงฆ์ในประเทศไทยเนื้อความตอนหนึ่งว่า “...เสนาสนะนี้เป็นไปตามปัจจัยสักแต่ว่าธาตุถึงบุคคลผู้เข้าไปใช้สอยเสนาสนะนั้นสักแต่ว่าธาตุมิใช่สัตว์มิใช่ชีวิตเป็นของว่างเปล่า...” ดังนั้นศาสนสถานหรือศิลปกรรมก็ล้วนเป็นอนัตตาที่ว่างเปล่าปราศจากตัวตนจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่พระสงฆ์ไม่ยึดถือความสำคัญในการอนุรักษ์ศาสนสถานต้องเปลี่ยนไปตามกาลเวลาไม่ถาวรไม่ยึดติดกับสิ่งเหล่านี้^{๖๔} การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงมีบัญญัติศัพท์คำว่า “ผาติกรรม” คือการทำให้เจริณหมายถึงการจำหน่ายครุภัณฑ์เพื่อประโยชน์สงฆ์อย่างหนึ่งอย่างใดโดยเอาของแล้วแลกเปลี่ยนเอาของดีกว่าให้แก่สงฆ์หรือเอาของของตนถวายสงฆ์เป็นการทดแทนที่ตนทำของสงฆ์ชำระไปรื้อของที่ไม่ดีออกทำให้ใหม่ดีกว่าของเก่าเช่นเอาที่วัดไปทำอย่างอื่นแล้วสร้างวัดถวายให้ใหม่การชดใช้และการทดแทน

๒. แนวคิดสัตถุวิทยา ศิลปะสถาปัตยกรรมและศาสนสถานในฐานะเป็นสัญลักษณ์เพื่อการการสืบทอดอายุศาสนาหรือสัญลักษณ์เครื่องที่ชี้ใจของมนุษย์ เพื่อให้เข้าถึงสังฆธรรมแม้ว่าจะมีกิเลสอันยึดติดอยู่ในความงามดังนั้นความงามของศิลปะสถาปัตยกรรมจะเป็นเครื่องโน้มน้ามนุษย์ให้คิดดีทำดีเช่นคติสัญลักษณ์ของรูปแบบและการตกแต่งวิหารเจดีย์ในรูปต่างๆเช่นศูนย์กลางจักรวาลเรือสำเภา หมายถึงสำเภานาวาที่พาผู้คนออกจากวิภูสงสารการเข้ามาในวิหารเพื่อทำบุญจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการเริ่มต้นเดินทางเพื่อให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในทางพุทธศาสนา^{๖๕} สัตถุวิทยาที่เป็นทางพิธีกรรมสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและความเชื่อกำหนดเพื่อกำกับศาสนสถานแต่ละแห่งว่าสร้างไว้เพื่อวัตถุประสงค์ใดแล้วแม้ว่าทางกายภาพศาสนสถานนั้นๆจะปรักหักพังไปแต่หากไม่มีการทำพิธีกรรม“สูตรถอน” เพื่อให้ศาสนสถานนั้นแปรเปลี่ยนสภาพไปใช้งานอย่างอื่น ก็ยังคงถือสภาพว่าสถานที่แห่งนั้นยังคงความหมายเดิมสัตถุวิทยาในการสืบทอดให้พุทธศาสนาจะมีอายุถึง ๕,๐๐๐ ปีจากพุทธทำนายเป็นแนวคิดที่ทำให้การอนุรักษ์ไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบเดิมถึงยาวนาน ๕,๐๐๐ ปีหากจะไม่ปล่อยให้ศาสนาสมบัติชำระหักพัง

๑. แนวคิดบุญกริยาการบำเพ็ญบุญเพื่อตนเองและผู้อื่น

๑.๑ อานิสงส์ โดยถือว่าเป็นการทำเพื่ออานิสงส์ผลบุญในชาติหน้าหรือเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้วการสร้างและซ่อมแซมศาสนสถานให้คงรูปในสภาพที่สมบูรณ์ย่อมได้อานิสงส์ผลบุญในคัมภีร์อานิสงส์ล้านนากล่าวว่าหากสร้างธรรมมาสน์มีอานิสงส์ผลบุญคือเมื่อตายแล้วจะได้จุติบนสวรรค์พร้อมวิมานส่วนการปิดทองพระพุทธรูปมีอานิสงส์ผลบุญชาติต่อไปคือจะได้จุติเป็นกษัตริย์นอกจากนั้นในจินตเสนาชาตกกล่าวว่าการศึกษาสั่งขรณ์และปิดทอง

^{๖๔} วรลักษณ์ บุนยสุรัตน์, ผลงานวิชาการสถาปัตยกรรมไทยล้านนา, หน้า ๒๑.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

พระพุทธรูปที่ชำรุดมีอานิสงส์ผลบุญคือได้จัดเป็นเทวดาและหากเป็นหญิงก็จะมีอานิสงส์ผลบุญทำให้ผิวงามเป็นต้นหรือเป็นความเชื่อในการเกิดใหม่ในพุทธศาสนาไปพบพระศรีอารียเมตไตรยทำให้ชาวล้านนาทำบุญกุศลอย่างแรงกล้าโดยการบูชาพระสฤปเจดีย์พระศรีมหาโพธิและการสร้างปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติให้คงามคงทนแข็งแรงมีอานิสงส์ผลบุญที่จะพาท่านทั้งหลายสู่คุณนั้นได้การทำ “ผาติกรรม” เป็นอานิสงส์ผลบุญอย่างหนึ่งที่ทำให้เจริญการทดแทนของสงฆ์ที่ชำรุดไปรื้อของที่ไม่ดีออกทำให้ใหม่ชัดใช้ให้ดีกว่าของเก่าเช่นสร้างวิหารถวายให้ใหม่เป็นอานิสงส์

๑.๒ การบรรลุนิพพาน ครุบาศรีวิชัยได้ทำการบำเพ็ญเพียรบารมีเพื่อปรารถนาพุทธภูมิหรือสำเร็จบรรลุนิพพานเป็นพระพุทธรูปเจ้าอังกอร์หนึ่งในอนาคตโดยการทำนุบำรุงสร้างปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติจำนวนมากในล้านนา^{๖๖} การซ่อมแซมวัดของครุบาศรีวิชัยมีการสร้างใหม่หรือเพิ่มเติมลวดลายใหม่เป็นการบำเพ็ญเพียรบารมี

๑.๓ บุญญาบารมี ความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรมผ่านบุญญาบารมีจากการทำนุบำรุงพุทธศาสนาเช่นการปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงเชียงใหม่ให้สูงที่สุดในล้านนาของพระเจ้าติโลกราชทรงใช้เป็นการแสดงบุญญาบารมีและความชอบธรรมในการปกครองล้านนา

ผลที่ปรากฏจากสองแนวทางการอนุรักษ์ในประเทศไทยคือการอนุรักษ์ที่ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบันสามารถรักษารูปแบบศิลปกรรมสถาปัตยกรรมโบราณวัตถุสถานไว้ได้แต่ยังขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญาความรู้สัจและฝีมือช่างการอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียงแค่นำวัตถุหรือรูปธรรมทำให้ปรากฏเป็นซากโบราณสถานที่เราใช้ชีวิตและปราศการใช้สอยเช่นอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาสุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร ฯลฯ แต่ในแนวคิดแบบไทยที่ไม่เน้นการรักษารูปแบบเดิมทำให้ขาดความพอเหมาะในการบูรณะและการเปลี่ยนแปลงศาสนสมบัติที่เกินความจำเป็นสนองตอบระบบทุนนิยมของพุทธพาณิชย์ และการท่องเที่ยวตั้งนั้นการอนุรักษ์ควรปรับวิธีการทั้ง ๒ แนวทางให้เหมาะสมตั้งนั้นศิริชัย นฤมิตรเรขการ^{๖๗} ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดด้านการอนุรักษ์เป็นตะวันตกและตะวันออกไว้ดังนี้

แนวคิดตะวันตก เป็นพื้นฐานแนวความคิดเชิงอนุรักษ์เป็นปรัชญาครอบคลุมแนวความคิดความเชื่อทัศนคติเมื่อแปรเป็นการกระทำแล้วปรากฏอย่างไรเป็นแบบวิเคราะห์วิสัย (Analytic) ได้แก่ การใช้ขบวนการคิดในเรื่องใดๆก็ตามในการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติสร้างสรรค์การหาเหตุผลในการสร้างเรื่องราวต่างๆเป็นวิธีที่จะต้องแยกแยะวิเคราะห์เป็นขั้นเป็นตอนกระบวนการในการคิดแบบนี้มีมาตั้งแต่อารยธรรมยุคโบราณของตะวันตกคืออารยธรรมกรีกและโรมันตามประวัติศาสตร์ตะวันตกจะมีการกล่าวถึงนักปราชญ์กรีก ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดสรรพวิชาความรู้ให้แก่โลกตะวันตกด้านการคำนวณคณิตศาสตร์เรขาคณิตทฤษฎีความรู้ต่างๆซึ่งท่านเหล่านั้นจะมองดูสิ่งต่างๆมิใช่ดูเพียงรูปลักษณ์ภายนอกแต่จะมองลึกลงไปอีกกว่าสิ่งของต่างๆ เหล่านี้มันเกิดมาอย่างไร เช่นพีธากอรัสผู้คิดสูตรทางคณิตศาสตร์บูกริสผู้คิดทฤษฎีทางเรขาคณิตอริสโตเติลผู้อธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติซึ่งลักษณะการคิดของนักปราชญ์เหล่านั้นเป็นการคิดที่มีระบบแล้วพิสูจน์

^{๖๖}ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ, การศึกษาวิหารที่สร้างในกระบวนการครุบาศรีวิชัย พ.ศ.๒๕๔๗ - ๒๕๕๑, ในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^{๖๗}ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, เอกสารการบรรยายประกอบวิชา๑๐๕๓๐๐การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาคการศึกษาที่๑ปีการศึกษา๒๕๕๑สาขาวิชาศิลปะไทยคณะศิลปกรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๒๒.

ทำตามให้ได้นับเป็นวิธีทางวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับในงานศิลปกรรมโบราณสถานสถาปัตยกรรมก็ใช้แนวคิดที่เป็นระบบแบบตะวันตกลักษณะแรกเริ่มของงานศิลปะตะวันตกเริ่มจากการเลียนแบบธรรมชาติให้มีความเหมือนจริงมากที่สุดในยุคทองกรีกผลงานประติมากรรมรูปหินอ่อนก็พยายามสร้างให้แบบเนียนเหมือนจริงทั้งทางด้านโครงสร้างกล้ามเนื้อเครื่องแต่งกายที่เป็นริ้วผ้าชาวกรีก ถือว่าสิ่งที่ใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุดคือสิ่งที่สูงที่สุด ตัวอย่างเช่นการทำหีบศพของบุคคลชั้นสูงหรือผู้ปกครองที่ทำจากไม้หรือหินและบนฝาหีบศพก็จะมีการทำหน้ากากที่มีใบหน้าของเจ้าของศพนั้นเพราะมีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นตอนที่ชีวิตอยู่เป็นต้นเริ่มในสมัยเรเนซองซ์หรือสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการของอิตาลี ได้มีการหันกลับไปศึกษาวิทยาการแบบกรีกและโรมันงานศิลปกรรมต่างๆในสมัยนี้จะหันไปทำตามแบบเก่าเช่น เขียนรูปให้คล้ายของจริงมากที่สุดใช้ทัศนียภาพรูปเหมือนรูปธรรมกฎเกณฑ์การเขียนให้เหมือนธรรมชาติดังนั้นจากลักษณะต่างๆ

ที่กล่าวมาข้างต้นจึงทำให้กระบวนการคิดของชาวตะวันตกมีลักษณะที่จะคิดคำนึงถึงรูปลักษณะเดิมมากที่สุดและสามารถหันกลับไปศึกษาและพิสูจน์ได้อีกหลายครั้งเพราะเป็นการสืบทอดทางความรู้และวิทยาการแนวคิดตะวันออกในไทยเป็นการใช้คิดในแนวปรัชญาตะวันออก ปราชญ์ตะวันออกไม่ว่าใครจะเป็นลำดับขั้นตอนแต่ใช้การคิดในใจใช้ญาณวิสัย (Intuitive) กับการคิดที่แสดงให้เห็นได้แบบเบ็ดเสร็จ (Holistic) หรือการคิดด้วยญาณ (Enlightenment) ซึ่งเป็นความคิดขั้นละเอียดใช้พลังค้นหาคำตอบโดยไม่ต้องแจกแจงเช่นศิลปะจีนจะไม่ใช้การเลียนแบบธรรมชาติ แต่ผลงานศิลปะจะเกิดขึ้นจากภาพในใจการสร้างงานของจิตรกรจีนจะออกไปสัมผัสธรรมชาติที่ประทับใจแล้วเก็บเอามาสร้างงานไม่มีการร่างแบบไม่กางผืนผ้าใบลอกธรรมชาติของจริงลงไป

การวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดด้านการอนุรักษ์เป็นแบบตะวันตกและแบบตะวันออกไว้และได้ปรับปรุงใหม่ได้ดังนี้^{๖๘}

ในปัจจุบันมีการจัดตั้งองค์การการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทั่วโลกอยู่หลายแห่ง ผู้ศึกษาขอแนะนำเสนอเฉพาะที่สำคัญ ๆ ดังนี้

องค์การการอนุรักษ์บางประเทศเป็นหน่วยงานของภาคเอกชนซึ่งทำหน้าที่จัดการลดภาระของรัฐได้มากการพัฒนาองค์การการอนุรักษ์เช่นในอังกฤษเริ่มปี ค.ศ.1882 เกิดกฎหมาย (Ancient Monuments Act) ทำการขึ้นทะเบียนโบราณสถานปราสาทวังโบสถ์ที่มีได้ใช้งานแล้วซึ่งสร้างขึ้นก่อนค.ศ.1714 รวมได้กว่า ๑๒,๐๐๐ แห่งอีกราว ๓๐๐ แห่งอยู่ภายใต้การอารักขาของกรมสิ่งแวดล้อมโบราณสถานนอกจากนั้นบางแห่งอยู่ในความดูแลของหน่วยบริหารท้องถิ่นหรือเทศบาลฯ โบราณสถานแห่งใดที่เอกชนเข้าไปดูแลยากหรือไม่สามารถรับภาระได้หน่วยบริหารท้องถิ่นหรือเทศบาลฯอาจมีเงินช่วยเหลือหรือซื้อไว้หรือร่วมกับกลุ่มประชาชนมูลนิธิและกองทุนต่างๆต่อมาได้เกิดองค์การระหว่างประเทศขึ้นที่สำคัญตามลำดับได้แก่

๑. สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites) (ICOMOS) เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานของโลกตั้งที่กรุงปารีสทำงานเพื่อการอนุรักษ์และปกป้องรักษาสถานที่มรดกทางวัฒนธรรมเป็นองค์กรเดียวของโลกที่ทำหน้าที่ประเภทนี้

^{๖๘} สุรัสวดี สุขสวัสดิ์, ม.ล., เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรมภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๒ สาขาวิชาศิลปะไทยคณะวิจิตรศิลป์, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

ทำงานในลักษณะไม่ใช่องค์กรของทางราชการ (NGO) ซึ่งมีเครือข่ายของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถาปนิกนักประวัติศาสตร์นักโบราณคดีนักประวัติศาสตร์ศิลปะนักภูมิศาสตร์นักมานุษยวิทยาวิศวกรและนักผังเมืองสมาชิกเหล่านี้มีหน้าที่แนะนำการปรับปรุงรักษามาตรฐานและวิธีการในการทำงานด้านมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ ที่ตั้งอาคารชุมชนเมืองและโบราณสถานต่างๆ คณะกรรมการฯ แต่งตั้งจากระดับชาติของประเทศในกลุ่มสหประชาชาติในองค์กรศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งมีสมาชิกในปัจจุบันกว่า ๑๑๐ ชาติ

๒. ศูนย์ระหว่างประเทศเพื่อการศึกษาด้านการสงวนรักษาและปฏิสังขรณ์ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM) เป็นองค์กรระหว่างรัฐ (Inter Governmental Organization - IGO) ทำงานเพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมสมาชิกในปัจจุบันกว่า ๑๑๐ ชาติรัฐส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่เคลื่อนที่ได้และไม่ได้ก่อตั้งในกรุงโรม ปี ค.ศ.1995

๓. องค์กรเอกชนเพื่อการอนุรักษ์ (National Trust UK) เกิดขึ้นในอังกฤษ ปี ค.ศ.1895 เพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมโดยไม่พึ่งพารัฐแต่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบางประการเช่นทรัพย์สินจะได้รับการยกเว้นภาษีเงินส่วนใหญ่ได้จากการบริจาคค่าสมาชิกและการพาณิชย์มีสมาชิกจำนวนมากกว่าสามล้านสี่แสนคนอาสาสมัคร ๔๓,๐๐๐ คนผู้เยี่ยมชมและจ่ายเงินสนับสนุน ๑๒ ล้านคนและครอบครองอาคารประวัติศาสตร์และสวนประมาณ ๓๐๐ แห่งและที่ดินอีกจำนวนมากปัญหาที่ประสบก็มาจากการที่ทรัพย์สินส่วนใหญ่ไม่สามารถขายได้ทางองค์กรจะต้องเป็นเจ้าของไปตลอดยกเว้นบางกรณีที่รัฐสภาออกกฎหมายพิเศษอนุมัติให้ขายทรัพย์สินบางรายการได้นอกนั้นต้องดูแลให้อยู่ในสภาพดีซึ่งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมิใช่น้อยปัจจุบันองค์กรจึงมีนโยบายงดรับทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคเพิ่มเติมยกเว้นเสีย

๔. แต่ว่าเจ้าของผู้มอบให้จะจัดเงินทุนสำหรับดูแลรักษามาด้วยเท่านั้นสำหรับการจัดการกับทรัพย์สินในความดูแลทางองค์กรต้องการให้มีผู้อยู่อาศัยในอาคารต่างๆ ของตนฉะนั้นก็มักอนุญาตให้มีการเช่าอยู่อาศัยได้หรือมีการใช้ที่ดินเพาะปลูกภายใต้การควบคุม

๕. สมาคมเพื่อการปกป้องอาคารเก่า (The Society for the Protection of Ancient Buildings (SPAB) ก่อตั้งโดย William Morris ในปี ๑๘๘๗ โดยมีจุดประสงค์หลักในการทำงานเพื่อป้องกันการถูกทำลายของอาคารในยุคกลางของอังกฤษและสมัยวิคตอเรียนปัจจุบันเป็นสมาคมที่เก่าแก่ที่มีบทบาทและความเชี่ยวชาญที่สุดด้านการอนุรักษ์ปฏิสังขรณ์

๖. ชมรมระหว่างประเทศเพื่อวิทยาการการสงวนรักษา (The Association for Preservation Technology International (APT) เป็นองค์กรสหสาขาเพื่อสนับสนุนการใช้วิทยาการที่ดีที่สุดสำหรับการอนุรักษ์โครงสร้างและที่ตั้ง (<http://www.apti.org>) สมาคมเพื่อการอนุรักษ์ระดับภูมิภาคเมืองและชุมชนในอเมริกายุโรปและออสเตรเลียเกิดขึ้นมากมายในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญและความรู้ที่สามารถช่วยเหลือแลกเปลี่ยนกันคอยดูแลสอดส่องซึ่งนับว่ามีประโยชน์มากเพราะสมาชิกเป็นคนในท้องถิ่นต่างจากเจ้าหน้าที่เทศบาลหรือสมาชิกสภาจังหวัด ที่มีโยกย้ายสมาคมอนุรักษ์เหล่านี้มีอยู่ราว ๕,๐๐๐ แห่งได้รับความสนับสนุนระดับชาติ ซึ่งให้คำปรึกษาด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชนจัดการประชุมสัมมนา นิทรรศการงานอาสาสมัครฯ

สำหรับในประเทศไทยได้มีการจัดตั้งองค์การการอนุรักษ์โบราณสถานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน องค์กรที่เป็นหน่วยงานราชการหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ในการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนี้

๑. กรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรมทำหน้าที่รับผิดชอบการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุและส่วนของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทั่วประเทศมี พ.ร.บ. และกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงานคือ พ.ร.บ.โบราณสถานโบราณวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติปี ๒๕๐๔ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ.๒๕๓๕ และประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๓๐๘ เกี่ยวกับกรมศิลปากรปี ๒๕๑๕ มีหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นในแต่ละเขตเพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมของชาติจังหวัดที่มีหน่วยงานของกรมศิลปากรตั้งอยู่มักเป็นแหล่งที่มีความสำคัญทางด้านโบราณสถานหรือโบราณวัตถุสำคัญๆหรือเป็นแหล่งศูนย์กลางการดูแลครอบคลุมไปในจังหวัดต่างๆที่อยู่ในเขตดังเช่น

๑.๑ หน่วยศิลปากรที่ ๗ ที่ทำการตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองจังหวัดน่านมีหน้าที่ในเขตจังหวัดน่านพะเยาลำปางและแพร่

๑.๒ หน่วยศิลปากรที่ ๘ ที่ทำการตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่มีหน้าที่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่เชียงรายลำพูนและแม่ฮ่องสอน

ในงานอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในปัจจุบันนอกจากกรมศิลปากรแล้วมีองค์กรและหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องของการอนุรักษ์มีดังนี้

๒. กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรมมีความสำคัญในการอนุรักษ์ศาสนสถานทั้งหมด โดยเจ้าอาวาสแต่ละวัดมีการบูรณปฏิสังขรณ์เปลี่ยนแปลงหรือทำลายมรดกทางวัฒนธรรมได้ การดูแลและควบคุมงานด้านการอนุรักษ์โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกาศคณะสงฆ์เรื่องระเบียบควบคุมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในวัดปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นกฎระเบียบข้อบังคับในการทำงานต่างๆเป็นต้น

๓. กรมธนารักษ์กระทรวงการคลังมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เป็นผู้ครอบครองที่ดินของหลวงหรือที่ราชพัสดุที่ดินในส่วนราชการที่อยู่เช่นโบราณสถานคูเมืองกำแพงเมืองเก่าเป็นต้นควบคุมโดย พ.ร.บ.ที่ราชพัสดุ พ.ศ. ๒๕๑๘ และกฎกระทรวงปี พ.ศ. ๒๕๑๘

๔. สำนักโยธาธิการและผังเมืองกระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่งานโยธาและผังเมืองทั่วประเทศบทบาทที่ส่งเสริมหรือไม่ส่งเสริมการอนุรักษ์ได้โดยการประกาศเขตอนุรักษ์เช่นการกำหนดเขตการอนุรักษ์ภายในกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ลงในผังเมืองโดยอาศัยอำนาจตาม พ.ร.บ.การผังเมืองปี พ.ศ. ๒๕๑๘

๕. สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติกระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นมาจากงานด้านวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมซึ่งทำหน้าที่ดูแลเรื่องมลพิษรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมทางด้านศิลปกรรมด้วยโดยมีกฎข้อบังคับคือแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมปี พ.ศ.๒๕๓๐

องค์กรหรือหน่วยงานเอกชนได้มีการจัดตั้งองค์การการอนุรักษ์โบราณสถานอยู่หลายแห่ง ดังนี้

๑. กรมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลเผยแพร่ข่าวสารงานอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมการดำเนินงานมีการศึกษาเก็บข้อมูลและพิจารณาให้รางวัลแก่งานสถาปัตยกรรมที่ดีเด่นส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปกรรมในทุกปี

๒. สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร ทำการศึกษาและเผยแพร่งานด้านการอนุรักษ์

๓. Special Project on Archaeology and Fine Arts (SPAFA) หน่วยงานของ องค์การ SEAMEO/UNESCO ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานอนุรักษ์ระดับภูมิภาคและจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

๔. สยามสมาคมสมาคมนักวิชาการที่เก่าที่สุดในประเทศไทยตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีสมาชิกที่เป็นทั้งคนไทยและต่างชาติทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้การศึกษาและเผยแพร่งานศิลปกรรม โดยมีห้องสมุดในเรื่องศิลปกรรมเป็นของตนเอง

สรุปได้ว่า สาเหตุที่เราต้องมีการอนุรักษ์โบราณสถานต่าง มีทั้งสาเหตุจากภายในคือ ความเสื่อมสภาพของโบราณสถานเองและสาเหตุจากภายนอกเช่นดิน ฟ้า อากาศ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ก็มาจากมนุษย์เป็นผู้กระทำด้วย มนุษย์เป็นศัตรูที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น เก็บรักษาไม่ถูกต้อง การเคลื่อนย้าย การจับถือหรือ จับต้องโดยขาดความระมัดระวัง และการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือแม้กระทั่งการลักลอบขุดทำลายเพื่อ หาวัตถุมีค่า การจงใจทำลายทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นแตกหักเสียหายกร่อนลงได้อีก ประการที่น่าคำนึงถึง คือ การพัฒนาบ้านเมือง ได้แก่ การสร้างความเจริญ ตัดถนนหนทาง การขยาย พื้นที่ทำการเกษตร การก่อสร้าง สถานที่ราชการ ที่พักอาศัย ฯลฯ มีส่วนที่เป็นภัยต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น การตัดถนนผ่านไปใกล้โบราณสถานก่อให้เกิดความสั่นสะเทือนทำให้โบราณสถาน แตกกร้าวหรือทรุดเสียหายได้

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องของผู้วิจัยทำการศึกษา จึงได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์ การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็น แหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดทั้ง ๔๐ แห่ง มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระอุโบสถ เจดีย์ พระปราสาท พระวิหารหลวง ความสำคัญของศาสนสถานคือ เป็นวัตถุธรรมที่แสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดง สัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปราสาทเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า พระวิหาร มักเป็น สถาปัตยกรรม และภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนิกชนยึดถือ ทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

๒. ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยว ทางด้านจิตใจ ศาสนสถาน ดังกล่าวยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งแสดงถึงความศรัทธา แสดง ประวัติศาสตร์และบริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถาน ด้วย นักท่องเที่ยวชาว

ไทยจะเข้ามาที่ศศึกษา เพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะเข้ามาที่ศศึกษา เพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยในอดีตและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งศาสนสถานจะสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างดี จะเห็นได้ว่าศาสนสถานที่กำลังข้างต้น แต่ละประเภทก็จะมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี เช่น พระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงสถาปัตยกรรม การออกแบบตามแบบแผนสกุลช่างของแต่ละยุค และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูป แสดงภาพจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถ และพระวิหารหลวงจะแสดงอดีตพุทธ ประวัติพระพุทธรูปเจ้าและชาดก ซึ่งแสดงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักยึดถือร่วมกัน ภาพจิตรกรรมนี้ในแต่ละสมัยจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกัน ภาพเดียวกันในแต่ละยุคก็จะวาดต่างกัน สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้ นักท่องเที่ยวเข้ามาที่ศศึกษาจะเข้าใจสังคมไทยได้อย่างดี

๓. การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการข้างต้น การให้ศาสนสถานดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ จากการศึกษาผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งการบริหารจัดการของผู้รับผิดชอบจะแตกต่างกันตามลักษณะความสำคัญของวัด และจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปที่ศศึกษาจำนวนมากที่สุดคือ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จะมีการบริหารการจัดการสมัยใหม่ กล่าวคือ มีจำนวนผู้ดูแลที่เป็นฆราวาสจำนวนมากโดยแบ่งหน้าที่กันทำ ในด้านการรักษาความสะอาด ความปลอดภัยในทรัพย์สิน และวัดยังเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลบูรณะร่วมกัน ส่วนวัดที่มีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยยังมีการบริหารจัดการโดยเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งดูแล อย่างไรก็ตามการรวมของการศึกษาชุมชนมีส่วนร่วมเข้ามาดูแลค่อนข้างไม่มากนัก

ข้อเสนอแนะ ควรจัดรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นที่ร่มเย็นแห่งจิตใจและเป็นที่ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนสถาน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติแก่ประชาชนทั่วไป และสิ่งสำคัญควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสถานที่สำคัญ^{๖๔}

มานพ ชุ่มอุ่น ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการตลาดและการท่องเที่ยวของธุรกิจชุมชนเพื่อการยกระดับสู่วิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนเทศบาลเมืองแกนพัฒนา อ. แม่แตง จ. เชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มรวมใจพอเพียง เป็นกลุ่มที่ผลิตสินค้าชุมชน ได้แก่ เห็ดโคนน้อย เห็ดนางฟ้า บัญชีชีวภาพ และถ่านไม้ กลุ่มเติบโตมาจากการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนซึ่งหลังจากร่วมมือกิจกรรมการวิจัย ธุรกิจชุมชนของกลุ่มมีความเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นจึงทำให้กลุ่มเพิ่มกำลังการผลิตเห็ดและขยายโรงงานที่ถาวรเพิ่มขึ้น มีการสร้างเอกลักษณ์และการจดจำ ให้กลุ่มด้วยการมีสื่อประจำกลุ่มมีการทำสื่อ ๓ จุดขาย การกำหนดโครงสร้างองค์กรทางการตลาดใหม่ ตลอดจนมีการพัฒนาและปรับปรุงที่ทำการกลุ่มให้ดูน่าเชื่อถือ และมีแผนพัฒนาการผลิตเห็ดหอม การเลี้ยงกบและลูกกบ สำหรับสร้างรายได้ในอนาคต จึงทำให้กลุ่มมีศักยภาพ ความเข้มแข็ง และมีขีดความสามารถกว่าทุกกลุ่มที่ร่วมโครงการทั้งด้านการตลาด การขาย การบริหารจัดการกลุ่มและความร่วมมือในกลุ่มและที่สำคัญ ผู้นำกลุ่มมี

^{๖๔} รศ.นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ, “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

ความเข้มแข็ง ยุติธรรม มีมุมมองและวิสัยทัศน์ในการพัฒนาธุรกิจของกลุ่มให้ก้าวต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง มีการพัฒนาคุณภาพของสินค้าและปรับปรุงเทคนิคและวิธีการผลิตอย่างต่อเนื่อง และเป็นกลุ่มที่ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการเพาะเห็ดและการทำ ปุยชีวภาพสู่เยาวชนจึงเป็นกลุ่มที่สามารถจะพัฒนาไปสู่ความเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบที่ยั่งยืน เป็นศูนย์เรียนรู้ในการดำเนินธุรกิจชุมชนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นแหล่งศึกษาดูงานได้เป็นอย่างดี^{๗๐}

ตติยาพร จารุมณีรัตน์ ได้วิจัยเรื่อง “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ” ผลจากการวิจัย แนวทางการบูรณาการความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้ามชาติที่ภาคการศึกษาในทั้งสองประเทศควรดำเนินการต่อไปนี้ บูรณาการความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้ามชาติมากขึ้นในหลักสูตร โดยผสมผสานวิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ผ่านการทัศนศึกษาหรือเข้าร่วมกิจกรรมในประเทศกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน เพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมอาเซียนในหลักสูตรฯ เช่น ภาษาที่ใช้ในกลุ่มประเทศแถบอาเซียน

นอกจากนี้ ควรมีการเร่งสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน กระตุ้นให้เกิดการร่วมมือในทุกภาคี เช่น โครงการฝึกปฏิบัติงานที่มีผลตอบแทนที่น่าดึงดูดใจ ใช้สื่อ Social network สนับสนุนการเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม เช่น การจัดทำ web blog เพื่อให้นักศึกษาใช้เป็นเวทีในการอภิปรายและเรียนรู้วัฒนธรรมข้ามชาติ เป็นต้น^{๗๑}

พระครูภาวนาวชิรคุณ (วัชรินทร์ วชิรธมโม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) พระสงฆ์และประชาชนทั่วไปมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๕$, S.D. = ๐.๓๒๔) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังนี้ ด้านการพัฒนาศาสนสถาน ($\bar{X} = ๓.๙๕$, S.D. = ๐.๓๕๗) ด้านการพัฒนากิจกรรมภายในวัด ($\bar{X} = ๓.๘๓$, S.D. = ๐.๓๓๙) ด้านการพัฒนาบุคคลหรือบุคลากรภายในวัด ($\bar{X} = ๓.๘๒$, S.D. = ๐.๔๓๙) และด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = ๓.๘๒$, S.D. = ๐.๓๕๘) ๒) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำนวนมาก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี มีการพัฒนาบุคลากรและบุคคลภายในวัดให้สอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัดและมีการพัฒนาวัดไปแนวทางเดียวกัน โดยมีหน่วยงานราชการคอยให้ความรู้ผ่านโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุแก่พระสงฆ์ และได้รับงบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์การบริหารส่วนจังหวัด กรมศิลปากร และอื่นๆ ในการสนับสนุน

^{๗๐} ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานพ ชุ่มอุ้น, “การพัฒนาการตลาดและการท่องเที่ยวของธุรกิจชุมชนเพื่อการยกระดับวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนเทศบาลเมืองแกนพัฒนา อ. แม่แตง จ. เชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่), ๒๕๕๔.

^{๗๑} ตติยาพร จารุมณีรัตน์, “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ”, รายงานการวิจัย, (คณะกรรมการบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์), ๒๕๕๔.

กิจกรรมและการปฏิรูปทัศนวัดให้สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ และส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเน้นการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม เชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัติศาสตร์ ๓) รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ รูปแบบที่ ๑ การอนุรักษ์โบราณสถาน และโบราณวัตถุให้มีความมั่นคง แข็งแรง และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ความเป็นไทยอย่างแท้จริง รูปแบบที่ ๒ การพัฒนาทักษะทางด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบที่ ๓ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวลักษณะเชิงปฏิบัติธรรม บูรณาการกับการอนุรักษ์โบราณสถาน และศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา รูปแบบที่ ๔ บูรณาการวิถีชีวิตความเป็นไทย ร่วมกับศาสนาอื่นอย่างสันติสุข ด้วยกลยุทธ์ ๙ ประการ^{๗๒}

พระมหานพรัตน์ ขนดีโสภณ (นามเมือง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” **ผลการวิจัยพบว่า** ๑. การบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า (๑) ด้านการจัดบริหารวัด เป็นการพัฒนาศาสนสถาน และศาสนวัตถุ ให้สวยงามประหยัด เรียบง่าย สอดคล้องต่อศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติ และท้องถิ่น (๒) ด้านการจัดการปกครองพระภิกษุ สามเณรและศิษย์วัด มีการสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองเป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช (๓) ด้านการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรและประชาชน มีความมุ่งหมาย ๔ ลักษณะ คือ ๑. การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม ๒. การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชน ๓. การสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาทั่วไป ๔. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา (๔) ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศิลปกรรม มีการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ๒. สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อการบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในด้านต่างๆ ดังนี้ ด้านการจัดบริหารวัด คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔๒ ด้านการจัดการปกครองพระภิกษุ สามเณรและศิษย์วัด คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๙๑ และด้านการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรและประชาชน คิดเป็นร้อยละ ๖.๔๕ ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศิลปกรรม คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๒๒ ๓. แนวทางในการบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย (๑) การจัดบริหารวัด ได้แก่ การจัดทำแผนผังวัด การจัดการระบบสาธารณูปโภคให้ดี การวางแผนในการซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์วัด การปลูกต้นไม้ เพื่อความร่วมมือ การจัดทำป้ายชื่อ และประวัติวัด และการจัดทำแผนพัฒนาวัด ๑ ปี ๓ ปี ๕ ปี (๒) การจัดการปกครองพระภิกษุ สามเณรและศิษย์วัด ได้แก่ บัญชีทะเบียนประวัติ วางระเบียบข้อบังคับสำหรับการปฏิบัติ การประชุมอบรมบุคลากรภายในวัด การให้ศึกษาพระธรรมวินัย การอบรมศิลปกรรมแก่ศิษย์วัด มีการปกครองตามลำดับ แบ่งหน้าที่ให้รับผิดชอบ (๓) การจัดการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรและประชาชน ได้แก่ การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม การจัดอบรมนักรธรรมบาลี ก่อนสอบ การส่งเสริมครูสอนพระปริยัติธรรม การจัดทำแผนการ

^{๗๒} พระครูภาวนาวิชิตคุณ (วัชรินทร์ วัชรธมโม), “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

สอน และการจัดสวัสดิการให้แก่ครู การตั้งทุน และมอบทุนการศึกษา และการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภายในวัด (๔) การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศีลธรรม ได้แก่ มีการแสดงธรรมแก่ประชาชนตลอดทั้งปี การส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนไปอบรมเด็กและเยาวชน การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก จัดโครงการปฏิบัติธรรม โครงการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน มีการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านภายในวัด การจัดค่ายคุณธรรม^{๗๓}

พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบรูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ในการอนุรักษ์โบราณสถาน กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานในการกำหนดกรอบและวิธีการ หรือแนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างชัดเจน เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินการของทุกฝ่ายซึ่งต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติของกรมศิลปากรในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดได้มีการสำรวจโบราณสถานอย่างเป็นระบบ มีการบันทึกที่มา รูปพรรณสัณฐาน เพื่อให้การสำรวจโบราณสถานเป็นไปอย่างมีมาตรฐานเดียวกัน ๒. สภาพทั่วไปและปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ๑) ด้านการดูแลรักษา มีการดำเนินการรักษาทำความสะอาดโดยรอบโบราณสถานภายในวัดเป็นประจำ ตรวจสอบความเสียหายและความเสื่อมโทรมของโบราณสถานในวัดอย่างต่อเนื่อง ๒) ด้านการปกปักรักษา มีการป้องกัน สำรวจไม่ให้มีสิ่งบดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน และ มีการป้องกันไม่ให้มีการบุกรุกทำลายหรือขุดหาโบราณวัตถุในเขตโบราณสถาน ๓) ด้านการเสริมความมั่นคง พิจารณาถึงคุณค่าโบราณสถานไม่ให้เสื่อมลง ซ่อมแซมโบราณสถานส่วนที่ชำรุด ให้เลือกวัสดุที่เหมาะสมและปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และ ๔) ด้านการใช้ประโยชน์ มีการเปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการคณาจารย์วัดที่มีโบราณสถาน วัดมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการอนุรักษ์เบื้องต้นของโบราณสถานนั้น รวมถึงมีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนและการใช้ประโยชน์โบราณสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อโบราณสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถาน ๓. การพัฒนาแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ๑) ด้านการอนุรักษ์ รูปแบบอนุรักษ์ต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรม ๒) ด้านการฟื้นฟู ต้องมีการวางแผนงานเป็นขั้นตอนโดยนักวิชาการและสร้างกิจกรรมการเรียนรู้และการเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญา และ ๓) ด้านการพัฒนา ส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมซึ่งก่อให้เกิดรายได้

^{๗๓} พระมหานพริักษ์ ขนดีโสภโณ (นาเมือง), “การบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ต่อชุมชน ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชน^{๗๔}

พระโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล) ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ๑. ประชาชนทั่วไปมีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๕$, S.D. = ๐.๓๑๗) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังนี้ ด้านการพัฒนาศาสนสถาน ($\bar{X} = ๓.๙๕$, S.D. = ๐.๓๕๗) ด้านการพัฒนาบุคลากรหรือบุคลากรภายในวัด ($\bar{X} = ๓.๘๓$, S.D. = ๐.๔๓๗) ด้านการพัฒนากิจกรรมภายในวัด ($\bar{X} = ๓.๘๒$, S.D. = ๐.๓๓๔) และด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = ๓.๘๑$, S.D. = ๐.๓๑๗) ตามลำดับ

๒. ประชาชนทั่วไปที่มีเพศ และวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนประชาชนทั่วไปที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยาโดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา คือ ๑) วัดควรอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ มั่นคง แข็งแรง และสวยงาม อนุรักษ์ความเป็นไทย รักษาศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น

แนวทางในการส่งเสริม พบว่า วัดควรมีการวางแผนในการพัฒนาวัด ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และมีแผนปฏิบัติการประจำปี ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดได้พัฒนาทักษะทางด้านภาษาอังกฤษและภาษาอาเซียน พัฒนาความรู้ความสามารถของพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดให้เพิ่มมากขึ้น เช่น การแนะนำประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวัด และโบราณสถาน เป็นต้น ควรเน้นกิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย เน้นกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนามากกว่าพุทธพาณิชย์ เน้นการสร้างศาสนทายาทมากกว่าการสร้างศาสนสถาน เน้นกิจกรรมที่เสริมปัญญาให้แก่ประชาชน และเน้นกิจกรรมที่มีส่วนร่วมของภาคประชาชนและชุมชน ควรเน้นความร่มรื่นและสวยงามภายในวัด เน้นความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ พัฒนาห้องน้ำให้ได้มาตรฐาน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว ควรมีป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรม สถานที่ อย่างชัดเจน^{๗๕}

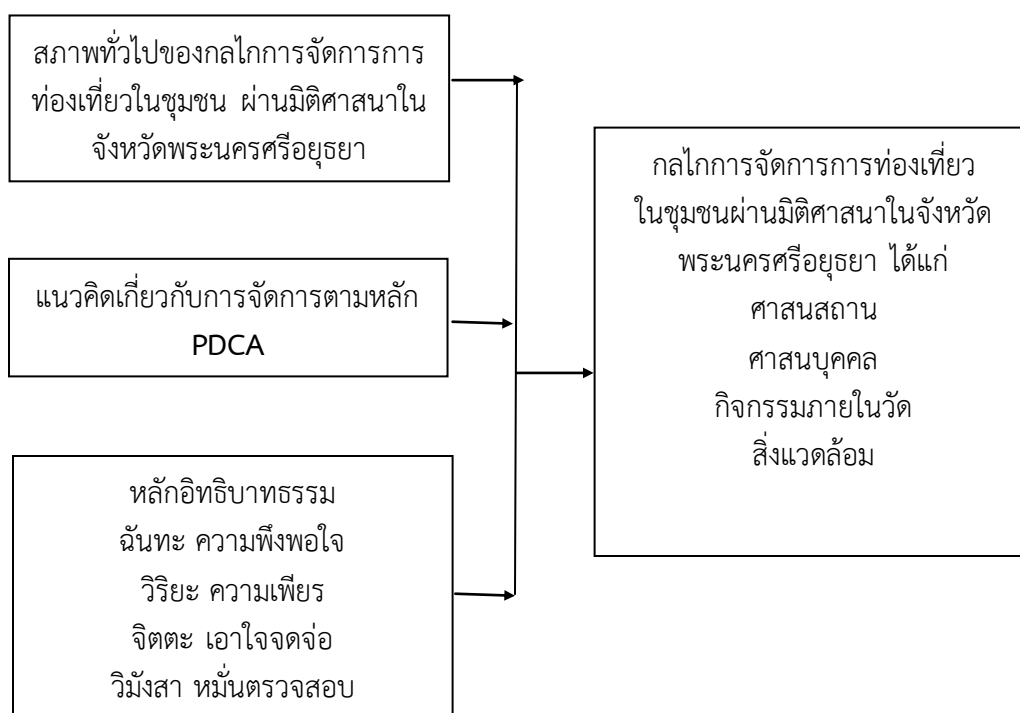
^{๗๔} พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม), “การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๗๕} พระโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล), “การส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยววิถีศาสนา คือ การท่องเที่ยวทางด้านศาสนานั้นเอง กล่าวคือ การท่องเที่ยวโดยวัดเป็นผู้บริหารจัดการศาสนสถานของวัดที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้วให้ประชาชนทั่วไปได้เข้ามาสักการะกราบไว้พระขอพร เพื่อเสริมสิริมงคล และได้ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัดแต่ละวัด โดยยึดวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อดึงดูดและเป็นแรงจูงใจ ให้ประชาชนเข้าวัดเพิ่มมากขึ้นนั่นเอง

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยยึดถือแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง “กลไกการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” โดยมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการศึกษาแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษากลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการบริหารการจัดการและการท่องเที่ยว ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดการบริหารการจัดการและการท่องเที่ยวเป็นกรอบในการศึกษา

(๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกชุมชนบริเวรรอบวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวจำนวน ๗ วัด คือ วัดหน้าพระเมรุราชิการาม วัดท่าการ้อง วัดกษัตราธิราช วัดใหญ่ชัยมงคล วัดภูเขาทอง วัดพุทไธสวรรย์ และวัดพนัญเชิงวรวิหาร โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นวัดที่ส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับคณะสงฆ์ เจ้าหน้าที และส่วนงานที่เกี่ยวข้องวัดละ ๓ ราย รวม ๒๑ ราย

(๓) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

(๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ สภาพปัญหาการท่องเที่ยวใน กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน และแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับจังหวัดด้านการท่องเที่ยวได้รับทราบ

(๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับพระสังฆาธิการ ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน เพื่อให้เห็นกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๑ รูป/คน ดังนี้

๑) พระธรรมรัตนมงคล (นพปฎล กตสาโร) ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัด เจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒) พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓) พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทโก) ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลท่าवासูกกรี เขต ๓ เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔) พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ธานีโก) ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕) พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิปัญญา) ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๖) พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม) ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๗) พระครูปลัดรัตนวรมัน (รุ่ง สุขุมโล) ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเกาะแก้ว ตำบลกะมัง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๘) พระครูสุธีปริยัตยาภรณ์ (สมพงศ์ อุทัย) ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอบางปะอิน เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- ๙) พระครูธรรมิกาจารย์คุณ (ธรรมภณ ธรรมพโล) ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลท่าวาสูกรี เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดธรรมิกราช ตำบลท่าวาสูกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๐) พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล วัดอโยธยา (ปัญญาพล ปญญาพโล) ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดอโยธยา ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๑) พระครูวิบุรอาจารย์พัฒนา (สนอง ฐิตาจาโร) ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลท่าวาสูกรี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดสามวิหาร ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๒) พระมหาเสถียร วรรณโม ตำแหน่ง รองเจ้าคณะตำบลท่าวาสูกรี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดเจติยัคเฐ ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๓) นายประทีป เฟื่องตะโก ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๔) นางสาวเสริมสุข ประภคฤภูมิ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์อูทยานประวัติศาสตร์อยุธยา ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๕) นายสิปปบวร แก้วงาม ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานพระพุทธศาสนา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๖) นางสาวริสา จินดาวงษ์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๗) นางนฤมล เก่าเงิน ตำแหน่ง หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๘) นางชนิษฐา คำจันทร์แก้ว ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๙) ดร.จنگล เสงสุวรรณ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๙๖ ถนนปรีดี พนมยงค์ ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๒๐) นายอิสสระพงษ์ แทนศิริ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา สำนักงานการเคหะชุมชนอยุธยา ๖๘ ม.๑ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุมในระดับชาติและนานาชาติ ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ และการจัดการทางพระพุทธศาสนา โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระสังฆาธิการ ผู้บริหารส่วนงานของจังหวัด นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวในชุมชน โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตติศาสนา

๒) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส เพื่อยืนยันกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ผู้วิจัยเสนอ

๓) การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตติศาสนา

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

๑) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline) และแนวคำถาม สำหรับการสนทนากลุ่มสำหรับคณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้อง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การลงพื้นที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๗ วัด คือ วัดหน้าพระเมรุราชิการาม วัดท่ากார้อง วัดกษัตราธิราช วัดใหญ่ชัยมงคล วัดภูเขาทอง วัดพุทไธสวรรค์ และวัดพนัญเชิงวรวิหาร

๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตติศาสนา

๓) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระสังฆาธิการ ผู้บริหารส่วนงานของจังหวัด นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวในชุมชน

๔) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตติศาสนา

๕) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อยืนยันกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ผู้วิจัยเสนอ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การแจกแบบสอบถาม เป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุป

ตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

(๑) วิเคราะห์สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๒) วิเคราะห์กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๓) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๕) สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้เห็นกลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชนองค์กร และปัจเจกบุคคล

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษากลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

๔.๑ บริบทของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๒ สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

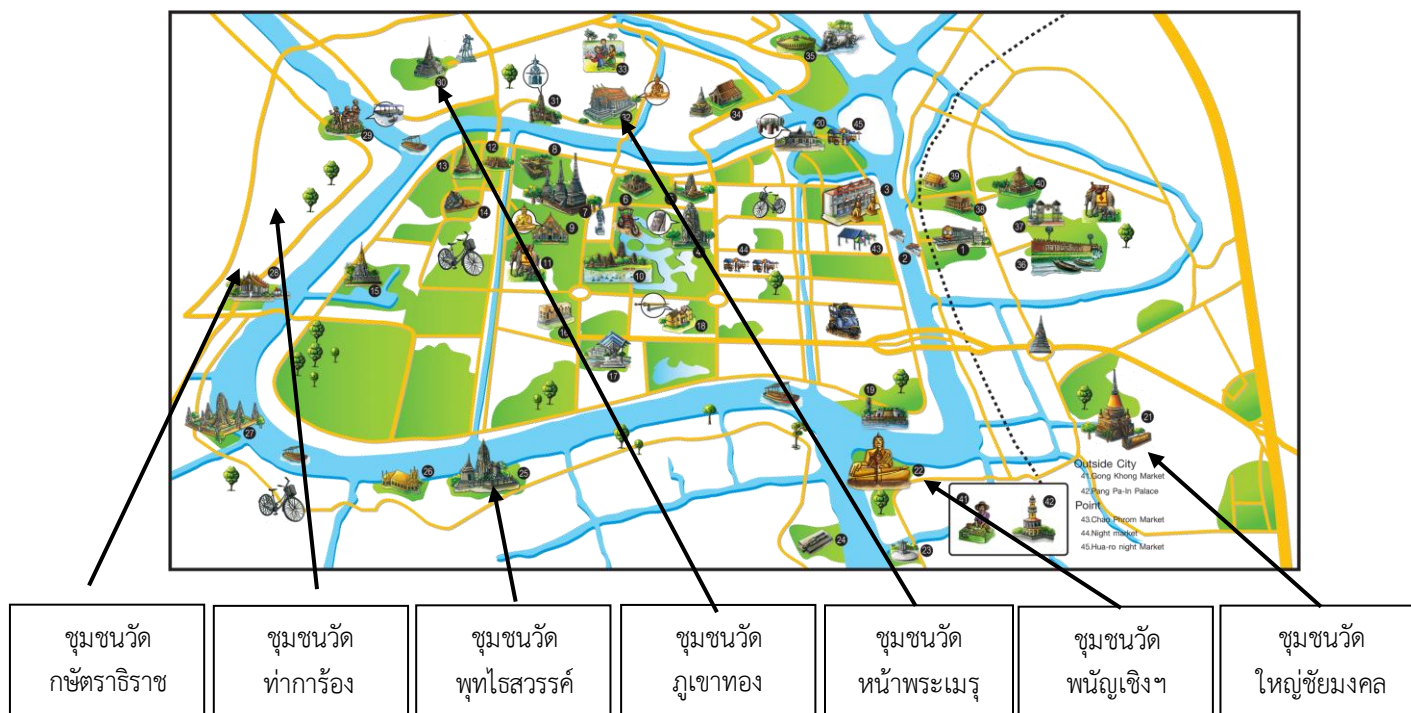
๔.๓ กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๔ เสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๕ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ บริบทของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัยทำการลงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๗ ชุมชน คือ ชุมชนหน้าพระเมรุราชิการาม ชุมชนท่ากรัง ชุมชนกษัตราธิราช ชุมชนใหญ่ชัยมงคล ชุมชนภูเขาทอง ชุมชนพุทไธสวรรค์ และชุมชนพณัญเชิงวรวิหาร เพื่อสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนา ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แผนที่เกาะเมืองอยุธยา
ที่มา : <http://www2.ayutthaya.go.th>

๔.๑.๑ บริบทพื้นที่ของชุมชนหน้าพระเมรุราชิกการาม ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนหน้าพระเมรุราชิกการาม ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๖ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๓๘)^๑

ประวัติ

ตำนานกล่าวถึงชุมชนนี้ว่า พระองค์อินทร์ในสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ รัชกาลที่ ๑๐ แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงสร้างเมื่อจุลศักราช ๘๖๔ (พ.ศ. ๒๐๔๖) ประทานนามว่า “ชุมชนพระเมรุราชิกการาม” แต่ประชาชนส่วนมากนิยมเรียกว่า “ชุมชนพระเมรุ” จึงเป็นนามของชุมชนที่ใช้มาจนทุกวันนี้

^๑สัมภาษณ์ นายประทีป เฟิงตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงเหตุการณ์คราวทำสัญญาสงบศึกระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง มีการปลูกพลับพลาเป็นที่ประทับซึ่งอยู่ด้านหน้าชุมชนพระเมรุกับชุมชนหัตถดาวาส (ปัจจุบันชุมชนหัตถดาวาสเหลือเพียงซากเจดีย์)^๒

อีกตอนหนึ่งเมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าอะลองพญามาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อเดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๐๓ พม่า เอาปืนใหญ่มาตั้งที่ชุมชนพระเมรุราชิการามกับชุมชนหัตถดาวาส พระเจ้าอะลองพญาทรงบัญชาการและทรงจุดปืนใหญ่เอง ปืนใหญ่ที่ตั้งอยู่ในชุมชนพระเมรุราชิการามแตกต้องพระองค์บาดเจ็บสาหัส ประชวรหนักในวันนั้น พอรุ่งขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ พ.ศ. ๒๓๐๓ พม่าเลิกทัพกลับไปทางเหนือหวังออกทางด่านแม่ละเมา แต่ยังไม่พ้นแดนเมืองตาก พระเจ้าอะลองพญา ก็สิ้นพระชนม์ระหว่างทาง

โบราณสถานที่สำคัญ

พระอุโบสถ ยาวประมาณ ๕๐ เมตร กว้างประมาณ ๑๖ เมตร มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หน้าพระอุโบสถสุทิตใต้ หลังพระอุโบสถสุทิตเหนือ พระอุโบสถมีส่วนยาวและกว้างมาก^๓ มีอากาศ ถ้ายเท ไม่อับ ไม่มีหน้าต่างอย่างพระอุโบสถสันนิษฐานว่าผู้สร้างคงจะสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น หน้าบันเป็นไม้สักแกะสลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑเหยียบเศียรนาคและมีรูปราหูสองข้างติดกับเศียรนาคล้อมรอบด้วยหมู่เทพนม (เทพชุมนุม) จำนวน ๒๖ องค์มีบัฏฐานและกระจัง ลงรักปิดทอง ติดกระจังสี เช่นเดียวกับด้านหน้า

ภายในพระอุโบสถเดิมมีภาพเขียนด้วยสีโบราณเป็นรูปภิกษุณีสงฆ์การบูรณะในชั้นต่อๆ มาถูกฉาบพาดด้วยปูนสีขาวปรากฏดังเช่นปัจจุบันนี้ การบูรณะส่วนอื่นๆ ของตัวพระอุโบสถได้รับการรักษา ส่วนและรูปทรงของเดิมไว้ทุกส่วนคงมีแต่ลายที่เสาและลายเขียนที่ฝาผนัง ซึ่งถูกลบเลือนสันนิษฐานว่าการบูรณะครั้งหลังนี้คงจะหาช่างที่มีฝีมือทัดเทียมของเดิมได้ยาก ประกอบกับจะต้องใช้งบประมาณและเวลามากด้วย

ในพระอุโบสถมีพระพุทธรูป (พระประธาน) เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสำริด ภายนอกฉาบด้วยปูนล็กปิดทองปางมารวิชัยทรงเครื่องพระมหากษัตริราช สมัยกรุงศรีอยุธยา หน้าตักกว้างประมาณ ๔.๔๐ เมตร สูงประมาณ ๖.๐๐ เมตร พระนามว่า “พระพุทธรูปนิมิตวิจิตรโมลีศรีสรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ” เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ที่สุดองค์หนึ่งมีพระลักษณะสวยงามมาก พระนามบ่งชี้ถึงพระลักษณะอันพิเศษ มีพระอภินิหาร เป็นสรวงที่พึง ที่เคารพสักการะอย่างยิ่งแก่โลกทั้ง ๓ เกิด

^๒ สัมภาษณ์ นางสาวเสริมสุข ประภคติกุมิ, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าคณะตำบลท่าवासกรี เขต ๓ เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ปีติศรัทธาแก่ผู้ที่ได้เข้ามานมัสการ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง และคุ้มครองบ้านคุ้มครองเมือง ทำให้ข้าศึกเกิดความเกรงกลัวไม่ทำลายชุมชนนี้ได้ เป็นที่น่าอัศจรรย์ควรแก่การที่จะไปนมัสการอย่างยิ่ง^๕

พระวิหารหลังเดิม ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ(เหนือพระอุโบสถ) เรียกชื่อกันต่อๆมา แต่โบราณว่า “วิหารขาว” พระประธานในวิหารขาวเป็นพระพุทธรูปปั้นด้วยปูนขาวดุจดั่งองค์เศียรหัก ฝาผนังวิหารชำรุดหักพังเหลือแต่ซาก เมื่อสมัยพระครูครุฑพิหารโศภน (เลียง) เป็นเจ้าอาวาส ได้ทำการบูรณะโดยวิธีเก็บอิฐที่หักพังมาก่อหุ้มพระประธานที่ชำรุด ไว้ภายในเป็นพระพุทธรูปปางพุทธลีลาไว้ด้านหน้าตรงพระอุระ นำพระพุทธรูปศิลา ปางมารวิชัยที่ชำรุดมาบูรณะขึ้นใหม่ ประดิษฐานไว้ด้านหลังตรงพระปฤษฎางค์ของพระประธานองค์เดิมที่ก่อหุ้มไว้ และสร้างห้องสำหรับบำเพ็ญกัมมัฏฐาน โดยการก่ออิฐถือปูนขึ้นใหม่จำนวน ๓ ห้อง หลังพระประธาน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ทางชุมชนได้บรรจุอัฐิอดีตเจ้าอาวาสชุมชนหน้าพระเมรุ ณ วิหารนี้ พระวิหารหลังนี้สร้างขึ้น ในสมัยที่สร้างชุมชน ชำรุดหักพังเพราะธรรมชาติ มิได้มีการบูรณะ ปัจจุบันทางชุมชนได้สร้างสถานที่ต่อเติมออกมาทางด้านทิศตะวันออก ใช้เป็นสถานที่บำเพ็ญกัมมัฏฐานของพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่มีศรัทธาจากทุกสารทิศ

พระวิหารสรรเพชญ (ประชาชนเรียกชื่อว่าพระวิหารคันธารราฐ) เป็นที่ประทับของพระพุทธรูปพระนามว่า “คันธารราฐ” และเรียกชื่อว่า “วิหารเขียน” เพราะมีลายเขียนใน พระวิหาร และมีชื่อเรียกกันอีกว่า “วิหารน้อย” เพราะมีขนาดน้อยด้วยยาวประมาณ ๑๖ เมตร กว้างประมาณ ๖ เมตร มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระอุโบสถ ห่างจากพระอุโบสถประมาณ ๒ เมตรเศษ พระยาไชยวิชิต (เผือก) ผู้รักษากรุงในรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สร้างในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ ผู้สร้างได้อัญเชิญพระพุทธรูปศิลา (ศิลาเขียว) ประทับนั่งห้อยพระบาท พระนามว่า “พระคันธารราฐ” ย้ายมาจากชุมชนมหาธาตุในเกาะเมือง ข้างชุมชนราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นชุมชนร้างในยุคนั้นมาประดิษฐานในวิหารน้อยที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ผู้สร้างได้จารึกไว้ในศิลาติดตั้งไว้ที่ฝาผนังเมื่อ พ.ศ. ที่สร้างว่า “พระคันธารราฐ” นี้ พระอุบลซึ่งจำพรรษาอยู่ที่ชุมชนธรรมาราม นำมาจากประเทศลังกา ในคราวที่ท่านเป็นสมณทูต พร้อมด้วยพระสงฆ์สยามวงศ์ นำพระพุทธรูปไปประดิษฐานในประเทศลังกา นักโบราณคดีมีความเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดี สร้างระหว่าง พ.ศ. ๑๐๐๐ – ๑๒๐๐ และสันนิษฐานว่าก่อนที่จะนำมาไว้ที่ชุมชนมหาธาตุ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมอยู่ที่ชุมชนพระเมรุราชิการาม จังหวัดนครปฐม เนื่องจากทางราชการขุดพบเรือนแก้วที่ชำรุด สันนิษฐานว่าเป็นเรือนแก้ว ของพระพุทธรูปองค์นี้

มณฑปนาคนคร ตั้งอยู่หน้าพระวิหารน้อย ห่างจากพระวิหารประมาณ ๒๕ เมตร พระยาไชยวิชิต(เผือก) สร้างในปีที่สร้างพระวิหารน้อย (ปี พ.ศ. ๒๓๘๑) อัญเชิญพระพุทธรูปศิลานาคนคร ซึ่งย้ายมาจากชุมชนมหาธาตุกับพระคันธารราฐประดิษฐานในมณฑปนาคนคร เมื่อปี ๒๔๗๔ ชุมชนหน้าพระเมรุว่างจากเจ้าอาวาส มีพระสงฆ์อยู่เฝ้ารักษาชุมชนเพียงรูปเดียว ทางราชการกรมศิลปากรจึงนำพระพุทธรูปศิลานาคนครในมณฑปนี้ไปเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติกรุงเทพพร้อมกับได้

^๕สัมภาษณ์ นางสาวเสริมสุข ประภฤติภูมิ, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

นำพระพุทธรูปอุ้มบาตรที่ประดิษฐาน ณ บุษบกัญชรหน้าพระอุโบสถ พระพุทธรูปศิลาขนาดปรกหน้า พระวิหารสรรพเพชญ์ จำนวน ๒ องค์ พระพุทธรูปศิลาเย็นที่หลังพระวิหารน้อย ๑ องค์ รอยพระพุทธรูปบาทหล่อด้วยโลหะที่มณฑปพระบาท ตั้งอยู่หน้าพระวิหารน้อย ทางชุมชนก่อนฐานตั้งศิวิลิ่งไว้แทนมณฑปไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา^๕

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร)

๔.๑.๒ บริบทพื้นที่ของชุมชนท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนท่าการ้อง เป็นพระอารามพื้นที่ตั้งของชุมชนโดยรวมเป็นที่ราบอยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้กับชุมชนธรรมารามและชุมชนกษัตริราชอยู่ห่างจากเกาะเมืองประมาณ ๓ กิโลเมตร ตั้งอยู่นอกพระนครด้านทิศตะวันตกหรือบริเวณทุ่งประเทศ ปัจจุบันสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่ที่หมู่ ๖ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีที่ดินทั้งชุมชนโฉนดเลขที่ ๖๒๘ เนื้อที่ ๒ ไร่ ๗๘ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือติดตั้งอยู่บริเวณชุมชนอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ท่ามกลางมัสยิดถึง ๕ มัสยิด โดยมีบ้านเรือนที่เป็นพุทธศาสนิกชนอยู่ประมาณ ๘-๑๐ หลังคาเรือนเท่านั้น^๖

ชุมชนนี้ร้างมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึก เมื่อปี พ.ศ.๒๓๑๐ และด้วยกาลเวลาที่ผ่านไปเกือบ ๒๐๐ ปี ตลอดจนไม่ได้รับการบูรณะอย่างจริงจัง ทำให้ตบราณสถานภายในชุมชนส่วนใหญ่มีสภาพชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก หลังจากสถาปนากรุงเทพมหานครแล้วพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในราชวงศ์จักรี ต่างทรงปฏิสังขรณ์พระอารามทั้งภายในและภายนอกพระนครสืบมาทุกราชกาล จึงทำให้อุโบสถของชุมชนมีรูปแบบศิลปะสมัย กรุงรัตนโกสินทร์เจือปนอยู่ และในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ กรมศิลปากรได้ทำการขุดสำรวจฐานรากพระอุโบสถ พบว่าชุมชนท่าการ้องได้มีการปฏิสังขรณ์มาไม่ต่ำกว่า ๒ ครั้ง แต่ด้วยเหตุที่โดยรอบชุมชนเป็นชุมชนอิสลามส่วนใหญ่ และทางราชการไม่มีงบประมาณที่เพียงพอที่จะทำนุบำรุงชุมชนโบราณต่าง ๆ ได้ทั่วถึง ชุมชนท่าการ้องในเวลาต่อมาจึงมีสภาพไม่ต่างจากชุมชนร้าง

ชุมชนท่าการ้อง ซึ่งสันนิษฐานตามพุทธลักษณะและซากปรักหักพัง น่าจะสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑(สมเด็จพระชัยราชา) ประมาณปีพุทธศักราช ๒๐๗๖ หรือ ๔๗๔ ปีเศษมาแล้ว เพราะมีท่าน้ำกั้นชุมชน ช่วงนั้นแผ่นดินค่อนข้างสงบพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองดี อีกทั้งชุมชนนี้ยังใช้เป็นที่พักพิงผู้คน เพื่อเผยแพร่ศาสนาของลัทธิลังกาวงศ์อีกด้วย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่า ผู้ใดเป็นผู้สร้าง เพราะอยู่นอกเขตพระบรมมหาราชวัง สันนิษฐานว่า คงจะเป็นชุมชนที่ราษฎรสร้างขึ้น เพราะไม่ปรากฏรายชื่อพระอารามหลวงสมัยอยุธยา แต่จากการสังเกตเมื่อดมยะมรอบกำแพงพระอุโบสถ จึงสันนิษฐานว่า

^๕สัมภาษณ์ นายประทีป เฟิงตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^๖สัมภาษณ์ พระพิพัฒน์ศาสนิกจิวิธาน (ประยูร สุทธิบุญโณ), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

น่าจะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓-๕)^๗

จากหลักฐานทางโบราณคดีในการสำรวจ ของพระยาโบราณราชธานินทร์พร เดชะคุปต์ ซึ่งทำแผนที่การสำรวจชุมชนและโบราณสถาน ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ระบุชื่อที่คล้ายกับชุมชนท่าการ้องไว้ ๒ ชื่อ คือชุมชนท่า กับ ชุมชนการ้อง ซึ่งอยู่ใกล้กัน ชุมชนท่านั้นอยู่ตรงหัวมุมที่แม่น้ำเจ้าพระยาหักเลี้ยวลงสู่ด้านตะวันตก ของเกาะเมืองฝั่งตรงข้ามกับชุมชนป่าพลู ที่ปากคลองมหานาคทุ่งลุมพลี ส่วนชุมชนท่าการ้องนั้นอยู่ถัดเข้ามาเกือบถึงหลังชุมชนธรรมาราม แต่ไม่ทราบช่วงเวลาใด ที่ ๒ ชุมชนนี้รวมเข้าด้วยกันเป็นชุมชนท่าการ้อง และด้วยไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างว่าสร้างในสมัยใด และไม่ปรากฏชื่อชุมชนท่าการ้องในรายชื่อ พระอารามหลวงสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงสันนิษฐานว่า ชุมชนนี้ไม่ใช่พระอารามหลวง แต่น่าจะเป็นชุมชนที่ราษฎรร่วมกันสร้าง ทั้งอุโบสถก็ได้รับการบูรณะ มาหลายครั้งหลายครา ทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมผิดแผกไปจากเดิม จากรูปแบบของเจดีย์รายที่เป็นเจดีย์เพิ่มมุม รวมถึงปราสาทเล็กที่ด้านหน้าอุโบสถ หากพิจารณาจากขนาด รูปทรงและศิลปะการก่อสร้าง สันนิษฐานว่าคงสร้างสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเจดีย์รายนั้นก็มักสร้างต่อกันมาในชั้นหลัง ทำให้กำหนดอายุของชุมชนได้ยาก รวมถึงการวางผังสิ่งก่อสร้างซึ่งไม่เน้นสร้างพระวิหาร และจากรูปแบบเจดีย์รายที่ปรากฏ เชื่อว่าชุมชนท่าการ้องไม่น่าจะมีอายุเก่า ไปถึงสมัยอยุธยาตอนต้น^๘

จากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เรื่องศึกหงสาวดีครั้งที่ ๑ (คราวเสียสมเด็จพระสุริโยทัย) เหตุการณ์ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ได้กล่าวถึงชุมชนท่าการ้องความว่า “...สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสวยราชย์ เมื่อปีวอกจุลศักราช ๙๑๐ พ.ศ. ๒๐๙๒ เสวยราชย์ได้ ๗ เดือนพระเจ้าหงสาวดีตบเชิงเขตต์ก็ยกทัพเข้ามา...ในคราวนั้นปรากฏว่าไทยแบ่งกองทัพออกไปตั้งค่ายรักษาขานพระนครทางด้านเหนือ ๒ ค่าย คือ ให้พระสุนทรสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองสุพรรณบุรี คุมพลไปตั้งรักษาการที่ป้อมจำปา อยู่ฝั่งตะวันตก ลำน้ำหัวตะพาน ชุมชนท่าการ้องแห่ง ๑ ...” ซึ่งพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ ๔ แต่คำอธิบายที่กล่าวถึงที่ตั้งป้อมจำปาว่าอยู่เหนือชุมชนท่าการ้องเป็นคำอธิบายส่วนหนึ่ง ในตอนอื่นๆที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเขียนอธิบายเนื้อความขึ้นภาพหลัง เพื่อให้ผู้ศึกษาพระราชพงศาวดารเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น โดยชี้ตำแหน่งของป้อมจำปา (ป้อมจำปาพล) ว่าอยู่บริเวณใด ซึ่งไม่อาจยืนยันชัดเจนได้ว่า เมื่อเกิดศึกหงสาวดีในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้น ชุมชนท่าการ้องได้สร้างขึ้นแล้วหรือไม่^๙

^๗ สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญโณ), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ นายประทีป เฟื่องตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญโณ), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

จากหนังสือไทยรบพม่า ตอนสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ พ.ศ.๒๓๐๙ กล่าวถึงชุมชนท่าการ้อง ความว่า “...ตัวเนเมียวสีหบดีย้ายมาจากค่ายปากน้ำ พระประสมมาอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น ให้กองหน้าเข้ามาตั้งค่ายที่ชุมชนภูเขาทอง แล้วให้รุกเข้ามาตั้งค่ายชุมชนท่าการ้องอีกแห่ง ๒ ฝ่ายข้างในกรุงฯ เห็นพม่าเข้ามาตั้งค่ายถึงชุมชนท่าการ้องทางปืนใหญ่จะยิงได้ถึงพระนครก็ให้กองทัพเรือออกไปตีค่ายพม่า...”

และจากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ยังกล่าวถึงชุมชนท่าการ้องในปี พ.ศ. ๒๓๑๐(สงครามเสียกรุงครั้งที่ ๒) เมื่อครั้งพระเจ้ามังระส่งมหานรธาและเนเมียวเสนาบดีมารบ กรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ.๒๓๐๙-๒๓๑๐ นั้น พม่าตั้งค่ายล้อมกรุงรายรอบทุกด้าน เมื่อมังนรธาป่วยสิ้นชีวิตลงเนเมียวเสนาบดีได้เป็นแม่ทัพใหญ่กว่าการทัพแต่ผู้เดียว ชื่อของชุมชนท่าการ้องถูกบันทึกในพระราชพงศาวดารฉบับนี้โดยตรงไว้ดังนี้

“...เนเมียวจึงยกพลทหารเข้ามาตั้งค่ายใหญ่ตำบลโพธิ์สามต้นให้เรือเอาอิฐโอบวิหาร ชุมชนมาก่อกำแพงล้อมเป็นค่าย แล้วให้เกณฑ์นายทัพทั้งปวงยกมาตั้งค่ายอยู่ ณชุมชนภูเขาทองและบ้านป้อมชุมชนท่าการ้องให้ปลูกหอและก่อป้อมให้สูงขึ้น ชื่อป้อมจำปาเอาปืนใหญ่น้อย ขึ้นยิงมาในพระนคร ...”

จากคำให้การขุนหลวงหาชุมชนตอนพ่ายทัพเข้าล้อมกรุง(สงครามคราวเสียกรุงครั้งที่ ๒) กล่าวว่า”...บรรดาทัพทั้งก็ยกล้อมกรุงไว้รอบทัพใหญ่ ตั้งอยู่สี่ทิศตะวันตกเฉียงใต้เมืองอันแม่ทัพนั้นชื่อมหานรธาค่ายหนึ่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ค่ายเพนียดทิศตะวันออกเมืองค่ายหั่วรอ ทิศตะวันออกเฉียงใต้นั้นชื่อคลองสวนพลู อันตะวันออกเฉียงใต้นั้นค่ายบ้านปลาเห็นนั้นทิศใต้ เมืองค่ายชุมชนรัตนารามนั้นทิศตะวันออกเฉียงเหนือค่ายชุมชนวิเชียรทิศตะวันตกเมืองค่ายบ้านป้อมทิศตะวันตกเมืองค่ายภูเขาทอง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือเมืองค่ายหน้าชุมชนพระเมรุทิศเหนือค่ายโพธิ์สามต้นทิศเหนือเมืองไกลทางสามหลัก ค่ายชุมชนวรโพธิ์ ทิศตะวันออกเมือง ค่ายชุมชนท่าการ้องทิศเหนือเมือง...” ซึ่งในการนี้ กองทัพเรือของท้าวพระยาอาสาหกเหล่าของฝ่ายกรุงศรีอยุธยาให้เข้าตีค่ายพม่าณ ชุมชนท่าการ้อง พม่ายิงปืนมาถูกนายเกรก ซึ่งยืนรับดาบสองมืออยู่หน้าเรือตักน้ำทัพเรือจึงถอยกลับเข้ากรุง

เมื่อเข้าศึกอยู่นานปีกว่า ที่เคยถอยกลับไปเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ก็ไม่กลับไปอย่างที่คาดหมาย ทำให้ราษฎรในกรุงศรีอยุธยาหวาดหวั่นภัยสงคราม และยังมิมีสิ่งที่ทำลายขวัญของผู้คนมากไปกว่านั้นคือการนำเอาเพลงยาวพยากรณ์มาบอกเล่ากันเป็นทางลับ ซึ่งข้อความเนื้อหาล้วนน่ากลัว ทั้งยังเกิดอาเพศประหลาดหลายประการ”...ด้วยแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาจะถึงกาลขาด จึงอาเพศเห็นประหลาดนิมิต พระประธานชุมชนพระเจ้าพะเนางเชิง น้ำพระเนตรไหลลงมาจรดพระนาภีในสันนั้น ชุมชนพระศรีสรรเพชญ์ พระบรมไตรโลกนาถพระอรุณแตก ดวงพระเนตรตกอยู่ที่ตักเป็นอัศจรรย์ จากชุมชนท่าการ้องบินมาเสียบอกตายอยู่บนปลายยอดนภศูลชุมชนมหาธาตุโดยอาเพศ รูปพระนเรศวรในโรงพระแสงกระบี่บาทพระบาทสนั่นไปทั้งสี่ทิศ อากาศวิปริตไปต่างๆ บอกเหตุลงจะเสียกรุงศรี

และในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหน้าสุดท้ายกล่าวไว้ว่า “...จุลศักราช ๑๑๒๙ ปีกุนนพศก ถึง วันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๕ วันเสาร์สงกรานต์กลางวันพม่าจุดเพลิงขึ้นเชื้อได้รอกำแพงตรงหั่วรอ ริมป้อมมหาไชยและพม่าค่ายชุมชนท่าการ้อง ชุมชนแม่นางปลื้มและค่ายอื่นๆ ทุกค่ายจุดปืนใหญ่

ปิ่นป้อมและหอรดมยิงเข้ามาในกรุงพร้อมกันตั้งแต่เพลาสามโมงเศษจนพลบค่ำ จากนั้นกำแพงทรุดลงพม่าก็พากันกรูเข้าเมืองเผาและปล้นสะดมไล่จับและเข่นฆ่าผู้คนไปทั่วพระนคร ว่าง เวียงและชุมชนล้วนตกอยู่ท่ามกลางเปลวเพลิง ตั้งแต่เพลานั้น^{๑๐}

ในส่วนหลักฐานทางวรรณคดีได้มีกล่าวถึงชุมชนท่าการ้อง อาทิ เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน เป็นนิทานเสภาพื้นบ้านสมัยอยุธยา มีตัวละครสำคัญ ๓ ตระกูล ซึ่งอาศัยอยู่หัวเมืองด้านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยา คือ กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี ในช่วงรัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (หรือสมเด็จพระพันษา) ต่อมาสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่๒) ทรงประมุขก็แต่งเสภาใหม่ให้สมบุรณ์ ซึ่งกล่าวถึงชุมชนท่าการ้องไว้หลายครั้งในการเดินทางของตัวละคร ในเรื่อง เช่น ตอนนางทองประศรีพาพลายงามกลับกาญจนบุรีกลับจากไปเยี่ยมขุนแผนที่คุนกรบลาว่า

“...พลายงามมาลาพ่อลูกผูกอาลัย ตามยามาพันทับที่หับเผย
ไม่ลืมเลยเหลียวหน้าน้ำตาไหล ทั้งขุนแผนแสนสวาทเพียงซาใจ
ต่างอาลัยลาถวิลวิญญา ไปขึ้นช้างช้างชุมชนท่าการ้อง
พอเดือนส่องสว่างกลางเวหา ออกข้ามทุ่งกรุงศรีอยุธยา
รีบกลับมาถึงบ้านกาญจนบุรี...”

เกรกวาดเป็นอาจารย์นางสร้อยฟ้า แปลงเป็นแร่เงินมาจากเชียงใหม่ เพื่อการแก้แค้นพลายชุมพล ครั้นถึงอ่างทองเกรกวาดก็แปลงกายเป็นจระเข้ใหญ่ เดินทางผ่านบ้านย่านต่างๆ มาโดยลำดับ ซึ่งชุมชนท่าการ้องเป็นอีกหนึ่งที่กล่าวในเส้นทางที่จระเข้แปลงผ่านไป^{๑๑}

“...แล้วเลยลงมาหน้าป้อม แกด้อมด้อมเที่ยวฉวยเอาคนได้
ขบกัดขัดเสียดที่รากไทร แล้วเลยไล่เรือลงมาภูเขาทอง
เห็นกุ่มภานั่นกล้าหาญ ชายหญิงวิ่งพล่านทุกบ้านช่อง
ถึงแพแจกจอตหน้าท่าการ้อง ขึ้นคาบเมียแจกจ่องเจ้าน้ำมัน...”

จากคำให้การของขุนหลวงชมนประคู้ทรงธรรมตามเอกสารจากหอหลวง ความว่าในสมัยพระมหาจักรพรรดิ บริเวณทิศตะวันตกระหว่าง ชุมชนท่าการ้องและชุมชนคางคาวนั้น เป็นลำน้ำกว้างอยู่ตรงข้ามประมืองใกล้ชุมชนสบสวรรค์ทางด้านหลังวัง ถัดชุมชนขึ้นไปทางเหนือลำน้ำทางเกาะมหาพราหมณ์คือ ขนานปากคูเป็นเส้นทางน้ำผ่านเข้าสู่พระนคร ดังนั้นจึงต้องมีด่านขนอนคอยตรวจคนแปลกปลอมและคอยเก็บภาษีเรือที่ผ่านแม่น้ำจากหัวเมืองตะวันตก นอกจากนี้บริเวณชุมชนท่าการ้องยังเป็นที่ตั้งของโรงเรือรบน้ำจืดขนาดใหญ่ เพื่อเป็นที่เก็บเรือสำเภาและเรือรบน้ำจืด ที่เตรียมพร้อมป้องกันศึก เพราะอยู่ห่างจากพระบรมมหาราชวังไม่มากนักซึ่ง สุจิตต์ วงษ์เทศ เขียนไว้จากคำให้การว่า “...ย่านบ้านชุมชนท่าการ้องตั้งโรงเรือน้ำจืดแถวหนึ่ง สามสิบหลังเสาไม้มะค่าหลังคามุงกระเบื้องลูกฟูก

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญโญ), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญโญ), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

หลังหนึ่งไว้เรือรบได้ ๑๐ ลำบ้าง ๖ ลำบ้าง ตามขนาดเรือใหญ่เล็กมีขุนหมื่นและไพร่หลวงรักษาทุกเดือน ถ้ามีราชการสงครามก็ยก และเข็นออกจากอุโมงค์ไปใช้ราชการได้พร้อมเพรียง...” และจากตำแหน่งนี้ กษัตริย์หรือแม่ทัพสามารถสั่งการ ให้เรือรบเคลื่อนที่ไปยังแม่น้ำลพบุรี ป่าสัก เจ้าพระยาหรือแม่น้ำน้อย ตลอดจนคูคลองต่างๆ รอบกรุงได้อย่างคล่องตัว ปัจจุบันเหลือเฉพาะคูน้ำขนาดใหญ่กว้างประมาณ ๓๐-๔๐ เมตร ซึ่งถูกขุดลึกจากแม่น้ำเจ้าพระยามาในแผ่นดินความยาวไม่น้อยกว่า ๑๐๐ เมตร แต่เนื่องจาก บริเวณที่เป็นแนวคูเดิมด้านติดกับแม่น้ำ ชาวบ้านได้ถมดินปลูกสร้างบ้านเรือน ทำให้ไม่มีทางไหลออกไปยังแม่น้ำ

จากหลักฐานตามเอกสารดังกล่าวพบว่า ได้มีการบันทึกถึง ชุมชนท่าการ้องเก่าที่สุด ในปี พ.ศ.๒๐๗๖ ฉะนั้น ชุมชนท่าการ้องอาจสร้างขึ้นก่อนปีพ.ศ.๒๐๗๖ และเรียกชื่อชุมชนนี้ว่า ชุมชนท่าการ้องมาจนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลาประมาณ ๔๗๔ ปี ซึ่งชุมชนท่าการ้องได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นชุมชน ในพ.ศ.๒๒๗๕ ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อพ.ศ.๒๒๘๕ และได้เป็นหนึ่งในโครงการไหว้พระมหามงคลของ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (โครงการไหว้พระ๙ชุมชน) ปัจจุบันมีพระสงฆ์จำพรรษา ๙ รูป เจ้าอาวาสองค์ ปัจจุบันคือ พระครูสิทธิปัญญาโสภณ และจากสภาพของชุมชนท่าการ้องที่รกร้าง ทรุดโทรม และขาด การซ่อมแซมดูแลรักษามาเป็นเวลานาน ทางชุมชนจึงเริ่มพัฒนาชุมชนจากการทำให้บริเวณชุมชนมีความสะอาดร่มรื่น รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆที่จำเป็น เช่น การให้บริการน้ำดื่ม ผ้าเย็บ รวมถึง ห้องน้ำ ห้องสุขาที่ถูกสุขลักษณะ ซึ่งขณะนี้ทางชุมชนท่าการ้องกำลังทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ โบราณสถานและถาวรวัตถุภายในชุมชน เพื่อให้เป็นที่ศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยไม่ทิ้งหน้าที่หลักของชุมชนคือ ที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนเพื่อการน้อมนำไปสู่คุณธรรม ความดี และนับเป็นบุญที่สมเด็จพระสังฆราช ทรงมีเมตตาพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุมา ประดิษฐาน ณ ชุมชนท่าการ้อง และมีหลวงพ่อยิ้มเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนที่มาสักการะ คณะใดที่ต้องการให้จัดปฐกถาธรรมก็จะจัดให้ในเวลาสั้นๆ โดยพิจารณาหัวข้อในการอบรมให้เหมาะสมแก่ หมู่คณะ ซึ่งทำให้เกิดศรัทธาพึงพอใจจึงเกิดคำกล่าวที่ว่า “...มาแล้ว...ต้องมาอีก และเมื่อมีความพอใจจะ น้อมนำตนเองและครอบครัวมาสู่ชุมชน การนำไปสู่ความดีอื่นๆ ก็ตามมา การให้ก่อนโดยไม่หวัง ผลตอบแทนของชุมชนท่าการ้อง จึงเป็นที่มาของความศรัทธาโดยปราศจากเงื่อนไขให้ชุมชนได้ทำหน้าที่ ของชุมชนที่จะจูงพุทธบริษัทไปสู่ความดีที่สูงขึ้นในลำดับต่อไป^{๑๒}

๔.๑.๓ บริบทพื้นที่ของชุมชนกษัตริธาธิราช ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนกษัตริธาธิราชวรวิหาร ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๑๙ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๕ ตอน ๓๗๖ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑ / GPS LAT๑๔-๒๑-๑๐N, LONG๑๐๐-๓๒-๔๕E)

^{๑๒}สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิปัญญา), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ประวัติ

ชุมชนกษัตราธิราช เป็นชุมชนโบราณ สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อว่า ชุมชนกระษัตรา หรือ ชุมชนกระษัตราราม เป็นชุมชนที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์ จึงได้ชื่อว่า ชุมชนกษัตรา หรือชุมชนกษัตราราม หมายความว่า เป็นชุมชนของพระมหากษัตริย์ ต่อมากลายเป็นชุมชนร้าง ภายหลังในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เปลี่ยนนามใหม่ว่า ชุมชนกษัตราธิราช

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๓๒๘-๒๓๔๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรี (เกศ) ในรัชกาลที่ ๑ ได้บูรณปฏิสังขรณ์ปีพุทธศักราช ๒๓๔๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) ทิวศคแล้วสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรี (เกศ) ได้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ ส่วนนามชุมชนกษัตราธิราช สันนิษฐานว่า ได้เปลี่ยนนามในรัชกาลที่ ๕ ตามจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันพุทธศักราช ๒๔๓๑ ครั้งเสด็จพระราชดำเนินมายังชุมชนนี้ ซึ่งได้กล่าวถึงชุมชนกษัตราธิราชไว้ และได้รับพระราชทานให้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐

สิ่งสำคัญภายในชุมชน

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาลาด ๒ ชั้น มุงกระเบื้องเคลือบ ประดับช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ หน้าบันปูนปั้น ประดับลายเครือเถา ลงรักปิดทอง ประดับกระจก ยกพื้นสูงมีประตูทางเข้าด้านหน้า ๒ ประตู ด้านนอกทำเป็นเสาในตัวตามแบบศิลปะอยุธยา ยอดเสาเป็นลายบัวแฉก มีทวยจำหลักรูปพญานาครองรับชายคาอยู่บนเสาทุกเสา ด้านหน้าประดับด้วยซุ้มบุษบกปัญญา ตั้งอยู่บนแท่นใหญ่ ด้านหลังสร้างเป็นมุขเด็จ ประดิษฐานพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ หน้าต่างเจาะเป็นช่อง ช่วงหน้าต่างประดับลายเครือเถาที่เพดานและช่อประดับลายจำหลัก เป็นช่องกระจกดอกจอก ลงรักปิดทอง บนลานพระอุโบสถโดยรอบตั้งใบเสมาอยู่บนฐานบัว ลักษณะใบเสมาสลักจากหิน ตรงกลางสกัดเป็นเส้นโค้งคล้ายรูปหัวใจ มีแถบยาวตัดตรงกลางอันเป็นลักษณะของเสมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา^{๑๑๑}

พระประธาน ภายในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปทองเหลือง ปางมารวิชัย ศิลปะอยุธยา พระนามว่า พระพุทธกษัตราธิราช

พระวิหาร มี ๔ หลัง

พระวิหารใหญ่ ๒ หลัง เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก อยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ ขนาดกว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๓ เมตร ๕๐ เซนติเมตร หลังคาลาด ๓ ชั้น มุงกระเบื้อง พระวิหารหลังทิศใต้ หน้าบัน

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

สลักภาพพราหมณ์อาถัมพายนจับพญานาคภูริทัตต์ ภายในประดิษฐาน พระพุทธรูปปางสมาธิ และพระศรีอริยเมตไตรย ที่ผนังเจาะเป็นช่องสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็ก พระวิหาร^{๑๔}

ด้านทิศเหนือ หน้าบันสลักรูปพระนารายณ์ทรงครุฑล้อมรอบด้วยลายกระหนก ภายในพระวิหาร ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืน ปางถวายเนตร และปางประทานอภัย ที่ผนังมีหน้าต่างด้านละ ๓ บาน

พระวิหารน้อย ๒ หลัง เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กหลังคามุงกระเบื้องเคลือบ อยู่ตรงมุมกำแพงแก้วของพระอุโบสถ ด้านทิศตะวันออกและตะวันตก^{๑๕}

พระปราสาทองค์ใหญ่ ลักษณะก่ออิฐถือปูน มีขนาดสูง ๒๒ เมตร ๖๐ เซนติเมตร ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตรงเรือนธาตุมีซุ้มจรนำทั้ง ๔ ด้าน หน้าบันเหนือซุ้มประดับลายอุณาโลม ภายในซุ้มจรนำมีรูปจำลองเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองประดับเป็นภาพนูนสูง

พระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มี ๔ องค์ อยู่ด้านหลังพระวิหาร และเป็นที่บรรจุอัฐิอดีเจ้าอาวาส และมีพระเจดีย์เหลี่ยมขนาดย่อมมีครุฑชุกุนาคแบกเชิง ๑ องค์ รอยพระพุทธรูปบาทจำลองหล่อด้วยโลหะปิดทองขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารหลังเหนือ

ศาลาตรีมุข เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้อง มีขนาดกว้าง ๖ เมตร ยาว ๔๒ เมตร หน้าบันจำหลักตราพระราชลัญจกรในรัชกาลที่ ๕

หอไตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้อง มีขนาดกว้าง ๓ เมตร ๖๐ เซนติเมตร ยาว ๗ เมตร ๘๐ เซนติเมตร

ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ๙ ห้อง มีมุขซ้อน หลังคามุงกระเบื้อง ขนาดกว้าง ๒๔ เมตร ๔๒ เมตร

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระราชธานินทรจารักษ์ (สมชาติ ฐานิสฺสโร)

๔.๑.๔ บริบทพื้นที่ของชุมชนใหญ่ชัยมงคล ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนใหญ่ชัยมงคลถือว่าเป็นชุมชนมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากที่สุดและเป็นชุมชนที่นักท่องเที่ยวนิยมมามากที่สุดชุมชนหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงเป็นธรรมดาที่จะพบเห็นนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางมายังชุมชนแห่งนี้ จุดสนใจของชุมชนใหญ่ชัยมงคลนี้ คือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมไปถึงสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น ชมเจดีย์ที่สูงที่สุดในอยุธยา ด้านหลังชุมชนมีตำหนักสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ให้ผู้นับถือศรัทธาเข้ามากราบไหว้ นอกจากนี้

^{๑๔}สัมภาษณ์ นายประทีป เพ็งตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุททอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์จักรวรรามารวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

บริเวณ รอบๆ ยังมีมีสวนหย่อมที่สวยงามให้พักผ่อนอีกด้วยนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาเที่ยวอยุธยาจึงไม่ควรพลาดอย่างยิ่ง^{๑๖}

ประวัติ ชุมชนใหญ่ชัยมงคล เป็นชุมชนที่เก่าแก่ชุมชนหนึ่ง สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น คือในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรืออีกพระนามหนึ่งคือ สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง พระมหากษัตริย์ผู้สถาปนารุงศรีอยุธยา ตามตำนานกล่าวว่า เมื่อ พ.ศ.๑๙๐๐ สมเด็จพระเจ้าอู่ทองได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ขุดศพเจ้าแก้ว ซึ่งทิวศตด้วยอหิวาตกโรคขึ้นมาเผา ที่ปลงศพนั้นโปรดให้สถาปนาเป็นพระอาราม นามว่า ชุมชนป่าแก้ว^{๑๗}

ต่อมาคณะสงฆ์สำนักชุมชนป่าแก้วบวชเรียนมา จากสำนักรัตนมหาเถระ ในประเทศศรีลังกาคณะสงฆ์นี้ได้เป็นที่เคารพเลื่อมใสแก่ชาวกรุงศรีอยุธยาเป็นอันมาก ทำให้ผู้คนต่างมาบวชเรียนในสำนักสงฆ์คณะป่าแก้วมากขึ้น สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง จึงทรงตั้งอธิบดีสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระวันรัตน์ มีตำแหน่งเป็นพระสังฆราชฝ่ายขวาคู่กับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ซึ่งมีตำแหน่งเป็นสังฆราชฝ่ายคันถุระ^{๑๘}

เรื่องราวสำคัญในประวัติศาสตร์ของชุมชนป่าแก้วมีอยู่ว่า อุโบสถของชุมชนเคยเป็นที่ซึ่งคณะคิดกำจัดขุนวรวงศาธิราชกับท้าวศรีสุตาจันท์มาประชุมเสี่ยงเทียนอธิษฐาน ครั้งนั้นได้รับผลสำเร็จ จึงอัญเชิญพระเทียรราชาลาผนวช ขึ้นครองราชสมบัติทรงพระนามว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพ.ศ. ๒๑๐๔ ในรัชกาลของสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้นเอง ได้มีพระบรมราชโองการให้เอาสังฆราชชุมชนป่าแก้วไปสำเร็จโทษ ฐานฝ่าฝืนให้ฤกษ์ยามแก่ฝ่ายกบฏพระศรีศิลป์ พ.ศ. ๒๑๓๕ ในแผ่นดินของพระนเรศวรมหาราช มีเหตุการณ์สำคัญที่ชวนให้เข้าใจว่ามีการสร้างปฏิสังขรณ์เจดีย์ประธานชุมชน เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศของพระองค์ที่ได้ช่วยชนะพระมหาอุปราชแห่งพม่า จึงทำให้เชื่อว่าเป็นที่มาของชื่อชุมชนใหญ่ชัยมงคล

จุดที่น่าสนใจ เจดีย์ชัยมงคลอนุสรณ์แห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงรบชนะ มังคละอชวาพระมหาอุปราชของหงสาวดี ที่ต.หนองสาหร่าย จ.สุพรรณบุรีในครั้งนั้นพม่าได้ยกทัพเข้ามาในขอบขันตสีมา สมเด็จพระนเรศวรฯ และสมเด็จพระเอกาทศรถผู้เป็นพระอนุชาจึงได้นำทัพไปรบศึก และได้ขับช้างเข้าไปอยู่ในวงล้อมของข้าศึกที่คอยระดมยิงปืนเข้าใส่พระและพระคชาธาร โดยที่เหล่าแม่ทัพนายกองวิ่งตามพระองค์มาไม่ทันพระองค์จึงประกาศด้วยพระสุรเสียงอันดังว่า พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่เฝ้าในร่มไม้เล่าเชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกัน ให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด ภายหน้า

^{๑๖}สัมภาษณ์ นางสาวเสริมสุข ประภคฤณี, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๗}สัมภาษณ์ นายประทีป เพ็งตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอู่ทอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ จานีโก), เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา รักษาการเจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ไปไม่มีกษัตริย์ที่จะได้ยุทธหัตถีแล้ว พระอุปราชของพม่าจึงไสยข้างออกมากระยุทธตีด้วยกันในการทำยุทธหัตถีครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรได้ทรงใช้พระแสงพลฝ่ายพาดฟันพระอุปราชขาดตะพายแล่ง^{๑๙}

เมื่อกลับมาสู่พระนครแล้ว พระองค์ก็จะลงโทษเหล่าทหารที่ตามพระไปไม่ทันตอนกระทำศึกยุทธหัตถี ซึ่งมากฎระเบียบแล้วต้องโทษถึงขึ้นประหารชีวิต ช่วงเวลาที่รออาญาสมเด็จพระพันรัตนพระสังฆราชพร้อมด้วยพระสงฆ์ ๒๕ รูปได้ขอให้พระนเรศวรพระราชทานอภัยยกเว้นโทษให้กับทหารเหล่านั้น โดยให้เหตุผลว่าพระองค์เปรียบดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่แวดล้อมด้วยหมู่मारก่อนที่จะตรัสรู้เป็นการประกาศเกียรติและบารมีความกล้าหาญและเก่งกาจของพระองค์ให้ขจรกระจายไปทั่วแคว้นทั่วแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรจึงโปรดให้สร้างเจดีย์องค์ใหญ่ขึ้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะและความมีน้ำพระทัยของพระองค์ ที่มีต่อเหล่าทหารเหล่านั้น และพระราชทานนามว่า “เจดีย์ชัยมงคล”

๔.๑.๕ บริบทพื้นที่ของชุมชนภูเขาทอง ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนภูเขาทอง ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๕ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)^{๒๐}

ประวัติ

ชุมชนภูเขาทองเป็นมหาเจดีย์สำคัญ ตั้งอยู่นอกเกาะกรุงศรีอยุธยาด้านตะวันตกเฉียงเหนือไปประมาณ ๒ กิโลเมตร ในหมู่ ๒ ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่โดยทั่วไปสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ ๓ เมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มผืนใหญ่ทางด้านทิศเหนือของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของชุมชนภูเขาทองติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ถัดขึ้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นคลองมหานาคซึ่งเป็นคลองขุดโบราณ (คูค่ายมหานาค) ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นคลองยาว ด้านทิศตะวันออกของภูเขาทองไปจรดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๐๙ (อยุธยา-อ่างทอง) ได้รับการปรับปรุงเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ และที่ตั้งของพระบรม ราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช^{๒๑}

ชุมชนภูเขาทองตั้งอยู่บนโคกซึ่งพื้นที่โดยรอบมีน้ำท่วมถึง เป็นพื้นที่ยุทธภูมิครั้งสำคัญระหว่างกองทัพอยุธยากับกองทัพพม่าทั้ง ๒ ยุคสมัยของการเสียกรุง ซึ่งในคราวสงครามสมัยก่อนเสีย

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางสาวเสริมสุข ประกฤตภูมิ, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายประทีป เฟื่องตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูธรรมวิภาคารคุณ (ธรรมภณ ธรรมโพโล), เจ้าคณะตำบลท่าวาสสุกรี เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดธรรมนิกราช ตำบลท่าวาสสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

กรุงศรีอยุธยาครั้งแรกนั้นได้มีการขุดคลองมหานาคเพื่อความสะดวกในการคมนาคมระหว่างพระนคร
ด้านแม่น้ำลพบุรีกับชุมชนภูเขาทอง^{๒๒}

ประวัติความเป็นมาของชุมชนภูเขาทอง ตั้งแต่เรื่องการเริ่มก่อสร้าง สาเหตุการก่อสร้าง
ระยะเวลาของการก่อสร้างนั้น ฯลฯ ยังไม่มีข้อยุติที่แน่นอนทางโบราณคดี แต่ก็มีข้อสันนิษฐานกันว่า
พระราชพงศาวดารอยุธยากล่าวว่า ชุมชนภูเขาทอง นั้น สถาปนาในรัชสมัยพระราเมศวร หรือสมัยต้น
อยุธยา บันทึกไว้ว่า “...ศักราช ๗๔๙ ปีเถาะ นพศก (พ.ศ. ๑๙๓๐) สถาปนาชุมชนภูเขาทอง...” แต่ไม่มี
รายละเอียดถึงสิ่งก่อสร้างสมัยนั้น ขณะเดียวกันก็ยังได้ระบุไว้ด้วยว่า ในคราวสงครามที่พระเจ้าบุเรงนอง
แห่งพม่ามีชัยเหนืออยุธยาในคราวเสียกรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๑๒ นั้น พระเจ้าบุเรงนองทรงให้สร้างเจดีย์
ก่อที่บองค์เจดีย์เดิมของชุมชนแห่งนี้ แต่ก็ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบของเจดีย์เช่นกัน^{๒๓}

ในหนังสือคำให้การของชาวกรุงเก่า กล่าวว่า พระเจ้าหงสาวดี (บุเรงนอง) เป็นผู้สร้างพระ
เจดีย์ภูเขาทองเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒ อันเป็นปีที่ไทยต้องเสียกรุงศรีอยุธยาแก่ข้าศึก ความในคำให้การของ
ชาวกรุงเก่าเขียนไว้ดังนี้ “...ในเวลาเมื่อพระเจ้าหงสาวดียังประทับอยู่พระนครศรีอยุธยา นั้น ได้โปรดให้
สร้างพระเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่ง ที่ ตำบลทุ่งเขาทอง ขนานนามพระเจดีย์นั้นว่า เจดีย์ภูเขาทอง ยังปรากฏ
อยู่จนทุกวันนี้...”

คำให้การของขุนหลวงหาวงษ์บรรยายว่า “...แล้วพระเจ้าหงสาวดีจึงสร้างเจดีย์ไว้ที่ทุ่งภูเขา
ทองจึงสมมตินามเรียก พระภูเขาทอง แล้วจึงทำการฉลองเป็นการใหญ่หนักหนาแล้ว พระเจ้าหงสาวดียก
ทัพกลับไป...”

ในขณะที่พงศาวดารเหนือบันทึกไว้ว่า พระนเรศวรทรงเป็นผู้สร้างชุมชนภูเขาทองทางทิศ
พายัพเพื่อแข่งกับพระนารายณ์ฝ่ายไทยที่สร้างชุมชนใหญ่ชัยมงคลทางทิศเหนือ (คือชุมชนไชยวัฒนาราม)
ส่วนบันทึกเรื่อง The History of Japan Together with a Description of the Kingdom of Siam
ของหมอแกมพ์เฟอร์ ชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นแพทย์ประจำคณะทูตของเนเธอร์แลนด์ที่เดินทางไปยังญี่ปุ่น
ได้แวะมาพัก ณ กรุงศรีอยุธยา เป็นเวลา ๒๓ วัน ระหว่างวันที่ ๑๒ มิถุนายน ถึงวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ.
๒๒๓๓ ได้เขียนจดหมายเหตุพร้อมวาดภาพเจดีย์ภูเขาทองและอธิบาย โดยแปลเป็นไทยได้ว่า “...ชาว
สยามได้สร้างพระเจดีย์องค์นี้เป็นที่ระลึก ณ ที่ซึ่งมีชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์แห่งพะโค ผู้ซึ่งถูก
ปลงพระชนม์และกองทัพใหญ่ของพระองค์ถูกทำลายลง เป็นผลให้พวกเขาพ้นจากอำนาจการปกครอง
ของชาวพะโค และบูรณาการอิสรภาพของตนเช่นเดิม...”

เหตุการณ์หลังสุดที่เกี่ยวกับชุมชนภูเขาทอง และได้รับการบันทึกไว้ คือ ปีพุทธศักราช
๒๔๙๙ ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้บูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์ประธาน
ชุมชนภูเขาทอง โดยต่อเติมปล้องโฉน ปลีและลูกแก้ว โดยเฉพาะลูกแก้วทำด้วยทองคำหนัก ๒,๕๐๐

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายสิปปวัชร แก้วงาม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนา
ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายประทีป เพ็งตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง
ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

กรรม เพื่อเฉลิมฉลองกิ่งพุทธกาล ในคราวบูรณะเจดีย์ภูเขาทองนี้ ชุมชนภูเขาทองได้รับการสถาปนาเป็นชุมชนมีสงฆ์อีกครั้ง

เมื่อพิจารณารูปแบบสถาปัตยกรรมชุมชนภูเขาทอง สามารถสรุปเป็นแนวทางหรือข้อสมมติฐาน ๓ แนวทาง ดังนี้

แนวคิดที่ ๑ เชื่อว่า ชุมชนภูเขาทองสถาปนาขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี (พ.ศ. ๑๙๓๑-๑๙๓๘) ต่อมาภายหลังการเสียกรุงครั้งแรก พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองจึงได้ทรงสร้างเจดีย์มอญขึ้น ณ ชุมชนนี้ ต่อมาประมาณสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เจดีย์แบบพม่าได้พังลงไป จึงมีการสร้างขึ้นใหม่เป็นเจดีย์แบบไทยบนฐานแบบมอญที่บูรณะขึ้นมาใหม่ และในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงได้ทรงบูรณะในส่วนรายละเอียดตกแต่ง

แนวคิดที่ ๒ เชื่อว่า เจดีย์ภูเขาทองสร้างโดยมอญ ก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีฐานลาดแบบมอญ ส่วนเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองสร้างสมัยหลังจึงมีลักษณะไม่สัมพันธ์กัน

แนวคิดที่ ๓ เชื่อว่า เจดีย์ภูเขาทองสร้างขึ้นเมื่อคราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชา และได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เลียนแบบพระมหาเจดีย์ในหงสาวดีในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

สิ่งสำคัญภายในชุมชน

กำแพงแก้ว เป็นกำแพงก่ออิฐถือปูนก่อล้อมอุโบสถ เจดีย์ วิหาร แสดงเขตพุทธาวาส มีลักษณะเป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยมล้อมอาคารทั้ง ๓ หลังและเชื่อมต่อกัน ขนาดกว้าง ๑๑๙ เมตร ทำให้แผนผังของชุมชนมีลักษณะคล้ายรูปกากบาท ยาว ๒๔๓ เมตร ล้อมรอบยาวรวม ๖๘๘ เมตร กำแพงส่วนใหญ่ชำรุดเหลือเพียงรากฐาน เป็นแนวเท่านั้น มีประตูทางเข้า ๖ ประตู เฉพาะด้านทิศตะวันออกยังปรากฏเสาหัวเม็ดประตูและช่องทางเข้าชัดเจนเป็นประตูที่ไม่มีซุ้ม กว้าง ๒.๑๓ เมตร^{๒๔}

วิหาร เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๒๕.๓๐ เมตร มีทางเข้า ๒ ทาง คือ ทางด้านทิศตะวันออกและตะวันตก ขนาดกว้าง ๑.๙๐ เมตร ภายในพระวิหารมีเสาแปดเหลี่ยมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๗๐ เซนติเมตร ๒ แถว ระยะห่างของหัวเสา ด้านกว้าง ๔ เมตร ด้านยาว ๓.๓๐ เมตร ฐานชุกชีกว้าง ๘ เมตร ยาว ๗ เมตร สูง ๑.๕๐ เมตร พระประธานนั่งบนฐานหน้ากระดานกลมหันหน้าไปทิศตะวันออก พระอันดับหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ๔ องค์

เจดีย์ประธานหรือเจดีย์ภูเขาทอง เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน มีความสูงถึง ๙๐ เมตร (๒ เส้น ๕ วา ๑ คืบ) ส่วนเจดีย์ชุมชนใหญ่ชัยมงคลเป็นมหาเจดีย์สำคัญที่อยู่นอกเกาะด้านตะวันออกเฉียงใต้ที่สูงกว่าเจดีย์ภูเขาทองเพียง ๒ เมตร (๒ เส้น ๖ วา ๑ คืบ) เจดีย์ภูเขาทองที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ น่าจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นมหาเจดีย์สูงเด่นในระหว่างรัชสมัยพระมหาธรรมราชาถึงสมัยพระเพทราชา (ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๒๔๖) และมีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่อีกครั้งในสมัยพระเจ้าบรมโกศ หรืออยุธยาตอนปลาย นั่นคือ มีฐานทักษิณ ๔ ชั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยชั้นพื้นยาวด้านละ ๖๙ เมตร ชั้น

^{๒๔}สัมภาษณ์ นายสิปปบุร แก้วงาม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ที่ ๒ ยาว ด้านละ ๖๓ เมตร ชั้นที่ ๓ ยาวด้านละ ๔๙.๔ เมตร และชั้นที่ ๔ ยาวด้านละ ๓๒.๔ เมตร ทั้ง ๔ ด้านมีบันไดขึ้นไปจนถึงฐานทักษิณชั้นบนสุด บนชั้นนี้มีฐานสี่เหลี่ยมขององค์เจดีย์ที่มีอุโมงค์รูปโค้งเข้าไปข้างใน ซึ่งมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ๑ องค์ สูงขึ้นไปเป็นฐานแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยฐานเขียงหรือหน้ากระดาน องค์ระฆัง บัลลังก์ส่วนเหนือขึ้นไปที่เป็นปล้องไฉน ปลียอด และลูกแก้วนั้น ของเดิมได้พังไปแล้วตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้มีการซ่อมแซมขึ้นใหม่ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ในครั้งนั้นได้ทำลูกแก้วด้วยทองคำหนัก ๒,๕๐๐ กรัม อันหมายถึงการบูรณะในวาระฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษของไทย

อุโบสถเป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๑๑ เมตร ยาว ๔๐ เมตร มีมุขยื่นทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีประตูเข้าทางทิศตะวันออกและตะวันตกด้านละ ๑ ประตู ที่ซุ้มประตูทางเข้ามีลวดลายที่เสาประตูตอนบนเป็นลายเฟื้อง ภายในมีพระพุทธรูปศิลาทรายถือปูนปางสมาธิ ๖ องค์ รายล้อมแท่นฐานชุกชีพระประธานซึ่งชำรุด หลังกาลดั้น หลังการเสียกรุงครั้งที่ ๒ ชุมชนนี้เป็นชุมชนร้างเรื่อยมา แต่พระมหาเจดีย์ก็ยังเป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่มีคนเดินทางมากราบไหว้ ดังเช่นที่ปรากฏเป็น นิราศภูเขาทอง ของ สุนทรภู่ ที่เดินทางมานมัสการในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชุมชนนี้มีพระมาจำพรรษาอีกครั้งนับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และในปัจจุบันนั้น บนกลางถนนของทางเข้ามายังชุมชนแห่งนี้ได้สร้างอนุสาวรีย์พระนเรศวรทรงม้าศึกไว้ด้วย

๔.๑.๖ บริบทพื้นที่ของชุมชนพุทไธสวรรย์ ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนพุทไธสวรรย์ (ชุมชนพุทไธสวรรย์) ตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๓ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)^{๒๕}

ประวัติ

ชุมชนพุทไธสวรรย์ ตั้งอยู่ในเขตตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอาณาเขต ๔๖ ไร่ ๒ งาน ๔๖ ตารางวา ชุมชนตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งนอกกรุงศรีอยุธยาทางด้านใต้ โดยอยู่ตรงกับปากคลองท่อ หรือคลองฉะไกรใหญ่ ซึ่งเป็นคลองที่ดึงน้ำจากแม่น้ำลพบุรีหรือคลองคูเมืองตอนเหนือ โดยมีแนวคลองผ่านด้านหลังของพระราชวังโบราณ แล้วมาบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาตรงบริเวณหน้าชุมชนพоди ชุมชนนี้ในสมัยอยุธยา นั้นมีชุมชนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาอยู่โดยรอบ ทั้งชุมชนชาวจีน มุสลิม โปรตุเกสและอินโดจีน ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ อาณาเขต

^{๒๕}สัมภาษณ์ นายประทีป เพ็งตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

โดยรอบชุมชน ทิศเหนือติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศใต้ติดกับที่ของชุมชนตำหนัก (ร้าง) ทิศตะวันออกติดกับโรงเรียนพุทไธสวรรย์ ทิศตะวันตกติดกับบ้านเรือนราษฎร^{๒๖}

ชุมชนพุทไธสวรรย์ปรากฏในตำนานว่า ในอดีตคือวังของพระเจ้าอู่ทองที่ชื่อว่า เวียงเหล็ก พระองค์ทรงประทับอยู่ที่นั่นเป็นเวลา ๓ ปี ก่อนที่จะไปสร้างพระราชวังและเมืองใหม่ในเขตหนองโสนในเกาะกรุงศรีอยุธยาในปัจจุบัน ดังนั้น พระองค์จึงยกที่วังเดิมนี้ให้สร้างชุมชน ตำนานดังกล่าวนี้เป็นเรื่องในแบบเดียวกันกับตำนานของการสร้างชุมชนอโยธยาและกรุงศรีอยุธยา ดังเนื้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า “ศักราช ๗๑๕ ปีมะเส็ง เบญจศก (พ.ศ. ๑๙๙๖) วันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำ เพล่า ๒ นาฬิกา ๕ บาท ทรงพระกรุณาตรัสว่า ที่พระตำหนักเวียงเหล็กนั้นให้สถาปนาพระวิหารและพระมหาธาตุเป็นพระอารามแล้วให้นามชื่อ ชุมชนพุทไธสวรรย์”^{๒๗}

ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ชุมชนพุทไธสวรรย์ได้ถูกใช้เป็นสถานที่ตั้งทัพของพม่าในคราวที่พม่ายกทัพมาล้อมกรุงฯ เพื่อทำการรบกับกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากชุมชนพุทไธสวรรย์เป็นชุมชนซึ่งตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ เมื่อครั้งที่พระเจ้าบุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดี ทรงส่งพระราชสาส์นมาขอฆ่า และช้างเผือกจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แต่ถูกปฏิเสธ พระเจ้าบุเรงนองจึงยกทัพเข้ามาและกวาดต้อนเอากำลังทางหัวเมืองของไทยมาสมทบด้วยเมื่อยกทัพมาถึงกรุงศรีอยุธยาในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้มีเหตุการณ์ในพระราชพงศาวดารระบุว่าบริเวณชุมชนพุทไธสวรรย์นั้นได้ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีสำคัญถึง ๒ ครั้ง กล่าวคือ ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ปี พ.ศ. ๒๒๕๘ กรมหลวงโยธาเทพทิววงศ์ ณ ตำหนักกรมชุมชนพุทไธสวรรย์ จึงได้จัดงานพระศพตามพระราชประเพณี อีกครั้งคือ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมเด็จพระหลวงโยธาเทพได้ ทิววงศ์ลง ณ ตำหนักกรมชุมชนพุทไธสวรรย์ พระองค์ได้โปรดให้ทำการพระเมรุ ณ ชุมชนพุทไธสวรรย์และ ใน พ.ศ. ๒๒๙๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้นำคณะทูตชาวสิงหลไปนมัสการและประกอบศาสนกิจที่ชุมชนพุทไธสวรรย์ หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแล้วก็ไม่มีหลักฐานทางด้านเอกสารใดกล่าวถึงชุมชนพุทไธสวรรย์อีก จนกระทั่งถึงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเทพพลภักดิ์ ซึ่งบัญชาการกรมพระคชบาลเสด็จออกไปชมเพนียด ทรงพบว่าที่ด้านหน้ามุขของปราสาทประธานชุมชนพุทไธสวรรย์นั้นมีพระรูปพระเจ้าอู่ทองตั้งอยู่ ต่อมาเข้าจึงกราบทูลมายังสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ พระองค์จึงโปรดให้เชิญเทวรูปนั้นลงไปกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๓๒๗ แล้วโปรดให้ประดิษฐานไว้ ณ หอพระเทพบิดร ภายในชุมชนพระศรีรัตนศาสดารามในปัจจุบัน ส่วนรูปที่เรียกกันว่า “พระเจ้าอู่ทอง” ในปัจจุบันนี้ เป็นของหล่อขึ้นใหม่แทนของเดิมทำเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยประทับยืนอยู่ในซุ้มจระนำบริเวณผนังด้านทิศเหนือของ

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายสิปปบุร แก้วงาม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศักรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

มุขด้านทิศตะวันออกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ชาวพระนครศรีอยุธยาได้ช่วยกันบูรณะปฏิสังขรณ์ยอดปราสาทประธานของชุมชนขึ้นในราว พ.ศ. ๒๔๔๑^{๒๘}

ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนชุมชนพุทไธสวรรย์เป็นโบราณสถาน โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ภายหลังจากที่ชุมชนพุทไธสวรรย์ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว กรมศิลปากรก็ได้ดำเนินการบูรณะสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในชุมชน ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ หลังจากนั้นก็ได้รับการบูรณะเรื่อยมา

สิ่งสำคัญภายในชุมชน

ชุมชนพุทไธสวรรย์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หันด้านข้างลงสู่แม่น้ำซึ่งเป็นด้านทิศเหนือของชุมชนแนวกำแพงเขตพุทธาวาส กว้าง ๙๒ เมตร ยาว ๑๙๒ เมตร มีวิหารหลวงตั้งอยู่ด้านหน้า (ขนาด ๑๖×๔๘ เมตร) มีมุขท้ายยื่นเข้าไปในระเบียงคด (ขนาด ๕๔×๗๔ เมตร) ที่ล้อมรอบองค์ปราสาทประธาน โดยมีพระพุทธรูปประทับนั่งเรียงรายโดยรอบ^{๒๙}

องค์ปราสาทประธาน ซึ่งเป็นแบบฝักบัวข้าวโพดในแบบศิลปะขอมเขมร เชื่อกันว่าสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นอันสอดคล้องกับตำนานเรื่องวังเวียงเหล็กของพระเจ้าอู่ทอง แต่ก็มีข้อโต้แย้งจากนักวิชาการอีกแนวทางหนึ่งว่าองค์ปราสาทของชุมชนนี้น่าจะเป็นศิลปะสมัยพระนารายณ์ หรือสมัยอยุธยาตอนปลายมากกว่า อย่างไรก็ตาม ปราสาทองค์ที่สมบูรณ์อยู่ในปัจจุบันนี้นั้นได้รับการซ่อมแซมครั้งใหญ่โดยชาวบ้านอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งที่พระองค์จะเสด็จประพาสยังชุมชนนี้ ลักษณะโดยทั่วไปขององค์พระปราสาทได้รับอิทธิพลรูปแบบของสถาปัตยกรรมมาจากปราสาทขอมซึ่งเปรียบประดุจเขาพระสุเมรุ หรือเขาโกโลาที่ประทับของเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ในการสร้างปราสาทตามคติเดิมของขอมได้จำลองตัวอาคารหรือเรือนธาตุซ้อนกันเป็นชั้นๆ ขึ้นไปตามลำดับ ซึ่งก็คือวิมานของเทพเจ้า และมีเทพผู้รักษาทิศอยู่ครบทุกด้านประจำอยู่ตามทิศต่างๆ ปราสาทประธานของชุมชน ทาด้วยสีขาวโพลนตามธรรมเนียมการบูรณะในยุคปัจจุบันของกรมศิลปากร ฐานปราสาทต่อยื่นออกไปทางทิศเหนือและทิศใต้ ดูคล้ายเป็นปีกอีกอันเป็นแบบแผนอย่างหนึ่งของปราสาทประธานในระยะแรกของราชธานี อาคารบริวารที่ก่อฐานปีก คือทรงมณฑป

วิหารหลวง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ยาว ๓๒ เมตร กว้าง ๑๔ เมตร ตั้งอยู่ทางตะวันออกของปราสาทประธาน แบ่งตัวอาคารออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนมุขหน้า ส่วนกลาง และส่วนท้าย

พระอุโบสถอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของปราสาทประธาน ด้านท้ายเขตพุทธาวาส ตั้งแยกส่วนของอาคารออกมาจากพระระเบียงไม่ต่อเนื่องกันเหมือนพระวิหารด้านหน้า ระหว่างพระอุโบสถกับปราสาทประธาน มีพระเจดีย์คั่นกลางอยู่องค์หนึ่ง พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด ๑๔×๓๒

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายประทีป เฟ็งตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศวรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

เมตร ซึ่งได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ และยังใช้ประกอบกิจของสงฆ์มาจนถึงทุกวันนี้ ด้านข้างตอนใต้ของวิหารหลวง เป็นวิหารพระนอน พระนอนองค์นี้เพิ่งได้รับการบูรณะเมื่อไม่นานมานี้ นอกนั้นโดยรอบยังมีเจดีย์ใหญ่น้อยอีกมากมายที่ย่าเชื่อว่าสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของบุคคลสำคัญ นอกเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันตก หรือเขตสังฆาวาสนั้น มีอาคารซึ่งเรียกกันว่า ตำหนักสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นอาคาร ๒ ชั้น ฐานอาคารมีลักษณะโค้งแบบท้องเรือสำเภา อันเป็นศิลปะที่นิยมกันในสมัยอยุธยาตอนปลาย ชั้นบนเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่เชื่อว่าเขียนขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นภาพเล่าเรื่องสมเด็จพระพุฒาจารย์ไปนมัสการพระพุทธบาทที่ลังกาทวิป ปัจจุบันภาพจิตรกรรมเหล่านี้อยู่ในสภาพลอะเลื้อน อาคารนี้ได้รับการลอกแบบไปสร้างเป็นส่วนหนึ่งของร้านขายผ้าไหมที่มีชื่อเสียงของจิม ทอมป์สัน ที่กรุงเทพฯ

อนุสาวรีย์สมเด็จพระบูรพกษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาซึ่งกรรมการชุมชนจัดสร้างขึ้นทางด้านหน้าของชุมชนที่เป็นด้านริมน้ำ พระรูปองค์กลางประทับนั่ง บ่งไว้ที่ป้ายว่าหมายถึง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ถัดไปทางขวาของพระองค์ หมายถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ประทับยืน ทรงถือพระแสงดาบ ถัดมาทางซ้าย หมายถึง สมเด็จพระเอกาทศรถ ประทับยืนเช่นกันแต่ทรงถือพระแสงง้าว ^{๓๐}

๔.๑.๗ บริบทพื้นที่ของชุมชนพญูเชิงวรวิหาร ตำบลกะมัง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนพญูเชิงวรวิหาร ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๘ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘) ^{๓๑}

ประวัติ

ชุมชนพญูเชิง เป็นชุมชนโบราณ ตามพระราชพงศาวดารกล่าวไว้ว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้งทรงสร้างพระอารามนี้ขึ้นในที่พระราชทานเพลิงศพพระนางสร้อยดอกหมาก พระอัครมเหสี ชุมชนนี้จึงมีนามว่า ชุมชนเจ้าพระนางเชิง ต่อมาสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า ชุมชนพนางเชิงบ้าง ชุมชนพระเจ้าพนางเชิงบ้าง ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระราชทานนามว่า ชุมชนพญูเชิง ต่อมาได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชวงศ์จักรีองค์ต่อๆ มา โดยลำดับในปีพุทธศักราช ๒๓๓๙ รัชกาลที่ ๔ เสด็จมาทรงปิดทองพระพุทธรูปชุมชนพญูเชิง และพระราชทานนามว่า พระพุทธไตรรัตนนายก และเสด็จมาติดพระเนตรถมปิดอีกครั้ง ได้โปรดให้พระยาโชฎีกกราชเศรษฐีจัดตั้งเครื่องสังเวทตามแบบธรรม

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สม คิต จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายประทีป เพ็งตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอู่ทอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

เนียมเงิน ในสมัยต่อมาเจ้าอาวาสของแต่ละยุคได้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ปูชนียวัตถุและถาวรวัตถุตลอดมาปี^{๓๒}

สิ่งสำคัญภายในชุมชน

๑. พระอุโบสถ เป็นสถาปัตยกรรมแบบทรงโรง ชุมชนโดยยาว ๘ วา ๑๘ นิ้ว กว้าง ๕ วา ๖ นิ้ว มีหน้ามุขยาว ๒ วา สูงแต่พื้นถึงอกไก่ ๖ วาเศษ เป็นมุขลดไม่มีลวดลายประดับ ระหว่างประตูด้านหน้าพระอุโบสถทำซุ้มติดกับผนัง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปย่อมๆ รวมทั้งพระทองด้วย ในปัจจุบันได้มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ ด้านหน้าเป็นภาพเขียนมารผจญ รอบข้างเป็นภาพเทพชุมนุมและภาพพุทธประวัติขาดก และได้มีการติดเครื่องปรับอากาศภายในพระอุโบสถ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภาพเขียนให้มีความคงทนยาวนานยิ่งขึ้น

๒. พระวิหารเขียน พระวิหารเขียน คือ พระวิหารตั้งคู่กับพระอุโบสถ อยู่ทางเบื้องซ้ายของพระวิหารหลวง ในตำนานการสร้างโบสถ์กล่าวไว้ว่า บุตรเขยพระยารามัญเป็นผู้สร้าง ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบทรงโรง ชุมชนรอบนอกยาว ๘ วา ๑๘ นิ้ว กว้าง ๔ วา ๒ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว หน้ามุข ๗ ศอก ๓ นิ้ว สูงจากพื้นถึงอกไก่ ๖ วาเศษ เป็นมุขลดมีซุ้มหน้าเหมือนพระอุโบสถ ภายในซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยอยุธยา ปางมารวิชัย ๒ องค์ ตั้งเรียงกัน ภายในวิหารมีการเขียนภาพลวดลายกระถางต้นไม้ต่างๆ เครื่องใช้ เครื่องบูชาแบบของชาวจีน เหตุนี้จึงเรียกว่า “วิหารเขียน” สิ่งสำคัญในพระวิหารเขียน ยังมีพระพุทธรูปปูนปั้น สมัยอยุธยา พระพุทธรูปของทางฝ่ายมหายาน^{๓๓}

๓. พระวิหารหลวง พระ วิหารใหญ่ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไตรรัตนนายก เรียกพระวิหารหลวง สูงแต่พื้นถึงอกไก่ ๑๘ วา ๒ ศอก กว้าง ๑๓ วา อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตามฝาผนังใหญ่ทั้งสี่ด้าน เจาะช่องเป็นซุ้มไว้สำหรับตั้งพระพุทธรูปและพระพิมพ์เป็นระยะอย่างเป็นระเบียบ ช่องพระพิมพ์นั้นสำหรับบรรจุพระพิมพ์ ๘ หมื่น ๔ พันองค์ เป็นพระขนาดเล็ก ชาวบ้านเรียกว่าพระงั่ง เสาภายในพระวิหารหลวงเขียนด้วยดินสีแดงตัดเส้นเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๔ หัวเสาประดับด้วยบัวกลุ่มสมัยอยุธยา รอบผนังทั้งสี่ด้าน ตั้งพระพุทธรูปปางต่างๆ ไว้ พระวิหารหลวงนี้มีศิลปกรรมสมัยอยุธยา คือบานประตูซึ่งสลักเป็นลายก้านขดยกคอกนูนออกมาเหนือลวดลาย ในปัจจุบันได้มีการทำความสะอาดทำให้ปรากฏร่องรอยแห่งความสวยงามของ สถาปัตยกรรมอันวิจิตร^{๓๔}

๔. ศาลาการเปรียญ ตั้งอยู่ชายน้ำทางทิศตะวันตก เป็นศาลาทรงไทยสร้างด้วยเครื่องไม้ เป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔ ขนาดยาว ๑๑ วา กว้าง ๖ วา มีเฉลียงสองชั้น หน้าบันสลักลวดลาย

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนาค (นพปฎล กตสาโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดพณัญญูเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนาค (นพปฎล กตสาโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดพณัญญูเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายประทีป เพ็งตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

สลักด้วยช่อฟ้าใบระกา ภายในเพดานประดับด้วยดาวระหว่างคอสองมีภาพเขียนพุทธประวัติโดยรอบ จารึกว่าเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ปัจจุบันใช้เป็นที่พักประกอบศาสนพิธีของพุทธศาสนิกชน สิ่งสำคัญในศาลา การเปรียญนี้ คือ บุษบกธรรมาสน์ ที่ได้สร้างขึ้นมาแทนธรรมาสน์หลังเก่า ซึ่งมีลักษณะยาวรี บรรจุพระ สวดได้ ๔ รูป มีมุขและช่อฟ้าใบระกา พระครูมงคลเทพมุนี (ปิ่น) จำลองแบบสร้างมาแต่ชุมชน สุวรรณดาราม แต่ไฟไหม้ จึงได้สร้างบุษบกธรรมาสน์หลังนี้ขึ้นมาแทน

๕. ตึกเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก เป็น ศาลเจ้าของจีน ถือว่าเป็นที่สถิตของพระนางสร้อย ดอกหมาก ธิดาพระเจ้ากรุงจีนซึ่งเป็นมเหสีของพระเจ้าสายน้ำผึ้ง ตามที่กล่าวไว้ในตำนานการสร้าง ชุมชน ชาวจีนเรียกกันว่า “ศาลเจ้าแม่อาเนี้ย” ตั้งอยู่ริมน้ำด้านเหนือนอกกำแพงแก้ว เป็นอาคารก่ออิฐ ถือปูนสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมจีน มุขด้านหลังเป็นอาคารสองชั้น ชั้นบนตั้งแท่นบูชาและรูปเจ้าแม่ สร้อยดอกหมาก ชั้นล่างตั้งแท่นบูชารูปเจ้าพ่อกวนอิม ไกลๆ ศาลนี้มีสมอเรืออันหนึ่ง ชาวบ้านงมขึ้นมา จากทำนน้ำหน้าชุมชน กล่าวกันว่าเป็นสมอเรือของนางสร้อยดอกหมาก ปัจจุบันได้ เก็บไว้ในศาลเจ้าแม่ สร้อยดอกหมากแล้ว ได้รับการบูรณะใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ มีการปั่นลวดลายประดับทั้งภายในและ ภายนอก ให้มีลักษณะแบบเก็งจีน ซึ่งเป็นการอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมเดิม

๖. เมรุ ที่ใช้เป็นที่ฌาปนกิจในปัจจุบันนี้ สร้างขึ้นในบริเวณที่เคยเป็นชุมชนมณฑปมาก่อน เป็นเมรุเตาอบสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ด้วยเงินผลประโยชน์ของชุมชน หลังคาเป็นยอดมณฑป มีศาลา บำเพ็ญกุศล ๒ ศาลา และสถานที่บรรจุศพอีก ๑ หลัง สิ้นงบประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

๗. โรงฉันภัตตาหาร ปัจจุบัน กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้างขึ้นใหม่แทนหลังเดิม เป็นลักษณะอาคาร ๓ ชั้น สำหรับใช้เป็นสถานที่ฉันภัตตาหารของพระภิกษุ-สามเณร และรับประทาน อาหารของประชาชนโดยทั่วไปที่มาติดต่องานต่างๆ หรือมาประชุมภายในชุมชนพณฺฑูเชิงฯ โดยติด เครื่องปรับอากาศ ซึ่งสามารถจะรองรับได้ประมาณ ๑,๐๐๐ รูป/คน และจะใช้เป็นสถานที่ประชุม ขนาดกลาง สามารถจะรองรับผู้เข้าร่วมประชุมได้ประมาณ ๒๐๐ ที่นั่ง

๘. ตำหนักเดิม (หอสวดมนต์) ได้ รับการบูรณะขึ้นใหม่ในปี ๒๕๔๔ โดยพระพิพัฒน์วรา ภรณ์ (แหว กตสโร พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาธิบดีนวาราภรณ์) มี ลักษณะเป็นอาคารทรงไทย ๒ ชั้น ชั้นบนมีห้องพักรับรองพระภิกษุอาคันตุกะ อีกด้านหนึ่งเป็นโถง กว้างใช้เป็นที่ประชุมของพระภิกษุสงฆ์เพื่อทำวัตรสวดมนต์ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ชั้นล่างได้จัดเป็น ห้องประชุมขนาดเล็ก สามารถจุผู้เข้าประชุมได้ประมาณ ๑๐๐ ที่ ติดเครื่องปรับอากาศและเครื่อง ขยายเสียงเพื่อรองรับการใช้งานอย่างสมบูรณ์

๙. หอพระไตรปิฎก ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๙ เมตร ปัจจุบันเป็นที่เก็บพระไตรปิฎกและ ตู้พระคัมภีร์โบราณ ได้รับการบูรณะใหม่ให้มีความสวยงาม

๑๐. หอประชุมสงฆ์ สร้างเมื่อพระราชสุวรรณโสภณ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ได้ จัดการก่อสร้างเมื่อระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๑ สำเร็จเรียบร้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ สิ้นค่าก่อสร้าง ประมาณ ๔ ล้านบาทเศษ ต่อมาในสมัยพระธรรมญาณมุนี (ไวฑูย มุตตกาโม) เป็นเจ้าอาวาส พระพิพัฒน์วราภรณ์ (นพปฎล หรือแหว กตสโร) เป็นรองเจ้าอาวาส ได้มีการต่อเติมทำให้สามารถจุผู้เข้าประชุมได้ประมาณ

๑,๐๐๐ คน ติดเครื่องปรับอากาศพร้อมเครื่องเสียงอย่างสมบูรณ์ โดยใช้งบประมาณทั้งสิ้น จำนวน ๒๔ ล้านบาทเศษ^{๓๕}

๑๑. ภูมิพระธรรมญาณมุนี เป็น ภูมิทรงไทยกลุ่ม จำนวน ๖ หลัง ทำด้วยไม้สักทองล้วน สร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๕๔๒ ในสมัยของพระธรรมญาณมุนี (ไวทย์ มุตตกาโม ป.ธ.๕) ดำรงตำแหน่ง เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๒. ภูมิเฉลิมพระเกียรติ ๑๒ สิงหาคมหาราชินี ๒๕๔๗ (พระราชรัตนวราภรณ์) ฝาภูมิทรงไทยทำด้วยไม้สักทอง พื้นไม้ตะเคียนทอง มีลวดลายที่เป็นการอนุรักษ์จิตรกรรมไทย จำนวน ๔ หลัง ขวาง ๑ หลัง ช่าง ๒ หลัง ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน มีการติดเครื่องปรับอากาศ ใช้เป็นสถานที่สำหรับการ ทัศนศึกษาภูมิทรงไทยแบบโบราณที่มีความสวยงาม โดยจะเปิดให้ผู้มากราบไหว้หลวงพ่อดุ ได้เข้าเยี่ยมชมตลอดทุกวัน และใช้เป็นสถานที่รับรองพระมหาเถระหรือพระอาคันตุกะ มีขนาดกว้าง ๑๒.๒๐ เมตร ยาว ๓๒.๑๐ เมตร สร้างแล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ ในสมัยพระราชรัตนวราภรณ์ (แวก กตสาโร) ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

๑๓. ศาลเจ้าแม่กวนอิม เจ้าพ่อกวนอูและเทพเจ้าอยู่ท้อ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำด้านทิศเหนือของชุมชนติดกับตึกเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก ได้ดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จในปี ๒๕๔๙ เป็นสถานที่ประดิษฐานรูปปั้นของพระสังกัจจายน์ เจ้าแม่กวนอิม (พระโพธิสัตว์) เจ้าพ่อกวนอู (เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์) และเทพเจ้าอยู่ท้อ (เทพเจ้าผู้คุ้มครองพระศาสนา) ซึ่งประชาชนให้ความเคารพนับถือมาก^{๓๖}

^{๓๕}สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนगर (นพปฎล กตสาโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดพินัญเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๖}สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนगर (นพปฎล กตสาโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดพินัญเชิงวรวิหาร ตำบลสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๔.๒ สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๒.๑ สภาพปัญหาด้านสถานที่ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สภาพปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ประกอบด้วย

๑) ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีเป็นจำนวนมาก แต่ขาดการควบคุมและส่งเสริมให้ได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งยังขาดงบประมาณในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ความเป็นไทย และวัฒนธรรมท้องถิ่นตนเอง ^{๓๗}

๒) ปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยสาธารณะมีน้อย คนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ทำให้เกิดปัญหาสถานที่คับแคบ ไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้ ทำให้จำกัดในการจอดรถ การแย่งพื้นที่ทำมาหากินของคนในชุมชน ^{๓๘}

๓) ปัญหาด้านภัยธรรมชาติ พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประสบอุทกภัยเป็นประจำทุกปี ทำให้ชุมชนเกิดความเดือนร้อน สถานที่ท่องเที่ยวเกิดความชำรุดทรุดโทรม นอกจากปัญหาด้านภัยธรรมชาติแล้ว ยังประสบกับปัญหาวัชพืชและสัตว์ทำลายแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย หลายๆชุมชนที่ผู้นำชุมชนปล่อยปะละเลย ไม่ดูแลรักษา วัชพืชที่เกิดขึ้นบนสถานที่ท่องเที่ยวทำให้สถานที่ท่องเที่ยวชำรุดหรือหักพังลงมา อีกทั้งยังขาดผู้เชี่ยวชาญ วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการบูรณปฏิสังขรณ์แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ^{๓๙}

๔) ปัญหาเรื่องความสะอาด เป็นประเด็นปัญหาที่ต้องพิจารณาเป็นพิเศษ เพราะเมื่อมีผู้มาเที่ยวมากก็ย่อมมีปัญหาในเรื่องการทิ้งขยะ ชุมชนจะต้องจัดหาที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ ปัญหาความสะอาดของห้องสุขา การดูแลรักษาความสะอาดห้องสุขาต้องดูแลเป็นพิเศษ ยิ่งสะอาดมากก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวพอใจ และชวนเพื่อน ๆ มาเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะห้องสุขาของคนพิการ และผู้สูงอายุจำเป็นอย่างยิ่ง ห้องสุขาไม่จำเป็นต้องติดเครื่องปรับอากาศเหมือนบางแห่ง แต่ต้องสะอาดและมีกลิ่นที่หอม ไม่มีกลิ่นเหม็น ^{๔๐}

๕) ปัญหาด้านงบประมาณ ขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และต้องอาศัยเวลา บางชุมชนได้เปรียบกว่าชุมชนอื่นๆ เพราะได้รับงบประมาณสนับสนุนจำนวนมาก ก็พัฒนาได้

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศัศรวรรณามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าคณะตำบลท่าวาสสุกรี เขต ๓ เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าวาสสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฉานิโก), เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา รักษาการเจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร ตำบลท่าวาสสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญโล), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

อย่างต่อเนื่อง บางชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐก็ต้องอาศัยคนในชุมชนช่วยกัน ชุมชนจึงพัฒนา ^{๕๑}

วิธีแก้ไขปัญหาคือ

๑) ชุมชนควรอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ มั่นคง แข็งแรง และสวยงาม ให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องเป็นแกนนำในการพัฒนา โดยประชุมผู้นำชุมชนเพื่อสำรวจความพร้อมของชุมชน ให้ชุมชนทำเป็นโครงการต่อเนื่องเพื่อการพัฒนา สนับสนุนงบประมาณ และให้ข้อมูลวิธีการจัดการพัฒนา ^{๕๒}

๒) ชุมชนควรมีการวางแผนในการพัฒนาชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถาน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีแผนปฏิบัติการประจำปี การพัฒนาชุมชน ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีการส่งเสริมให้มีสถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ มากมายเพื่อตอบโจทย์ของนักท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยบางชุมชนจะมีการปรับปรุงบริเวณชุมชน ปรับเปลี่ยนสาธารณูปโภคภายในชุมชนให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น ที่จอดรถ ห้องน้ำ และสถานที่พักผ่อนภายในชุมชน ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องทำนโยบายพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาขึ้น เช่น จัดทำระบบถนนให้มีประสิทธิภาพ และกว้างขวางสะดวกในการเดินทาง จัดทำระบบระบายน้ำ ระบบไฟฟ้าและน้ำประปาเพื่อรองรับการขยายตัวของสถานที่ท่องเที่ยว พร้อมดูแลปรับแต่งภูมิทัศน์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเมืองที่น่าอยู่ น่าดู น่ามอง ^{๕๓}

๓) ชุมชนควรอนุรักษ์ความเป็นไทย รักษาศิลปะ วัฒนธรรม ท้องถิ่น ปรับภูมิทัศน์ภายในบริเวณชุมชนให้สวยงาม และมีที่นั่งพักผ่อนเพียงพอให้กับผู้มาเที่ยวชม มองดูมุมใดของชุมชนก็สวยงาม อยากนั่งพักก็มีมุมที่นั่งพักเย็นสบาย ถ้าไม่มีลมตามธรรมชาติ ก็หาพัดลมช่วย ไม้ดอก ไม้ประดับเป็นตัวช่วยสำคัญ ^{๕๔}

๔) แนวโน้มในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันก็มีการบูรณะและพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวกันมากขึ้น ตามชุมชนต่าง ๆ ได้มีการบูรณะ พัฒนาขึ้นมากเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชม แนวโน้มในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คิดว่ามีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เพราะใน

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูปลัดรัตนวราวัฒน์ (รุ่ง สุขุมโกล), เจ้าอาวาสวัดเกาะแก้ว ตำบลกะมัง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัตยาภรณ์ (สมพงศ์ อุทโย), เจ้าคณะอำเภอบางปะอิน เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูธรรมวิภาคารคุณ (ธรรมภณ ธมมพโล), เจ้าคณะตำบลท่าวาสกรี เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดธรรมิกราช ตำบลท่าวาสกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีชุมชนและแหล่งโบราณสถานอยู่มาก ถ้าได้รับการพัฒนา ก็จะเป็นการดีต่อการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๔๕}

๕) ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเป็นจำนวนมาก ทั้งชุมชนเก่า ชุมชนใหม่ ชุมชนใหญ่ ชุมชนเล็ก ชุมชนทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งเท่าที่สัมผัสแต่ละชุมชนก็มีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนกันมากขึ้น โดยได้สร้างและหาจุดเด่นของตนเองเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเที่ยวมากขึ้น เพื่อนำรายได้มาพัฒนาชุมชน เช่น สร้างสาธารณูปโภค ถนน การศึกษาในชุมชน เป็นต้น^{๔๖}

๖) ชุมชนควรพัฒนาที่จอดรถ มีป้ายบอกทาง ห้องน้ำสะอาด บรรยากาศรอบ ๆ รมรื่น จัดงบประมาณสนับสนุนโดยส่วนราชการของจังหวัด หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด จัดงบประมาณสนับสนุนชุมชนที่ต้องการพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้งบประมาณสนับสนุนจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น สร้างถนน สร้างลานจอดรถ สร้างห้องน้ำ สร้างอาคารจำหน่ายสินค้า โดยจัดสรรงบประมาณเฉลี่ยอย่างทั่วถึง จัดตั้งหน่วยงานเฉพาะที่คอยดูแลพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้^{๔๗}

ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา คือ ส่วนราชการของจังหวัด หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัด^{๔๘}

๔.๒.๒ สภาพปัญหาด้านคน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สภาพปัญหาเกี่ยวกับคน หรือบุคลากร ประกอบด้วย

๑) คนในชุมชนขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ชัดเจนได้ มีความรู้ความสามารถน้อย และมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังขาดความพร้อมในการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวที่ถูกต้อง^{๔๙}

๒) ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลที่เพียงพอ ชุมชนต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการพัฒนาคุณภาพบุคลากรที่มีคุณภาพ ทั้งยังขาดเอกสารอ้างอิงประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนและถูกต้อง^{๕๐}

^{๔๕}สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล วัดอโยธยา (ปัญญาพล ปณฺญาพล), เจ้าอาวาสวัดอโยธยา ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระครูวิบุรดาจารย์พิพัฒน์ (สนอง ฐิตาจาโร), เจ้าคณะตำบลท่าวาสกรี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดสามวิหาร ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๗}สัมภาษณ์ พระมหาเสถียร วรรณโม, รองเจ้าคณะตำบลท่าวาสกรี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดเจติย์แดง ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๘}สัมภาษณ์ นายประทีป เฟื่องตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๙}สัมภาษณ์ นางสาวเสริมสุข ประภคฤภูมิ, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๐}สัมภาษณ์ นายสิปปบวร แก้วงาม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๓) บุคลากรในชุมชนมักเป็นผู้สูงอายุ โดยเฉพาะมักมีอายุเกิน ๕๐ ปี ขึ้นไป ดังนั้นนโยบายวิสัยทัศน์ มุมมอง โลกทัศน์ ของบุคลากรเหล่านี้จึงมักเน้นหนักไปทางการอนุรักษ์มากกว่าการพัฒนา ล้วนพึงพอใจที่จะอยู่ในสภาพเดิม ๆ มากกว่าที่จะพัฒนา จึงยากที่จะแนะนำบุคลากรเหล่านี้^{๕๑}

๔) ขาดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เพราะคำว่าวัฒนธรรมเป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก ชุมชนบางชุมชนคิดว่าเพียงแค่เปิดแผงให้แม่ค้าชาวบ้านมาเช่าแผงขาย ก็ถือเป็นการท่องเที่ยวในชุมชนแล้ว ซึ่งนับเป็นการเข้าใจผิดการท่องเที่ยวในชุมชนควรเป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวัฒนธรรมอันดีงาม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ได้ซื้อสินค้าที่เป็นผลงานของชุมชนโดยสินค้าต้องสะท้อนความเป็นตัวตน และความเป็นภูมิปัญญาไทย เป็นการท่องเที่ยวที่ได้ทั้งความสนุกสนานและความรู้ไปพร้อม ๆ กัน^{๕๒}

๕) ปัญหาเรื่องบุคลากร ชุมชนยังขาดบุคลากรที่เหมาะสมและเพียงพอในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวภายในชุมชน ปัญหาจากระบบบริหารจัดการ เนื่องจากชุมชนเป็นสถานที่ซึ่งการบริหารจัดการร่วมกันหลายฝ่ายทั้งชุมชน วัด หน่วยงานราชการ และเอกชน ซึ่งมักมีความเห็นแตกต่างกันทั้งในความคิดเห็น การวางนโยบาย อีกทั้งยังมีเหตุผลในเรื่องผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง ทำให้มักจะตกลงกำหนดแนวทางในการพัฒนาได้ลำบาก ทำให้การบริหารจัดการไม่เป็นระบบและมักจะต้องเกิดปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่เสมอ ท้องถิ่นไม่มีความพร้อมในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ขาดมีคฤหาสน์ท้องถิ่น ขาดความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเภทนี้ ไม่สามารถให้ความรู้ที่แท้จริงได้เมื่อนักท่องเที่ยวสอบถาม ไม่สามารถพูดสื่อสารหรืออธิบายได้^{๕๓}

วิธีแก้ไขปัญหา คือ

๑) ควรส่งเสริมให้คนภายในชุมชนได้พัฒนาทักษะทางด้านภาษาอังกฤษและภาษาอาเซียน^{๕๔}

๒) ควรพัฒนาความรู้ความสามารถของคนภายในชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น เช่น การแนะนำประวัติความเป็นมาและความสำคัญของชุมชน และโบราณสถาน เป็นต้น^{๕๕}

^{๕๑}สัมภาษณ์ นางสาวจินดา วงษ์, ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๒}สัมภาษณ์ นางนฤมล เก่าเงิน, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทระเกษม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทระเกษม ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๓}สัมภาษณ์ นางชนิษฐา คำจันทร์แก้ว, วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๔}สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศักรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๓) ควรพัฒนาบุคลิกภาพ และการต้อนรับของคนภายในชุมชนให้ดี มีมาตรฐาน และแสดงออกถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย และท้องถิ่นนั้นๆ^{๕๖}

๔) ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แก่คนในชุมชน รวมถึงชาวบ้าน เพื่อที่บุคลากรเหล่านี้จะได้มีข้อมูลในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน เพราะถ้าขาดข้อมูลแล้ว การพัฒนาชุมชนคงจะพัฒนาอย่างไรทิศทาง ดังนั้น จึงควรให้ความรู้แก่ทุกคนในชุมชน โดยอาจจัดอบรม จัดประชุมสัมมนา หรือลงไปให้ความรู้โดยตรงยังชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้มีความรู้ ความเข้าใจโดยตรงในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน^{๕๗}

๕) ควรพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในชุมชนโดยยึดหลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ทำตนให้เป็นที่รัก ทำตนให้เป็นที่น่าเคารพ น่าเจริญใจชวนให้ระลึกถึง รู้จักพูดและให้คำแนะนำที่ดี อดทนต่อถ้อยคำตำหนิพร้อมที่จะรับฟังและนำไปปฏิบัติ สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากกลุ่มเล็กให้เข้าใจอย่างง่ายดาย ไม่ชักนำหรือชักจูงในทางเสื่อม^{๕๘}

ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา คือ พัฒนาสังคมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๕๙}

๔.๒.๓ สภาพปัญหาด้านกิจกรรม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สภาพปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรม ประกอบด้วย

๑) เน้นการท่องเที่ยวไหว้พระเพียงรูปแบบเดียว ขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมที่ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดขึ้น เน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการประชาสัมพันธ์ และดึงดูดความสนใจของคนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน นักท่องเที่ยวมีหลายประเภท

^{๕๕}สัมภาษณ์ นายอิสสระพงษ์ แทนศิริ, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานพระนครศรีอยุธยาสำนักงานการเคหะชุมชนอยุธยา ๖๘ ม.๑ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๖}สัมภาษณ์ ดร.จกมล เสงสุวรรณ, ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๙๖ ถนนปรีดี พนมยงค์ ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๗}สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าคณะตำบลท่าวาสูกกรี เขต ๓ เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าวาสูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๘}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฉานิโก), เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา รักษาการเจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร ตำบลท่าวาสูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๙}สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิปัญญา), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

เน้นการท่องเที่ยวมากกว่าการศึกษาหาความรู้หรือสัมผัสบรรยากาศในชุมชน ทั้งยังขาดการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลที่เพียงพอ^{๖๐}

๒) ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังขาดกิจกรรมที่ให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เน้นกิจกรรมที่หวังผลประโยชน์และผลกำไรในเชิงธุรกิจ ปัญหาเรื่องการประชาสัมพันธ์ ในยุคที่การสื่อสารการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในปัจจุบัน ชุมชนต้องมีเจ้าหน้าที่จะต้องคอยปรับปรุงข้อมูลของชุมชนในอินเทอร์เน็ต ให้ทันสมัยและให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทางอินเทอร์เน็ตมาเที่ยวชมชุมชนต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น^{๖๑}

๓) ปัญหาจากการขาดแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว เพราะจุดขายของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมากมักจะเหมือนกัน คือ ใช้โบราณสถานเป็นจุดขาย ทำให้เมื่อมีชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ผู้คนก็มักเริ่มเบื่อ เพราะไปที่ไหนก็มีแต่รถเก่า ๆ ของเก่า ๆ ไม่เป็นที่ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว^{๖๒}

วิธีแก้ไขปัญหา คือ

๑) จำเป็นต้องเน้นกิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย กิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา มากกว่าพุทธพาณิชย์ กิจกรรมที่เสริมปัญญาให้แก่ประชาชน กิจกรรมที่มีส่วนร่วมของภาคประชาชนและชุมชน^{๖๓}

๓) ต้องเน้นการสร้างศาสนทายาทมากกว่าการสร้างศาสนสถาน การสื่อสารเรื่องภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เช่น จัดให้มีอาสาสมัคร คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาในชุมชน^{๖๔}

๔) ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ต้องเป็นผู้สนับสนุนหลัก ประชาสัมพันธ์ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เพิ่งเปิดตัวเองเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยประชาสัมพันธ์ในทุก ๆ สื่อ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีความต้องการที่จะมาเที่ยวชุมชน^{๖๕}

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูปลัดรัตนวราวัฒน์ (รุ่ง สุขุมโล), เจ้าอาวาสวัดเกาะแก้ว ตำบลกะมัง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัตยาภรณ์ (สมพงศ์ อุทโย), เจ้าคณะอำเภอบางปะอิน เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูธรรมิกาจารย์คุณ (ธรรมภณ ธมมพล), เจ้าคณะตำบลท่าवासูกกรี เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดธรรมิกราช ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล วัดอโยธยา (ปัญญาพล ปญญาพล), เจ้าอาวาสวัดอโยธยา ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูวิบุรอาจารพิพัฒน์ (สนอง ฐิตาจาโร), เจ้าคณะตำบลท่าवासูกกรี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดสามวิหาร ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๕) แนวคิดในการส่งเสริมให้ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ให้ความรู้ ความร่วมมือ เย็นทั้งกาย และใจ คนที่เข้าชุมชนส่วนใหญ่ต้องการที่จะไปทำบุญ ถ้าทุกคนได้ทั้งความรู้ ความร่วมมือทั้ง กายและใจทุกคนก็จะอยากที่จะเข้าชุมชน ^{๖๖}

๖) ประชุมวางแผนตามนโยบายของชุมชน ร่วมกันหลายฝ่าย เช่น ภาครัฐ วัฒนธรรม จังหวัด อบจ. อบต. ฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส หัวหน้าชุมชน และตัวแทนชุมชน เป็นต้น ดึงชุมชนให้มีส่วนร่วม ในด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น จัดการแสดงพื้นบ้าน หรือพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน จัดระเบียบในชุมชน ป้ายชุมชน ทางเข้า-ออก รั้ว ความร่มรื่น ความสะอาด และปลอดภัย ^{๖๗}

๗) พัฒนาชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งศูนย์รวมกิจกรรมทางศาสนา อย่างต่อเนื่อง เป็นเอกลักษณ์หนึ่งเดียว ใช้สื่อสารมวลชนประสานสัมพันธ์สู่สายตาประชาชน ^{๖๘}

๘) พัฒนาชุมชนด้านการให้ความรู้และปลูกฝังคุณธรรม-จริยธรรม ในการดำเนินชีวิต จัดหน่วยบริการต้อนรับกับผู้ที่เข้ามาในชุมชนให้เกิดความประทับใจในจะทำให้ประชาชนศรัทธาและเข้า ชุมชนมากขึ้น ^{๖๙}

ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา คือ ชุมชนทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ ^{๗๐}

๔.๒.๔ สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สภาพ ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

๑) ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีงบประมาณในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมน้อย ไม่ ต่อเนื่อง ขาดการวางแผนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี ขาดการ พัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เน้นการก่อสร้างมากกว่าการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ความร่มรื่น และการใช้ ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ^{๗๑}

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระมหาเสถียร วรธมโม, รองเจ้าคณะตำบลท่าวาสุกรี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดเจติยแดง ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายประทีป เพ็งตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางสาวเสริมสุข ประกฤตภูมิ, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์ อยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายสิปปंबर แก้วงาม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นางศาริสา จินดาวงษ์, ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นางนฤมล เก่าเงิน, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

๒) ปัญหาด้านการคมนาคมไม่สะดวก เกิดปัญหาอุบัติเหตุ ปัญหามลภาวะทางเสียงและควันทันพิษ ปัญหาขยะมูลฝอยจากนักท่องเที่ยว และการทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุจากนักท่องเที่ยว^{๗๒}

๓) ปัญหาด้านขยะ ชุมชนต้องจัดหาที่รองรับขยะให้เพียงพอ ด้วยตัวของชุมชนเอง เพราะงบประมาณที่สนับสนุนจากหน่วยงานไม่เพียงพอ ภาครัฐควรเข้ามาช่วยเหลือในการบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เสียหาย เสื่อมโทรม ควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ^{๗๓}

๔) ปัญหาเรื่องการดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากบูรณะอิฐเก่า ๆ ทำได้อย่างยากลำบากและต้นทุนในการบูรณะและพัฒนาสูงมากเป็นพิเศษ^{๗๔}

๕) ปัญหาด้านการฉวยโอกาสของผู้ประกอบการขึ้นราคา จะมีราคาระหว่างชาวไทยกับต่างชาติ^{๗๕}

๖) ปัญหาการจัดการ ได้แก่ การจัดการจราจรในช่วงวันหยุด และช่วงเทศกาล รวมทั้งการจอดรถไม่มีระเบียบ ขาดข้อมูลในการประชาสัมพันธ์ รูปแบบการท่องเที่ยว และการจัดการเส้นทางการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และปัญหาความซ้ำซ้อนของหน่วยงานที่กำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยว ขาดการบริหารจัดการภายในชุมชนที่ดี ทั้งในเรื่อง ข้อมูลที่นักท่องเที่ยวจะได้รับการดูแลกำลังคน การซ้ำซ้อนของงาน การบริหารจัดการรายได้ การบริหารจัดการดูแลสถานที่^{๗๖}

๗) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้ามาของนักท่องเที่ยว ย่อมก่อให้เกิดปัญหาตามมาคือ เรื่องของขยะมูลฝอยอย่างแน่นอน ทำอย่างไรจึงจะมีทางสามารถกำจัดหรือ

^{๗๒} สัมภาษณ์ นางชนิษฐา คำจันทร์แก้ว, วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ ดร.จنگล เสงสุวรรณ, ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๙๖ ถนนปรีดี พนมยงค์ ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายอิสสระพงษ์ แทนศิริ, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานพระนครศรีอยุธยาสำนักงานการเคหะชุมชนอยุธยา ๖๘ ม.๑ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าคณะตำบลท่าवासูกรี เขต ๓ เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าवासูกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

จัดการขยะเหล่านี้ ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว ขาดการเอาใจใส่ดูแลตลอดจนความมั่งงาย และไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง หรือการขาดวินัยของนักท่องเที่ยว^{๗๗}

๘) ปัญหาด้านความปลอดภัย ได้แก่ เนื่องจากชุมชนจำเป็นที่จะต้องมีการรองรับคนที่เข้ามาเยี่ยมชมทุกรูปแบบ จึงเป็นช่องทางหนึ่งให้พวกมิจฉาชีพ หรืออาชญากรรมเข้ามาใช้ประโยชน์ทำมาหากินกับนักท่องเที่ยว หรือก่ออาชญากรรมขึ้นกับนักท่องเที่ยวหรือทรัพย์สินของบุคลากรของชุมชนได้^{๗๘}

๙) ปัญหาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงอยู่ในลำดับต้น ๆ ของประเทศ จึงมีนักท่องเที่ยวชาวไทย และต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการบริการสาธารณะจึงต้องก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ เพื่อรองรับและอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว และมุ่งสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน^{๗๙}

วิธีแก้ไขปัญหาคือ

๑) ควรเน้นความร่มรื่นและสวยงามภายในชุมชน เน้นความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ พัฒนาห้องน้ำให้ได้มาตรฐาน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว มีป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรม สถานที่ อย่างชัดเจน

๒) ชุมชนต้องมีการบริหารบุคลากร การเงิน การดูแลสถานที่ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน รวมถึงการให้ข้อมูลของชุมชน แก่นักท่องเที่ยวได้ การพัฒนาชุมชนแบบสร้างสรรค์ เป็นการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ เพื่อให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีเจริญ มีคนมาเยี่ยมชมเยือนมากขึ้น มีชื่อเสียงในทุก ๆ ด้าน เมื่อมาเที่ยวแล้วเกิดความสุขใจ ปลอดภัย เกิดความประทับใจในการมาเยือนเพื่อจะได้กลับมาเที่ยวอีก^{๘๐}

ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาคือ ผู้นำชุมชน^{๘๑}

สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยสาธารณะมีน้อย คนในชุมชนไม่ให้ความ

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฉานิโก), เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา รักษาการเจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร ตำบลท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล วัดโยธยา (ปัญญาพล ปญญาพล), เจ้าอาวาสวัดโยธยา ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญโย), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูปลัดรัตนวิวัฒน์ (รุ่ง สุขุมมาโล), เจ้าอาวาสวัดเกาะแก้ว ตำบลกะมัง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัตยาภรณ์ (สมพงศ์ อุทโย), เจ้าคณะอำเภอบางปะอิน เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ทำให้เกิดปัญหาสถานที่คับแคบ ไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้ ทำให้จำกัดในการจอดรถ การแย่งพื้นที่ท่ามาหากินของคนในชุมชน ชุมชนควรมีการวางแผนในการพัฒนาชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถาน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีแผนปฏิบัติการประจำปี การพัฒนาชุมชน ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีการส่งเสริมให้มีสถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ มากมายเพื่อตอบสนองใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยบางชุมชนจะมีการปรับปรุงบริเวณชุมชน ปรับเปลี่ยนสาธารณูปโภคภายในชุมชนให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น ที่จอดรถ ห้องน้ำ และสถานที่พักผ่อนภายในชุมชน ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องทำนโยบายพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาขึ้น เช่น จัดทำระบบถนนให้มีประสิทธิภาพ และกว้างขวางสะดวกในการเดินทาง จัดทำระบบระบายน้ำ ระบบไฟฟ้าและน้ำประปา เพื่อรองรับการขยายตัวของสถานที่ท่องเที่ยว พร้อมดูแลปรับแต่งภูมิทัศน์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเมืองที่น่าอยู่ น่าดู น่ามอง

คนในชุมชนขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ชัดเจนได้ มีความรู้ความสามารถน้อย และมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังขาดความพร้อมในการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวที่ถูกต้อง ควรพัฒนาความรู้ความสามารถของคนภายในชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น เช่น การแนะนำประวัติความเป็นมาและความสำคัญของชุมชน และโบราณสถาน เป็นต้น

เน้นการท่องเที่ยวไหว้พระเพียงรูปแบบเดียว ขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมที่ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดขึ้น เน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจของคนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน นักท่องเที่ยวมีหลายประเภท เน้นการท่องเที่ยวมากกว่าการศึกษาหาความรู้หรือสัมผัสบรรยากาศในชุมชน ทั้งยังขาดการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลที่เพียงพอ ต้องเน้นการสร้างศาสนทายาทมากกว่าการสร้างศาสนสถาน การสื่อสารเรื่องภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เช่น จัดให้มีอาสาสมัคร คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาในชุมชน ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาต้องเป็นผู้สนับสนุนหลัก ประชาสัมพันธ์ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เพิ่งเปิดตัวเองเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยประชาสัมพันธ์ในทุก ๆ สื่อ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีความต้องการที่จะมาเที่ยวชุมชน

ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีงบประมาณในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมน้อย ไม่ต่อเนื่อง ขาดการวางแผนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี ขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เน้นการก่อสร้างมากกว่าการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ความร่วมมือ และการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าปัญหาการจัดการ ได้แก่ การจัดการจราจรในช่วงวันหยุด และช่วงเทศกาล รวมทั้งการจอดรถไม่มีระเบียบ ขาดข้อมูลในการประชาสัมพันธ์ รูปแบบการท่องเที่ยว และการจัดการเส้นทางการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และปัญหาความซ้ำซ้อนของหน่วยงานที่กำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยว ขาดการบริหารจัดการภายในชุมชนที่ดี ทั้งในเรื่อง ข้อมูลที่นักท่องเที่ยวจะ

ได้รับการดูแลกำลังคน การเข้าซื้อของงาน การบริหารจัดการรายได้ การบริหารจัดการดูแลสถานที่
 ควรเน้นความร่มรื่นและสวยงามภายในชุมชน เน้นความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ พัฒนา
 ห้องน้ำให้ได้มาตรฐาน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว มีป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรม
 สถานที่ อย่างชัดเจน

๔.๓ กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำนวนมาก ที่เป็น
 เอกลักษณะเฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและ
 โบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี จึงต้องทำงานร่วมกับกรมศิลปากรและหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนใน
 การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว กลไกใดที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ในจังหวัด
 พระนครศรีอยุธยาให้ประสบผลสำเร็จ คือ PDCA และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมวดอิทธิบาท
 ๔ ประการ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลไกการ ท่องเที่ยวใน ชุมชน ผ่านมิตี ศาสนา	ฉันทะ=พึงพอใจ	วิริยะ=พากเพียร	จิตตะ=ใส่ใจ	วิมังสา=ตรึก ตรอง
P= วางแผน	เปิดโอกาสให้คน ในชุมชนมีส่วนร่วม ร่วมในการจัดการ ท่องเที่ยวร่วมกัน	จัดทำแผนพัฒนา ชุมชนโดยการมี ส่วนร่วมของทุก ฝ่าย	แต่งตั้งคนใน ชุมชนที่มีความรู้ มาช่วยงาน	หมั่นประชุมกัน เนื่องนิত্য
D=ปฏิบัติ	ทำงานอย่าง เสียสละ อุทิศตน เพื่อส่วนรวมและ ชุมชน	ดำเนินทุก กิจกรรมตามแผน ที่ได้วางไว้อย่าง รัดกุม	คนในชุมชนมีส่วน ร่วมในการพัฒนา ชุมชนและเกิด เป็นความ ภาคภูมิใจใน ชุมชน	ให้ทุกฝ่ายได้ ตรวจสอบผลการ ทำงานของแต่ละ ฝ่ายอย่าง ตรงไปตรงมาและ ต่อเนื่อง

ตารางที่ ๔.๑ กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ต่อ)

กลไกการ ท่องเที่ยวใน ชุมชน ผ่านมิติ ศาสนา	ฉันทะ=พึงพอใจ	วิริยะ=พากเพียร	จิตตะ=ใส่ใจ	วิมังสา=ตรึก ตรอง
C=ตรวจสอบ	ยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ผู้อื่นตรวจสอบผลการดำเนินงานของชุมชนของตนได้	แต่งตั้งคณะกรรมการกำกับติดตามและประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง	พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง	นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย
A=ปรับปรุง	มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน	หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง	มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อยของชุมชน แล้วนำมาพัฒนา	เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า กลไกใดที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้ประสบผลสำเร็จ คือ PDCA และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมวดอิทธิบาทธรรม ดังนี้

ด้านการวางแผน ประกอบด้วย^{๘๒}

เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน
จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย
แต่งตั้งคนในชุมชนที่มีความรู้มาช่วยงาน
หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

ด้านการปฏิบัติ ประกอบด้วย^{๘๓}

ทำงานอย่างเสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวมและชุมชน
ดำเนินทุกกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรัดกุม

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูธรรมวิภาคารคุณ (ธรรมภณ ธมมพโล), เจ้าคณะตำบลท่าवासกรี เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดธรรมิกราช ตำบลท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๓} สัมภาษณ์ นายประทีป เพ็งตะโก, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ สำนักศิลปากรที่ ๓ ถนนอุทอง ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและเกิดเป็นความภาคภูมิใจในชุมชน
ให้ทุกฝ่ายได้ตรวจสอบผลการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายอย่างตรงไปตรงมาและ
ต่อเนื่อง

ด้านการตรวจสอบ ประกอบด้วย^{๘๔}

ยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ผู้อื่นตรวจสอบผลการ
ดำเนินงานของชุมชนของตนได้

แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง
พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย

ด้านการปรับปรุง ประกอบด้วย^{๘๕}

มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง

มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ของชุมชน แล้วนำมาพัฒนา

เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

๔.๔ เสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตินาสนา ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๔.๑ การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านศาสนสถาน ได้แก่

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่ารูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชน เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยว ควรดำเนินการดังนี้

๑) แบ่งพื้นที่ใช้สอยในชุมชนให้ชัดเจน โดยจัดเป็นสัดส่วนมิให้ปะปนกันดังนี้^{๘๖}

๑.๑ ส่วนตัว เป็นส่วนที่คนในชุมชนอยู่อาศัยบริเวณนี้ ควรสงบ ไม่พลุกพล่าน มีความ
เป็นส่วนตัว เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย

๑.๒ ส่วนรวม เป็นส่วนที่คนในชุมชนใช้ประกอบศาสนกิจ ซึ่งมักประกอบด้วย
สถานที่ท่องเที่ยว พระอุโบสถ วิหาร พระเจดีย์ หรือศาสนสถานอื่น ๆ ในส่วนนี้ ควรจัดเป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวที่เน้นให้ความรู้ มีป้ายความรู้ หรือแหล่งข้อมูลให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาชมความงดงามในอดีต
และได้รับความรู้ไปพร้อม ๆ กัน

^{๘๔} สัมภาษณ์ นางสาวเสริมสุข ประภคฤณี, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์
อยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายสิปปंबर แก้วงาม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนา
ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๖} สัมภาษณ์ นางสาวเสริมสุข ประภคฤณี, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์
อยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๑.๓ ส่วนจัดจำหน่ายสินค้า ควรจัดอย่างเป็นระเบียบ มีความสะอาด เน้นความสะอาด และที่สำคัญสินค้า และบริการที่วางจำหน่ายต้องเน้นความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น อาหารพื้นบ้าน ส้มตำ ของที่ระลึกท้องถิ่น เช่น ปลาตะเพียน ตุ๊กตาชาววัง ดอกไม้ต้นโสน เป็นต้น

๑.๔ ส่วนอำนวยความสะดวก เช่น ลานจอดรถ ห้องน้ำต้องเน้นสะอาด และสะดวกที่สุด

ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรดำเนินการดังนี้^{๕๗๗}

๑) ชุมชนต้องดูแลปูชนียสถานให้คงสภาพที่สมบูรณ์ สง่างาม น่าชม และกราบไหว้ได้ตลอด
๒) ปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม ร่มรื่น เมื่อเข้ามาภายในชุมชน มองดูมุมใดก็สวยงาม น่าชม เพื่อให้ผู้มาเที่ยวมีความสุข ทั้งทางกายและทางใจ

๓) ดูแลห้องสุขาให้สะอาดอยู่ตลอดเวลา มีห้องสุขาสำหรับผู้สูงอายุ และคนพิการอย่างเพียงพอ

๔) มีมุมที่นั่งพักผ่อน ควรมีพุทธพจน์หรือคติธรรมให้ผู้ที่นั่งพักได้อ่าน และเตือนความจำในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์

๕) ปรับปรุงข้อมูลของชุมชนในอินเทอร์เน็ตให้ทันสมัย และจงใจแก่ผู้ทำข้อมูลของชุมชนทางอินเทอร์เน็ตได้

รูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรดำเนินการดังนี้^{๕๗๘}

๑) การจัดรูปแบบให้น่าสนใจ ไม่ใช่เข้าไปในชุมชนก็พบแต่ของเก่าๆ ซึ่งของแบบนั้นจะใช้ได้กับ ผู้ที่ชอบทางศิลปะและทางโบราณวัตถุ ดังนั้น จึงควรมีจุดดึงดูดใจ เช่น มีวิถีทัศน์จัดไว้ตามมุม มีสื่อมัลติมีเดียที่น่าสนใจและดึงดูดใจ มีแผ่นป้ายให้ความรู้และน่าสนใจ

๒) จัดวิทยากรให้ความรู้แก่ผู้สนใจ เช่น อาจจัดนำนักเรียนที่อยู่ในละแวกชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นมัคคุเทศก์น้อย เพื่อให้ความรู้แก่ผู้สนใจ หรือใช้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นจิตอาสาให้ความรู้แก่ผู้ที่มาเที่ยวชมชุมชน

๓) จัดระบบบริหารจัดการ โดยร่วมกันระหว่างชุมชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมมือกันเพื่อบริหารจัดการให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เป็นศูนย์กลางของความร่วมมือกันในชุมชน โดยต้องมีการแบ่งผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน และประสานประโยชน์กันทุกฝ่าย เพราะถ้าระบบบริหารจัดการดีแล้ว ชุมชนย่อมพัฒนาอย่างทั่วถึงเจริญทุกฝ่าย

^{๕๗๗} สัมภาษณ์ นางชนิษฐา คำจันทร์แก้ว, วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๗๘} สัมภาษณ์ ดร.จنگล เสงสุวรรณ, ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๙๖ ถนนปรีดี พนมยงค์ ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

๔) การจัด หรือแหล่งข้อมูลให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาชมความงดงามในอดีต และได้รับความรู้ไปพร้อม ๆ กัน

รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน^{๘๙}

๑) พัฒนาคนในชุมชนทุกคน ให้มีความรู้ ความเข้าใจในชุมชนของตน เรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุในชุมชนมีอะไรบ้าง เพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจสอบถามได้

๒) พัฒนาความร่วมมือ ชุมชนต้องสนใจหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกรมศิลปากร เพราะเป็นหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ ททท. ให้เข้ามาดูแล

๓) พัฒนาความสะอาด ความสะอาดสำคัญในการท่องเที่ยว ชุมชนที่มีความสกปรก ไม่มีนักท่องเที่ยวอยากไปแน่นอน ห้องน้ำควรมีรองรับให้เพียงพอ

๔) ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมโดยอาจนำของมาขายเป็นสินค้าพื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

- มีการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนให้ได้รับความรู้ ความสำคัญในการเข้าชุมชน
- การบูรณะสิ่งปรักหักพังให้ดูดีอยู่เสมอ
- ดูแลความปลอดภัยของผู้มาเยือนในการเข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความปลอดภัยมากที่สุด

- มีผู้ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน มีคำอธิบายสิ่งต่างๆ ภายในชุมชน
- อำนวยความสะดวกในการจอดรถ
- ควรมีตำรวจท่องเที่ยวมาคอยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ
- รณรงค์คนในชุมชนร่วมมือในการพัฒนา
- ผู้สูงอายุเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชน
- สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกชุมชนต้องจัดให้สะอาด ร่มรื่น

จัดทำโครงการต่างๆ ดังนี้

โครงการซ่อมแซมโบราณสถานร่วมกับกรมศิลปากร มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานให้มีความมั่นคง และแข็งแรง ๒. เพื่อให้โบราณสถานได้คงไว้ถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยและมีวิธีการในการดำเนินการได้แก่ ๑. แต่งตั้งคณะกรรมการในการดำเนินการเกี่ยวกับการซ่อมแซมโบราณสถานของชุมชน ๒. มีการประชุมร่วมกันระหว่างชุมชนและ

^{๘๙} สัมภาษณ์ นายอิสสระพงษ์ แทนศิริ, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานพระนครศรีอยุธยาสำนักงานการเคหะชุมชนอยุธยา ๖๘ ม.๑ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

หน่วยงานกรมศิลปากรในการดำเนินงาน ๓. มีการดำเนินการตามที่ได้วางกรอบเอาไว้ ๔. มีการประเมินผลการดำเนินงานการซ่อมแซมในครั้งนี้^{๙๐}

โครงการอนุรักษ์ทัศนียภาพบริเวณโบราณสถานให้มีความสวยงาม มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้โบราณสถานภายในชุมชนมีความสวยงาม ๒. เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเกิดความประทับใจกับสิ่งที่พบ เช่น โบราณสถานที่สะอาด สวยงาม รมรื่น ปราศจากสิ่งปฏิกูล ขยะมูลฝอย และมีวิธีการดำเนินการได้แก่ ๑. แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในการดูแลในการอนุรักษ์ทัศนียภาพภายในชุมชน ๒. นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการอนุรักษ์ทัศนียภาพของชุมชน ๓. กำกับและติดตามผลการดำเนินงานที่ได้ตั้งไว้ ๔. สรุปผลการดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทัศนียภาพ^{๙๑}

โครงการอนุรักษ์สภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. อนุรักษ์ความเป็นไทยให้คงไว้ดั้งเดิม ๒. มีจิตรกรรมภาพฝาผนังพูดได้ โดยการนำเสนอผ่านมัลติมีเดียที่น้อยประจำชุมชน และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. บูรณะซ่อมแซมสิ่งดั้งเดิมให้อยู่ในสภาพที่ดี เพื่อเป็นการศึกษาแหล่งเรียนรู้ ประวัติความเป็นมา ให้แก่นุชนรุ่นหลังได้ ๒. ก่อสร้างสิ่งใหม่แต่ให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นไทย และวิถีชีวิตของไทยไว้ ๓. แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในการดูแล ๔. ประชุมปรึกษาหารือร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแล ๕. กำกับและติดตามผลที่ได้ตั้งไว้ ๕. สรุปผลการดำเนินการแก่เจ้าอาวาส^{๙๒}

โครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. ศึกษาแหล่งเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนในสมัยเก่าและใหม่ได้อย่างถ่องแท้ ๒. เด็กรุ่นใหม่เกิดความรักและหวงแหนวัฒนธรรมประจำชาติไทย ๓. คงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย วิถีชีวิตของชุมชนนั้นให้คงเดิม ๔. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประวัติศาสตร์ของชุมชนต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดทำเอกสารประกอบชุมชนให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมชุมชน ๒. จัดบุคลากรในการให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติชุมชน ความเป็นมาของชุมชน และเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ๆ^{๙๓}

โครงการก่อสร้างลานธรรม ลานวิถีไทย โดยการขจัดสิ่งปฏิกูล ขยะมูลฝอย ให้เกิดความสะอาด สวยงาม มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับทางชุมชน ๒.

^{๙๐}สัมภาษณ์ นางสาวจินดาวงษ์, ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๑}สัมภาษณ์ นางนฤมล เก่าเงิน, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทระเกษม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทระเกษม ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๒}สัมภาษณ์ นางชนิษฐา คำจันทร์แก้ว, วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๓}สัมภาษณ์ ดร.จنگล เสงสุวรรณ, ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๙๖ ถนนปรีดี พนมยงค์ ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

ช่วยกันอนุรักษ์ ดูแล รักษาความสะอาด สวยงาม ขจัดสิ่งสกปรก สิ่งปฏิกูล ขยะภายในชุมชน ๓. เพื่อให้
นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจกับการเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑.
แต่งตั้งคณะกรรมการในการดูแลความสะอาดภายในชุมชน ๒. ประชุมหารือร่วมกันระหว่างชุมชน
ชุมชน หน่วยงานที่รับผิดชอบ ๓. กำกับและติดตามผลการดำเนินการ^{๙๔}

๔.๔.๒ การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านศาสนบุคคล ได้แก่

จัดบุคลากรของชุมชนให้ศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสามารถอธิบายแนะนำ
นักท่องเที่ยวได้ มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมที่หลากหลายอย่างจริงจัง
ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม

รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน^{๙๕}

๑. พัฒนาคนในชุมชนทุกคนให้มีความรู้ ความเข้าใจในชุมชนของตน เรียนรู้ประวัติศาสตร์
ความเป็นมาของชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุที่ชุมชนมีอะไรบ้าง

๒) มีคนดูแลความปลอดภัย ห้องน้ำสะอาดนำเข้า ร้านค้าต่าง ๆ ต้องมีระเบียบเรียบร้อย

๓) แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการจัดระเบียบในชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามทั้งภายในและภายนอกชุมชนทำ
ความร่วมมือกับชาวบ้านและผู้นำชุมชน ให้ชาวบ้านช่วย จัดหาทุนทรัพย์ บัณฑิตเพื่อมาพัฒนาชุมชน ควร
มีการจัดการที่ดี เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และต้องเตรียมวิธีป้องกัน
ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวด้วย

๔) สร้างจุดเด่น คุณสมบัติของชุมชน ถ้าเป็นชุมชนเก่าที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ก็ต้อง
เน้นสร้างภาพลักษณ์ที่ดี เพื่อประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวได้รับความรู้ มีศิลปกรรม
จิตรกรรม ที่มีเอกลักษณ์

๕) มีผู้นำชุมชน หรือบุคคลที่มีชื่อเสียง องค์กรต่าง ๆ ให้การสนับสนุน สร้างรายได้ให้
ชาวบ้านใกล้เคียง โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น อาชีพดั้งเดิมเข้าร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนา
แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้

โดยมีโครงการเสริม ดังนี้

โครงการส่งคนในชุมชนไปศึกษาต่อทางด้านภาษาในสถาบัน หน่วยงานที่จัด มีวัตถุประสงค์
ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาอาเซียน ๒. เพื่อ
พัฒนาทักษะด้านภาษาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ ๓. บุคลากรภายในชุมชนสามารถพูด อ่าน เขียน
ได้อย่างคล่องแคล่ว และเข้าใจวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ๔. เพื่อให้บุคลากรภายในชุมชนสามารถอธิบาย

^{๙๔}สัมภาษณ์ นายอิสสระพงษ์ แทนศิริ, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงาน
พระนครศรีอยุธยาสำนักงานการเคหะชุมชนอยุธยา ๖๘ ม.๑ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๕}สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัตยาภรณ์ (สมพงศ์ อุทัย), เจ้าคณะอำเภอบางปะอิน เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิ
การอารามราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

เรื่องราวต่าง ๆ ภายในชุมชนด้วยภาษาของตน และภาษาอื่น ๆ ได้เพิ่มมากขึ้น และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดส่งคนในชุมชนเข้าร่วมอบรมทางด้านภาษาในสถาบันที่จัดให้มีการอบรม ๒. จัดจัดหางบประมาณในการสนับสนุนการศึกษาของคนในชุมชนในการเข้ารับการศึกษาต่อ^{๙๖}

โครงการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน ให้มีความเข้าใจด้านภาษา มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้บุคลากรภายในชุมชน สามารถพูดอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับชุมชนได้อย่างถูกต้อง ๒. เพื่อพัฒนาทักษะทางด้านภาษาแก่บุคลากรให้มีความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓. ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของไทย และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดหาวิทยากรมาอบรมให้แก่บุคลากรภายในชุมชน ๒. จัดหาเอกสารมาให้บุคลากรภายในชุมชนได้ศึกษา^{๙๗}

โครงการศึกษาดูงานต่างประเทศเพื่อให้เกิดความชำนาญมากยิ่งขึ้นมีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้บุคลากร มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ๒. เพื่อให้ได้ประสบการณ์ตรงจากการเดินทางไปศึกษาดูงานต่างประเทศ ๓. เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดหางบประมาณในการไปศึกษาดูงานต่างประเทศ ๒. จัดทำเอกสารประกอบการศึกษาดูงาน^{๙๘}

โครงการมีคฤหะที่น้อย มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวก สบายในการเที่ยวชมภายในชุมชน ๒. สามารถอธิบายประวัติ ความเป็นมาของชุมชนให้กับนักท่องเที่ยวได้ทั้งชาวไทย และต่างชาติ ๓. เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. ให้เด็กรอบ ๆ ชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ให้ที่ดี ๒. สามารถอธิบายแหล่งสำคัญภายในชุมชนได้อย่างถูกต้อง ๓. สร้างรายได้ให้กับเด็กที่มาเป็นมีคฤหะที่น้อยกับชุมชน^{๙๙}

โครงการเรียนรู้แลกเปลี่ยนภาษาและวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับต่างชาติให้มาศึกษาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชน ๒. ทำ MOU ร่วมกับหน่วยงานอื่น ๓. แลกเปลี่ยนกับหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. เชิญชาวต่างชาติมาให้ความรู้แก่คนภายในชุมชน โครงการจัดทำหนังสือคู่มือ ประวัติชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรม มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมชุมชน ๒. เพื่อความสะดวก สบายในการค้นหาเอกสารประกอบการทำงานด้านต่าง ๆ และมีวิธีการ

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระครูธรรมวิภาคารคุณ (ธรรมภณ ธรรมพโล), เจ้าคณะตำบลท่าวาสบุรี เขต ๑ เจ้าอาวาส วัดธรรมนิกราช ตำบลท่าวาสบุรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล วัดโยธยา (ปัญญาพล ปญญาพโล), เจ้าอาวาสวัดโยธยา ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูวิบุรอาจารย์พัฒน์ (สนอง ฐิตาจาโร), เจ้าคณะตำบลท่าวาสบุรี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดสามวิหาร ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระมหาเสถียร วรรณโม, รองเจ้าคณะตำบลท่าวาสบุรี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดเจติย์แดง ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดพิมพ์หนังสือ ประวัติชุมชน ความเป็นมาของชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ ๒. จัดทำสื่อเทคโนโลยีให้เป็นปัจจุบัน ไม่ล้าสมัย^{๑๐๐}

โครงการห้องนิทรรศการการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. ให้ความรู้แก่ผู้สนใจเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมาของชุมชน ๒. เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนนั้น ๆ ๓. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาประวัติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนรอบ ๆ ชุมชน และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดห้องนิทรรศการพูดได้ ๒. จัดหาสิ่งที่เป็นจุดสำคัญของชุมชนมานำเสนอผ่านทางภาพและการดำเนินการ ๓. จัดให้มีมัคคุเทศก์ในการให้คำบรรยาย^{๑๐๑}

๔.๔.๓ การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านกิจกรรมภายในวัด ได้แก่

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความได้เปรียบเรื่องความสะดวกสบาย มีระยะทางใกล้กับกรุงเทพฯ ตลอดจนภาครัฐและภาคเอกชนได้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น เที่ยวเมืองไทย ใช้ของไทย อนุรักษ์ความเป็นไทย ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวไทยค่อนข้างมาก จึงส่งผลต่อการเดินทางเข้าพักในพื้นที่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ภาพรวมการเดินทางท่องเที่ยว ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอัตราการเจริญเติบโตค่อนข้างน้อย โดยผู้ที่มาท่องเที่ยวเป็นชาวไทยเพิ่มขึ้น ส่วนชาวต่างชาติลดลง ทั้งนี้อาจจะมีผลกระทบมาจากการเมืองของไทย แต่ในทางกลับกันชาวไทยยังมีการเดินทางท่องเที่ยวตลอดทั้งปีโดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น กิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี^{๑๐๒} และปัจจุบันการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนสำคัญของจังหวัดที่สามารถดึงดูดให้ทั้งชาวไทยและต่างชาตินิยมเที่ยวชมวัดและโบราณสถาน และโบราณวัตถุมากขึ้น ทำให้ทางจังหวัดให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เช่นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการท่องเที่ยววัฒนธรรมได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวจากภาครัฐ และเอกชน จัดกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เช่น เทศกาลวันเข้าพรรษา เทศกาลวันสงกรานต์ เป็นต้น ทำให้ได้รับความสนใจในเป็นจำนวนมากจากนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจำนวนมาก ระยะทางในการเดินทางก็ไม่ได้ไกลจากกรุงเทพฯ^{๑๐๓} ส่วนชาวต่างชาติก็มีที่พักสะอาด ค่าใช้จ่ายไม่แพง

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศัศรวรรณามารวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าคณะตำบลท่าवासูกกรี เขต ๓ เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระมหาเสถียร วรธมโม, รองเจ้าคณะตำบลท่าवासูกกรี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดเจติยัฒง ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฉานิโก), เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา รักษาการเจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

มากเกินไปนอกจากภาครัฐแล้ว ภาคเอกชน ก็สนับสนุนในด้านอื่น เช่น การจัดแสดงวิถีชีวิตของไทยในสมัยเก่าและใหม่ของชาวอยุธยา การเข้ามาของนักท่องเที่ยว อาจมาเที่ยวด้วยความสนใจ หรือได้ข้อมูลจากการประชาสัมพันธ์ บางครั้งข้อมูลที่ได้รับอาจจะไม่ตรงหรือคลาดเคลื่อน ทางจังหวัดควรจัดการอบรมหรือชี้แนะให้กับผู้นำทัวร์หรือไกด์ให้ข้อมูลที่ถูกต้องยังเป็นผลดีกับจังหวัดมากขึ้น นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวอยุธยาจะได้ไม่ถูกเอาเปรียบจากผู้แสวงหาผลประโยชน์^{๑๐๔}

ควรเน้นกิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ควรเน้นกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา มากกว่าพุทธพาณิชย์ ควรเน้นการสร้างศาสนทายาทมากกว่าการสร้างศาสนสถาน ควรเน้นกิจกรรมที่เสริมปัญญาให้แก่ประชาชน และควรเน้นกิจกรรมที่มีส่วนร่วมของภาคประชาชนและชุมชน^{๑๐๕}

๔.๔.๔ การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ด้านอवासสัปปายะ คือ สถานที่, ด้านโคจรสัปปายะ คือ การเดินทาง, ด้านกัสนสัปปายะ คือ การต้อนรับ, ด้านปุคคสัปปายะ คือ คนในชุมชน, ด้านโภชนสัปปายะ คือ อาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก, ด้านอุตุสัปปายะ คือ ฤดูอันเป็นที่สบาย และด้านอิริยาปาถสัปปายะ คือ การเคลื่อนไหวอันเป็นที่สบาย^{๑๐๖}

ในบริเวณชุมชนมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพื่อความสวยงาม ร่มรื่น และสวยงาม ภาพโดยรวมของชุมชน มีทัศนียภาพที่สวยงาม มีบรรยากาศที่สดชื่น น่ารื่นรมย์ มีการจัดตั้งถังรับขยะไว้ตามจุดต่างๆ ของชุมชนอย่างเพียงพอ เพื่อความสะดวกในการรักษาความสะอาดในบริเวณชุมชน จัดระเบียบที่วางรองเท้าไว้ชัดเจน และทำความสะอาดที่เดินเท้าเปล่า ให้สะอาดเสมอ มีการจัดสถานที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจอย่างเพียงพอต่อจำนวนประชาชนที่มาชุมชน ที่จอดรถ มีบริเวณที่จอดรถ ที่เพียงพอ สะดวก และมีความปลอดภัยต่อทรัพย์สิน มีห้องน้ำสะอาด เพียงพอ มีการแยกชาย หญิง ไว้ชัดเจน เป็นสัดส่วน มีการจัดระเบียบร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ร้านอาหาร เป็นระเบียบเรียบร้อย ขายสินค้าในราคาที่เป็นธรรม และถูกสุขลักษณะ^{๑๐๗}

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิปัญญา), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศัศถรรวารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระครูธรรมิกจารคุณ (ธรรมภณ ธรรมพโล), เจ้าคณะตำบลท่าवासูกรี เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดธรรมิกราช ตำบลท่าवासูกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นายอิสสระพงษ์ แทนศิริ, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานพระนครศรีอยุธยาสำนักงานการเคหะชุมชนอยุธยา ๖๘ ม.๑ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ งานประเพณี และการประชาสัมพันธ์เชิงรุกด้านการท่องเที่ยว^{๑๐๘}

- โดยอยู่ในพื้นฐานของการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ
- โดดเด่นเรื่องบริการ มีความปลอดภัยสูง
- เสริมสร้างการเรียนรู้ชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วม
- อำนวยความสะดวกในทุกด้าน ทั้งด้านสถานที่ ข้อมูล และด้านบุคลากร
- มีการจัดระบบบริหารจัดการภายในที่ดีมีร่วมกันทุกฝ่าย
- ปรับเปลี่ยนในสิ่งที่ควรปรับเปลี่ยนเพื่อให้ทันกับกระแสโลก
- เข้าถึงง่ายและรู้สึกมีความสุขทุกครั้งที่ได้มา
- มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีผลการพัฒนาชุมชนหรือปรับปรุงแหล่ง

ท่องเที่ยวอยู่เสมอ เพื่อให้رابข้อบกพร่อง

- มีการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์จากภาครัฐเพื่อผลักดันการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่

โครงการจัดตั้งกองทุนพัฒนาร่วมกันระหว่างศาสนา มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อหาทุนในการพัฒนาชุมชน ๒. เพื่อการบูรณะซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. แต่งตั้งคณะกรรมการจัดตั้งกองทุนพัฒนาร่วมกันระหว่างศาสนา ๒. ประชุมปรึกษาหารือกับหลาย ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๓. หากิจกรรมในการจัดหาทุนในการพัฒนาชุมชน^{๑๐๙}

โครงการชุมชนสัมพันธ์พัฒนาชุมชน โบสถ์ มัสยิด มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. ความสัมพันธ์ร่วมกันทุกศาสนา ๒. พัฒนาศาสนสถานทุกศาสนา ร่วมกัน ๓. ร่วมกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. แต่งตั้งคณะกรรมการชุมชนสัมพันธ์ของทุกศาสนา ๒. ปรึกษาหารือร่วมกันของทุกศาสนาในการพัฒนา^{๑๑๐}

โครงการปรับภูมิทัศน์ชุมชน มัสยิด โบสถ์ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงรุก มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงบูรณาการระหว่าง ชุมชน บ้าน ชุมชน ศาสนาอื่น ๆ ๒. เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาเยี่ยมเยือนสถานที่นั้น ๆ และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระมหาเสถียร วรธมโม, รองเจ้าคณะตำบลท่าวาสุกี เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดเจติยัฒง ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดบรมวงศัศรวรรามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าคณะตำบลท่าวาสุกี เขต ๓ เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าวาสุกี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๑. แต่งตั้งคณะกรรมการในการดำเนินการปรับภูมิทัศน์ ๒. ประชุมปรึกษาหารือกับหน่วยงานอื่น ๆ ๓. ขอกการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นในการปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม ร่มรื่น น่าอยู่ น่าเข้า^{๑๑๑}

โครงการไหว้พระสัจจธรรมสามศาสนา ระหว่าง ชุมชน มัสยิด และโบสถ์คริสต์ มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามากราบไหว้ เยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ๒. เพื่อการพัฒนาเชิงรุก ๓. การพัฒนาร่วมกันอย่างสันติสุข ๔. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาอย่างครบถ้วน และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. ประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่าง ๆ ๒. มีโครงการเสนอให้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบ^{๑๑๒}

โครงการก่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่เชิงศาสนา มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ๑. การสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่อย่างครบถ้วน ๒. เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการ ๓. สร้างสิ่งใหม่ทดแทนสิ่งเก่าที่ชำรุด เสียหาย และมีวิธีการดำเนินการ ได้แก่ ๑. จัดหาแหล่งเงินทุนในการก่อสร้าง ๒. แต่งตั้งคณะกรรมการในการก่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ๓. ประชุมปรึกษาหารือกันกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ๔. กำกับดูแลติดตามผลการดำเนินงาน^{๑๑๓}

---

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฉานิโก), เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา รักษาการเจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร ตำบลท่าवासูกกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

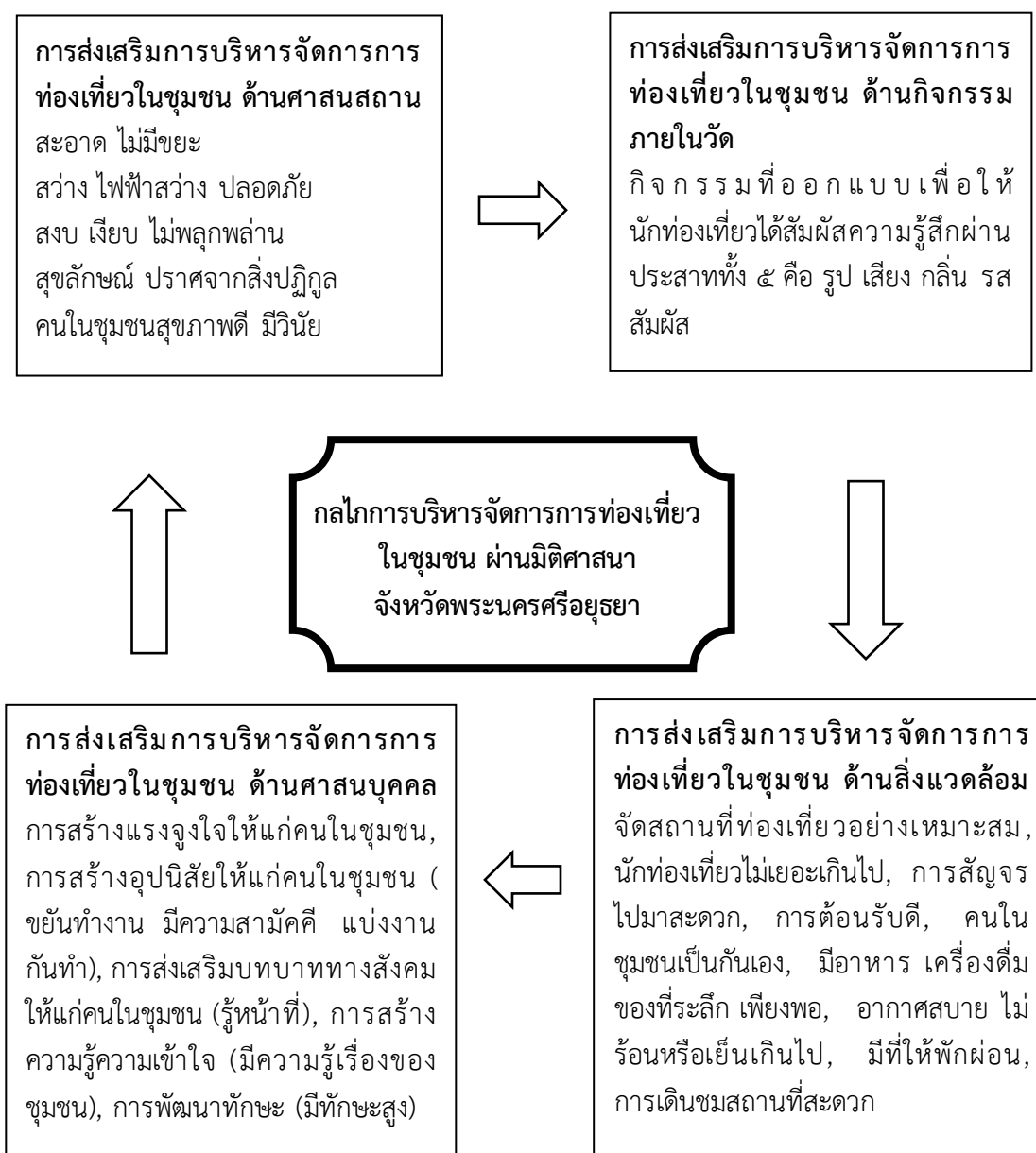
^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิปัญญา), รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่ากรัง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล วัดอโยธยา (ปัญญาพล ปญญาพล), เจ้าอาวาสวัดอโยธยา ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๒ พบว่า กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๔ กลไก คือ การพัฒนาสถานที่ การพัฒนาคน การพัฒนา กิจกรรม และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๑. การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านศาสนสถาน ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววันนั้น สิ่งแรกที่จำเป็นต้องบริหารจัดการคือ สถานที่ ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิญูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุภาพดี มีระเบียบวินัย^{๑๑๔}

๒. การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านศาสนบุคคล

๑. สร้างแรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจ ในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิก เป็นอาสาสมัครของชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น^{๑๑๕}

๒. สร้างอุปนิสัย การสร้างอุปนิสัยให้แก่คนในชุมชนให้มีคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ ขยันทำงาน มีความสามัคคี และแบ่งงานกันทำ^{๑๑๖}

๓. สร้างบทบาท การส่งเสริมบทบาททางสังคมให้แก่คนในชุมชน รู้จักหน้าที่ของตนเอง มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารหรือการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน^{๑๑๗}

๔. สร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างความรู้ความเข้าใจ เช่น มีความรู้เรื่องของชุมชนของตนเอง การพัฒนาทักษะ การมีทักษะสูง เช่น ด้านภาษา ด้านการทำมาหากิน

๓. การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านกิจกรรมภายในวัด ประกอบด้วย กิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป^{๑๑๘} คือ การมองเห็น นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นสิ่งที่ชุมชนนำเสนอได้อย่างชัดเจน เพราะสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวจะสัมผัสได้คือการมองเห็น ดังนั้นชุมชนจึงต้องจัดสถานที่ให้สะอาด รมเย็น

^{๑๑๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูศรีปริยัตยานุยุต, เจ้าอาวาสวัดเกตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๑๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูศรีปริยัตยานุยุต, เจ้าอาวาสวัดเกตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๑๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนารัตนาภรณ์, ดร. เจ้าอาวาสสำเภาล่ม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๑๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาวชิรคุณ, ดร. เจ้าอาวาสตึก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๑๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาบรรณ ญาณโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สวยงาม และมีมุมสำหรับการถ่ายรูปที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ เสียง คือการได้ยิน ชุมชนควรออกแบบกิจกรรมที่มีการบรรยายประกอบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจสิ่งที่ชุมชนกำลังนำเสนอผ่านเสียงพูด หรือดนตรี กลิ่น ในด้านของกลิ่นนั้นเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่กับชุมชนนาน หากชุมชนบริหารจัดการเรื่องกลิ่นได้ดี^{๑๑๙} เช่น ไม่เหม็น มีกลิ่นหอมของดอกไม้ สร้างบรรยากาศให้สดชื่น เป็นต้น รส คือรสชาติ ชุมชนต้องมีมุมรับรองนักท่องเที่ยว เพราะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่มาท่องเที่ยวเพื่อหาของกินที่มีรสชาติอร่อย ดังนั้นชุมชนจึงตอบโจทย์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มาก สุดท้ายคือสัมผัส คือการสร้างรอยยิ้ม และสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว คือทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยวให้มากที่สุด^{๑๒๐}

๔. การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป รับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเอง มีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก เพียงพอ อากาศสบาย ไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก^{๑๒๑}

---

^{๑๑๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาวชิรคุณ, ดร. เจ้าอาวาสวัด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๒๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนารัตนาภรณ์, ดร. เจ้าอาวาสสำเภาล่ม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๒๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระสมุห์โอภาส โอภาโส, วัดหน้าพระเมรุราชิการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” นั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูปหรือคน เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และกลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมถึงกำหนดเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในเบื้องต้น หลังจากนั้นนำผลการวิจัยไปจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ ท่าน เพื่อยืนยันเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ผู้วิจัยเสนอ ทั้งนี้จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยสาธารณะมีน้อย คนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ทำให้เกิดปัญหาสถานที่คับแคบ ไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้ ทำให้จำกัดในการจอดรถ การแย่งพื้นที่ทำมาหากินของคนในชุมชน ชุมชนควรมีการวางแผนในการพัฒนาชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถาน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีแผนปฏิบัติการประจำปี การพัฒนาชุมชน ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีการส่งเสริมให้มีสถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ มากมายเพื่อตอบสนองของนักท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยบางชุมชนจะมีการปรับปรุงบริเวณชุมชน ปรับเปลี่ยนสาธารณูปโภคภายในชุมชนให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น ที่จอดรถ ห้องน้ำ และสถานที่พักผ่อนภายในชุมชน ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องทำนโยบายพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาขึ้น เช่น จัดทำระบบถนนให้มีประสิทธิภาพ และกว้างขวางสะดวกในการเดินทาง จัดทำระบบระบายน้ำ ระบบไฟฟ้าและน้ำประปา เพื่อรองรับการขยายตัวของสถานที่ท่องเที่ยว พร้อมดูแลปรับแต่งภูมิทัศน์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเมืองที่น่าอยู่ น่าดู น่ามอง

คนในชุมชนขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ชัดเจนได้ มีความรู้ความสามารถน้อย และมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังขาดความพร้อมในการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวที่ถูกต้อง ควรพัฒนาความรู้ความสามารถของคน

ภายในชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น เช่น การแนะนำประวัติความเป็นมาและความสำคัญของชุมชน และ โบราณสถาน เป็นต้น

เน้นการท่องเที่ยวให้พระเพียงรูปแบบเดียว ขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมที่ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดขึ้น เน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการ ประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจ ของ คนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน นักท่องเที่ยวมีหลายประเภท เน้นการท่องเที่ยวมากกว่าการศึกษาหาความรู้หรือสัมผัสบรรยากาศใน ชุมชน ทั้งยังขาดการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลที่เพียงพอ ต้องเน้นการสร้างศาสนทายาท มากกว่าการสร้างศาสนสถาน การสื่อสารเรื่องภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เช่น จัดให้มีอาสาสมัคร คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาในชุมชน ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาต้องเป็นผู้สนับสนุนหลัก ประชาสัมพันธ์ชุมชนที่เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวและชุมชนที่เพิ่งเปิดตัวเองเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยประชาสัมพันธ์ในทุก ๆ สื่อ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีความต้องการที่จะมาเที่ยวชุมชน

ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีงบประมาณในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมน้อย ไม่ ต่อเนื่อง ขาดการวางแผนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี ขาดการ พัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เน้นการก่อสร้างมากกว่าการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ความร่วมมือ และการ ใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าปัญหาการจัดการ ได้แก่ การจัดการจราจรในช่วงวันหยุด และช่วงเทศกาล รวมทั้งการจอดรถไม่มีระเบียบ ขาดข้อมูลในการประชาสัมพันธ์ รูปแบบการท่องเที่ยว และการจัดการ เส้นทางท่องเที่ยว ทำให้เกิดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ขาดการมีส่วนร่วม ระหว่างภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และปัญหาความซ้ำซ้อนของ หน่วยงานที่กำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยว ขาดการบริหารจัดการภายในชุมชนที่ดี ทั้งในเรื่อง ข้อมูลที่ นักท่องเที่ยวจะได้รับการดูแลกำลังคน การซ้ำซ้อนของงาน การบริหารจัดการรายได้ การบริหาร จัดการดูแลสถานที่ ควรเน้นความร่วมมือและสวยงามภายในชุมชน เน้นความสะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อย สงบ พัฒนาห้องน้ำให้ได้มาตรฐาน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว มีป้าย ประชาสัมพันธ์กิจกรรม สถานที่ อย่างชัดเจน

๕.๑.๒ กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ PDCA และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมวดอิทธิบาทธรรม ดังนี้ ด้านการวางแผน ประกอบด้วย เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมี ส่วนร่วมของทุกฝ่าย แต่งตั้งคนในชุมชนที่มีความรู้มาช่วยงาน หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ด้านการ ปฏิบัติ ประกอบด้วย คนในชุมชนทำงานอย่างเสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวมและชุมชน ดำเนินทุก กิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรัดกุม คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและเกิดเป็นความ ภาคภูมิใจในชุมชน ให้ทุกฝ่ายได้ตรวจสอบผลการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายโดยตรงไปตรงมาและ ต่อเนื่อง ด้านการตรวจสอบ ประกอบด้วย ยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ ผู้อื่นตรวจสอบผลการดำเนินงานของชุมชนของตนได้ แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำกับ ติดตาม และ ประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมี ส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ด้านการปรับปรุง ประกอบด้วย มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง

มั่งคั่ง ยั่งยืน หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ของชุมชน แล้วนำมาพัฒนา เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

๕.๑.๓ กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๔ กลไก คือ การพัฒนาสถานที่ การพัฒนาคน การพัฒนากิจกรรม และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๑. การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านศาสนสถาน ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขึ้น สิ่งแรกที่จำเป็นต้องบริหารจัดการคือ สถานที่ ในการบริหารจัดการ สถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุภาพดี มีระเบียบ วินัย

๒. การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านศาสนบุคคล ประกอบด้วย กิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป คือ การมองเห็น นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นสิ่งที่ชุมชนนำเสนอได้อย่างชัดเจน เพราะสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวจะสัมผัสได้คือการมองเห็น ดังนั้นชุมชนจึงต้องจัดสถานที่ให้ สะอาด ร่มเย็น สวยงาม และมีมุมสำหรับการถ่ายรูปที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ เสียง คือ การได้ยิน ชุมชนควรออกแบบกิจกรรมที่มีการบรรยายประกอบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจสิ่งที่ชุมชน กำลังนำเสนอผ่านเสียงพูด หรือดนตรี กลิ่น ในด้านของกลิ่นนั้นเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่กับ ชุมชนนาน หากชุมชนบริหารจัดการเรื่องกลิ่นได้ดี เช่น ไม่เหม็น มีกลิ่นหอมของดอกไม้ สร้าง บรรยากาศให้สดชื่น เป็นต้น รส คือรสชาติ ชุมชนต้องมีมุมรับรองนักท่องเที่ยว เพราะมีนักท่องเที่ยว จำนวนมากที่มาท่องเที่ยวเพื่อหาของกินที่มีรสชาติอร่อย ดังนั้นชุมชนจึงตอบโจทย์การท่องเที่ยวของ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มาก สุดท้ายคือ สัมผัส คือการสร้างรอยยิ้ม และสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชน กับนักท่องเที่ยว คือทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยวให้มากที่สุด

๓. การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านศาสนบุคคล ประกอบด้วย หลัก ๔ ส คือ

๑. สร้างแรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึก ภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิก เป็นอาสาสมัครของ ชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วม ในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น

๒. สร้างอุปนิสัย การสร้างอุปนิสัยให้แก่คนในชุมชนให้มีคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ ขยันทำงาน มีความสามัคคี และแบ่งงานกันทำ

๓. สร้างบทบาท การส่งเสริมบทบาททางสังคมให้แก่คนในชุมชน รู้จักหน้าที่ของ ตนเอง มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารหรือการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน

๔. สร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างความรู้ความเข้าใจ เช่น มีความรู้เรื่องของ ชุมชนของตนเอง การพัฒนาทักษะ การมีทักษะสูง เช่น ด้านภาษา ด้านการทำมาหากิน

๔. การส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป รับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเอง มีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก เพียงพอ อากาศสบาย ไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่ให้พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายดังนี้

๕.๑ กลไกการการจัดสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ตามหลัก ๕ ส ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวนั้น สิ่งแรกที่ต้องบริหารจัดการคือ สถานที่ ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุภาพดี มีระเบียบวินัย ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดทั้ง ๔๐ แห่ง มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระอุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ พระวิหารหลวง ความสำคัญของศาสนสถานคือ เป็นวัตถุธรรมที่แสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดงสัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปรางค์เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า พระวิหาร มักเป็น สถาปัตยกรรมและภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนิกชนยึดถือทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ข้อเสนอแนะ ควรจัดรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นที่ร่มเย็นแห่งจิตใจและเป็นที่ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนสถาน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติแก่ประชาชนทั่วไป และสิ่งสำคัญควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสถานที่สำคัญ^๑

๕.๒ กลไกการจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย กิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป คือ การมองเห็น นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นสิ่งที่ชุมชนนำเสนอได้อย่างชัดเจน เพราะสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวจะสัมผัสได้คือการมองเห็น ดังนั้นชุมชนจึงต้องจัดสถานที่ให้สะอาด ร่มเย็น สวยงาม และมีมุมสำหรับการถ่ายรูปที่แสดงถึงเอกลักษณ์

^๑รศ.นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ, “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

ของท้องถิ่นนั้นๆ เสียง คือการได้ยิน ชุมชนควรรออกแบบกิจกรรมที่มีการบรรยายประกอบ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเข้าใจสิ่งที่ชุมชนกำลังนำเสนอผ่านเสียงพูด หรือดนตรี กลิ่น ในด้านของกลิ่นนั้นเป็นสิ่ง ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่กับชุมชนนาน หากชุมชนบริหารจัดการเรื่องกลิ่นได้ดี เช่น ไม่เหม็น มีกลิ่น หอมของดอกไม้ สร้างบรรยากาศให้สดชื่น เป็นต้น รส คือรสชาติ ชุมชนต้องมีมรืรับรองนักท่องเที่ยว เพราะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่มาท่องเที่ยวเพื่อหาของกินที่มีรสชาติอร่อย ดังนั้นชุมชนจึงตอบ โจทย์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มาก สุดท้ายคือ สัมผัส คือการสร้างรอยยิ้ม และ สัมผัสภาพที่ดีของคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว คือทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมา ท่องเที่ยวให้มากที่สุด ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ตติยาพร จารุมณีรัตน์** ได้วิจัย เรื่อง “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคม เศรษฐกิจ” ผลจากการวิจัย แนวทางการบูรณาการความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้ามชาติที่ภาคการศึกษา ในทั้งสองประเทศควรดำเนินการต่อไปนี้ บูรณาการความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้ามชาติมากขึ้นใน หลักสูตร โดยผสมผสานวิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ผ่านการทัศนศึกษาหรือเข้าร่วม กิจกรรมในประเทศกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน เพิ่มเนื้อหา เกี่ยวกับวัฒนธรรมอาเซียนในหลักสูตรฯ เช่น ภาษาที่ใช้ในกลุ่มประเทศแถบอาเซียน

นอกจากนี้ ควรมีการเร่งสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน กระตุ้นให้เกิดการร่วมมือในทุกภาคี เช่น โครงการฝึกปฏิบัติงานที่มีผลตอบแทนที่น่าดึงดูดใจ ใช้สื่อ Social network สนับสนุนการเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม เช่น การจัดทำ web blog เพื่อให้นักศึกษา ใช้เป็นเวทีในการอภิปรายและเรียนรู้วัฒนธรรมข้ามชาติ เป็นต้น^๒

๕.๓ กลไกการพัฒนาสมรรถนะของคนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการ ท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยหลัก ๔ ส คือ ๑. สร้างแรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คน ในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิก เป็นอาสาสมัครของชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนิน กิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับ ผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น ๒. สร้างอุปนิสัย การสร้าง อุปนิสัยให้แก่คนในชุมชนให้มีคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ ขยันทำงาน มีความสามัคคี และแบ่งงาน กันทำ ๓. สร้างบทบาท การส่งเสริมบทบาททางสังคมให้แก่คนในชุมชน รู้จักหน้าที่ของตนเอง มีการ จัดทำโครงสร้างการบริหารหรือการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน ๔. สร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้าง ความรู้ความเข้าใจ เช่น มีความรู้เรื่องของชุมชนของตนเอง การพัฒนาทักษะ การมีทักษะสูง เช่น ด้านภาษา ด้านการทำมาหากิน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล)** ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของ วัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ๑. ประชาชนทั่วไปมีความคิดเห็นต่อการส่งเสริม การท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ใน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๕, S.D. = ๐.๓๑๗$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ใน

^๒ตติยาพร จารุมณีรัตน์, “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่ม ประชาคมเศรษฐกิจ”, **รายงานการวิจัย**, (คณะกรรมการบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์), ๒๕๕๔.

ระดับมากทุกด้าน ดังนี้ ด้านการพัฒนาศาสนสถาน ($\bar{X} = 3.95, S.D. = 0.357$) ด้านการพัฒนาบุคคลหรือบุคลากรภายในวัด ($\bar{X} = 3.83, S.D. = 0.437$) ด้านการพัฒนากิจกรรมภายในวัด ($\bar{X} = 3.82, S.D. = 0.334$) และด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = 3.81, S.D. = 0.307$) ตามลำดับ

๒. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา คือ ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดได้พัฒนาทักษะทางด้านภาษาอังกฤษและภาษาอาเซียน พัฒนาความรู้ความสามารถของพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดให้เพิ่มมากขึ้น เช่น การแนะนำประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวัด และโบราณสถาน เป็นต้น ควรเน้นกิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย เน้นกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนามากกว่าพุทธพาณิชย์ เน้นการสร้างศาสนทายาทมากกว่าการสร้างศาสนสถาน เน้นกิจกรรมที่เสริมปัญญาให้แก่ประชาชน และเน้นกิจกรรมที่มีส่วนร่วมของภาคประชาชนและชุมชน ควรเน้นความร่มรื่นและสวยงามภายในวัด เน้นความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ พัฒนาห้องน้ำให้ได้มาตรฐาน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว ควรมีป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรม สถานที่ อย่างชัดเจน^๓

๕.๔ กลไกการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป รับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเอง มีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก เพียงพอ อากาศสบาย ไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูภาวนาวชิรคุณ (วชิรินทร์ วชิรมโน)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำนวนมาก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี มีการพัฒนาบุคลากรและบุคคลภายในวัดให้สอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัดและมีการพัฒนาวัดไปแนวทางเดียวกัน โดยมีหน่วยงานราชการคอยให้ความรู้ผ่านโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุแก่พระสงฆ์ และได้รับงบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์การบริหารส่วนจังหวัด กรมศิลปากร และอื่นๆ ในการสนับสนุนกิจกรรมและการปรับภูมิทัศน์วัดให้สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ และส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเน้นการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม เชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัติศาสตร์ ๓) รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ รูปแบบที่ ๑ การอนุรักษ์โบราณสถาน และโบราณวัตถุให้มีความมั่นคง แข็งแรง และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ความเป็นไทยอย่างแท้จริง รูปแบบที่ ๒ การพัฒนา

^๓ พระโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล), “การส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

ทักษะทางด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบที่ ๓ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวลักษณะเชิงปฏิบัติธรรม บูรณาการกับการอนุรักษ์โบราณสถาน และศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา รูปแบบที่ ๔ บูรณาการวิถีชีวิตความเป็นไทย ร่วมกับศาสนาอื่นอย่างสันติสุข ด้วยกลยุทธ์ ๔ ประการ^๕

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น ต้องอาศัยแรงขับเคลื่อนนโยบายจากทั้งภาครัฐและภาคคณะสงฆ์ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑. คณะสงฆ์ ร่วมกับ สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมกันจัดแคมเปญส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โครงการไหว้พระ ๙ วัด ๙ อารามขึ้น

๒. องค์การบริหารส่วนจังหวัด ร่วมกับการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ร่วมกันพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑. ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมดแมลง และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุภาพดี มีระเบียบวินัย

๒. ชุมชนต้องออกแบบกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป อย่างครบวงจร

๓. ผู้นำชุมชนต้องสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชน สร้างอุปนิสัยที่ดี แบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน และสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชน

^๕ พระครูภาวนาวชิรคุณ (วัชรินทร์ วัชรธมฺโม), “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๕.๓.๓ ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยขอเสนอแนะในส่วนที่สามารถต่อยอดจากงานวิจัยฉบับนี้ดังนี้

๑. ควบคู่การศึกษาเรื่องกลไกการขับเคลื่อนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสู่การปฏิบัติ

๒. ควบคู่ศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย , ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑ หนังสือ :

ต๋อย ชุมสาย. **ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.

ธีระวุฒิ บุญยภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์. **พื้นฐานการบริหารงานอุตสาหกรรม**.

กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า, ๒๕๕๔.

ธีระรัตน์ กิจจารักษ์. **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**. เพชรบูรณ์ : บัณฑิตวิทยาลัย คณะครู

ศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๒. ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม.

บรรยงค์ ไตจินดา. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรวมสาสน์ ๑๙๗๗ จำกัด,

๒๕๔๒.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์

ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สุภา, ๒๕๔๒.

พรนพ พุกกะพันธ์. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔.

พะยอม ธรรมบุตร. **เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**.

กรุงเทพมหานคร : สถาบันการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

พยอม วงษ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูสวนดุสิต. ม.ป.ป..

พิมพ์จรีย์ นามรัตน์ และเสน่ห์ จุ้ยโต. **องค์การและการจัดการ**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๑.

ภราเดช พยัฆวิเชียร. **ถามอย่างคิด หลาย อย่าง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน,

๒๕๔๓.

ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ โตวณะบุตร. **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด. ๒๕๔๖.

ราณี อลิชัยกุล. **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการ**

จัดการการท่องเที่ยว = Professional experience in tourism management.

นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖.

วิรัช สงวนวงษ์วาน. **การจัดการและพฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด

มหาชน, ๒๕๕๓.

- สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕.
- สมาน รังสิโยภักษ์ และ สุธี สุทธิสมบุญ. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖.
- สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิทักษ์อักษร. ๒๕๔๐.
- สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **คู่มือการพัฒนาและประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, ๒๕๕๐.
- สุนทร โคตรบรรเทา. รศ.ดร.. **หลักการและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๒.
- สุพจน์ บุญวิเศษ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร**. ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒.
- สุรพล สุยะพรหมและคณะ. **พื้นฐานทางการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.
- อิโคโมสไทย. **การอนุรักษ์และการพัฒนามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในแนวทางบูรณาการการข้ามศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.

๒ วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย :

- พระโอภาส โอภาโส ศิริกิตติกุล. “ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- พระครูภาวนาวชิรคุณ วชิรินทร์ วชิรธมโม. “ รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส เฉยประทุม. “ การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหานพรัตน์ ขนติโสภโณ นาเมือง. “ การบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- ตติยาพร จารุมนรัตน์. “ การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ ”. **รายงานการวิจัย**. คณะบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔.
- มานพ ชุ่มอ่อน. “ การพัฒนาการตลาดและการท่องเที่ยวของธุรกิจชุมชนเพื่อการยกระดับสู่วิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนเทศบาลเมืองแกนพัฒนา อ. แม่แตง จ. เชียงใหม่ ”. **รายงาน**

การวิจัย. สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๔.
 นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ. “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดใน กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

๓. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กิตติสุนทร เตียววัฒนาตระกูล ว่าที่ ร.ต.. **ทฤษฎีการบริหารการศึกษา.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://portal.in.th/kitsuntorn/pages/1288/> ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

๒. ภาษาอังกฤษ :

I. Book

Allen R.E. cd. **The Ocford Dictionary of Current English.** Great Britain : oxford University Press, 1985.

Gee. Chuck Y.. Dexter J. L. Choy and Makens James C. **The Travel Industry.** Connecticut : The AVI Publish Company, 1984.

Harold Karold and Heing Weihrich. **Management.** Singapore : Mc Graw-Hill Book Company, 1998.

Holloway. J. Christopher. **The Business of Tourism.** Plymouth : Macdonald and Evans Ltd, 1983.

ภาคผนวก ก
บทความวิจัย

กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
A Mechanism of Tourism Management in Community
by Religions Dimension at Ayutthaya

พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส, ดร.^๑

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ดร.^๒ พระปลัดประดิษฐ์ ฐิตาโก, ดร.^๓

Phrakhruwinaithorn Ek Jinavams, Dr., Phramaha Krisada Kittisobhano , Dr.

Phrapalad Pradisist Thitabho , Dr.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒) ศึกษากลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยารวบรวมข้อมูลแบบผสมผสาน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยสาธารณะมีน้อย คนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองคาพยพ ทำให้เกิดปัญหาสถานที่คับแคบ ไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้ ทำให้จำกัดในการจอดรถ การแย่งพื้นที่ทำมาหากินของคนในชุมชน ชุมชนควรมีการวางแผนในการพัฒนาชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถาน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีแผนปฏิบัติการประจำปี

๒. กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ PDCA และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมวดอิทธิบาทธรรม ดังนี้ ด้านการวางแผน ประกอบด้วย เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วน

^๑ Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^๒ Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^๓ Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ร่วมของทุกฝ่าย แต่งตั้งคนในชุมชนที่มีความรู้มาช่วยงาน หมั่นประชุมกันเนื่องเนี้ยบ ด้านการปฏิบัติ ประกอบด้วย คนในชุมชนทำงานอย่างเสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวมและชุมชน ดำเนินทุกกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรัดกุม คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและเกิดเป็นความภาคภูมิใจในชุมชน ให้ทุกฝ่ายได้ตรวจสอบผลการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายอย่างตรงไปตรงมาและต่อเนื่อง ด้านการตรวจสอบ ประกอบด้วย ยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ผู้อื่นตรวจสอบผลการดำเนินงานของชุมชนของตนได้ แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ด้านการปรับปรุง ประกอบด้วย มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อยของชุมชน แล้วนำมาพัฒนา เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

๓. กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๑) กลไกการการจัดสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุภาพดี มีระเบียบวินัย ๒) กลไกการจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย กิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป ๓) กลไกการพัฒนาสมรรถนะของคนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยหลัก ๔ ส คือ สร้างแรงจูงใจ สร้างอุปนิสัย สร้างบทบาท และสร้างความรู้ความเข้าใจ ๔) กลไกการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป รับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเอง มีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก เพียงพอ อากาศสบาย ไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่ให้พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก

คำสำคัญ : กลไก, การบริหารจัดการ, การท่องเที่ยวในชุมชน

ABSTRACT

Objectives of this research were to: 1. Study the local tourism problems through the religious dimension in Ayuthaya Province, 2. Study the local tourism mechanism through the religious dimension in Ayuthaya Province and 3. To propose the local tourism promotion through the religious dimension in Ayuthaya Province.

Methodology was the mixed methods: the qualitative research collected data by the researcher, from document, from key informants and participants in focus group discussion by in-depth-interviewing analyzed data by content analysis.

Findings were as follows:

1. The community tourism condition through the religious dimension in Ayudhaya Province was that public land development was difficult to pursue due to limited space, local people did not participate in whole development, the public land was narrow, not possible to expand causing limited parking. Local people were fighting for the space for making living. There should be good short, long and annual plan for community development for cultural and ancient city tourism.

2. Community tourism mechanism through the religious dimension in Ayudhaya Province consisted of 4 dimensions as of Demming's quality cycle of PDCA and Buddhadhamma, Itthipada 4:

Planning, opening opportunities for people in the communities to participate in tourism planning together. Regular and frequent meeting for the project.

Doing, people in communities dedicated to the project according to the set plan carefully. People in communities participated in developing the local tourism through the religious dimension with pride and could be checked at every step.

Checking, listening to others' opinions. Committee appointment for cross monitoring and following-up and evaluating continuously. Improving the loop holes and mistakes by participatory action.

Acting, strong, secure and sustainable vision and determination with regularly checking for the strong and weak points for more development, emphasizing public hearing and opinions.

3. Community tourism mechanism through the religious dimension in Ayudhaya Province consisted of: 1) tourism place in communities consisting of 5 S's; clean, no garbage, not dirty, lighted, no dark corner, safe, not dangerous for tourists, peaceful, not crowded, no pollutions, safe and people in communities are healthy and self disciplined, 2) tourism activities mechanism through the religious dimension in Ayudhaya Province consisted of the activities designed for tourists to sense through the six senses; figure, sound, smell, taste and touch, 3) competency development mechanism for local people to be a part of sustainable tourism consisted of 4 S's; creating motivation, habit, role and comprehension, 4) community environmental development mechanism for community tourism was that; appropriate tourist attractions to welcome appropriate tourists, not too many to handle that caused the inconveniences in transportation, communication, There should be clear signs for locations, good welcoming atmosphere to impress the tourists. People in communities should provide sufficient food, drink and souvenirs with comfortable

environment, not too hot or too cold and plenty of rest areas when strolling for sight-seeing.

Keyword : tourism, religious dimension

๑. บทนำ

การท่องเที่ยวของประเทศในระยะที่ผ่านมา ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการเติบโตในเชิงปริมาณทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ยังคงมีปัญหาในเชิงคุณภาพ ที่เป็นภัยคุกคามต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต อาทิความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวจากการกระจุกตัว ของนักท่องเที่ยว ปัญหาความปลอดภัยนักท่องเที่ยว ขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเข้าถึงและการ เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว และการรองรับการขยายตัวของสาขาการท่องเที่ยวใหม่ๆ บุคลากรการท่องเที่ยว ยังขาดแคลนทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย^๔ พระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวม งานศิลปะ วิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่างๆ เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันล้ำค่า และเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีสถานที่สำคัญประกอบไปด้วย ศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของชาติอันเป็นแหล่งรวม ที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้งความเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของอีกทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม สงบตามหลักพระพุทธศาสนา

กลไกการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนควรเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ รวมทั้งการจัดการรักษาพุทธศาสนสถานที่เป็นมรดกโบราณคดี พิพิธภัณฑสถานศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่างๆ ทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ความสวยงามของสิ่งดังกล่าว ได้เรียนรู้และเข้าใจความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พุทธศาสนสถานที่มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม รวมถึงเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยใดสมัยหนึ่งของ ประเทศ หลักฐานและความสำคัญดังกล่าวอาจเป็นทาง วัฒนธรรม การเมือง และสังคมวิทยา

สำหรับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น ถือได้ว่าเป็นนครแห่งประวัติศาสตร์ของชาติไทย มีพุทธศาสนสถาน รวมทั้งวัดที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงมากมาย แหล่งพุทธศาสนสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองอันเป็นที่รู้จักทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และความเป็นเมืองเก่าที่มีวัดและพุทธศาสนสถานอยู่มากมายนี้เองทำให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งของประเทศไทย

^๔ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, (๒๕๕๘), ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐. หน้า ๑๘.

จากความเป็นมาและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วัดและพุทธศาสนสถานต่างๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งที่ชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจ ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้อยู่ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญจากประเด็นดังกล่าว จึงได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ มาประกอบ เพื่อการศึกษาทฤษฎีการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมประเพณีของชาติไทยได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก อีกทั้งยังเป็นข้อมูลและหลักฐานเพื่อประกอบการศึกษาสำหรับผู้ที่จะต้องการศึกษาในงานด้านนี้ ต่อไปอีกด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศึกษาทฤษฎีการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ เสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับพระสังฆาธิการ ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน เพื่อให้เห็นกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๑ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุมในระดับชาติและนานาชาติ ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ และการจัดการทางพระพุทธศาสนา โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มสำหรับคณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้อง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การลงพื้นที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๗ วัด คือ วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม วัดท่าการ้อง วัดกษัตราธิราช วัดใหญ่ชัยมงคล วัดภูเขาทอง วัดพุทไธสวรรย์ และวัดพนัญเชิงวรวิหาร

๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนา

๓) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระสังฆาธิการ ผู้บริหารส่วนงานของจังหวัด นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

๔) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนา

๕) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อยืนยันกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ผู้วิจัยเสนอ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การแจกแบบสอบถาม เป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

(๑) วิเคราะห์สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๒) วิเคราะห์กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๓) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๔) สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้เห็นกลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชนองค์กร และปัจเจกบุคคล

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

๔.๑ สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยสาธารณะมีน้อย คนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ทำให้เกิดปัญหาสถานที่คับแคบ ไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้ ทำให้จำกัดในการจัดรถ การแย่งพื้นที่ทำมาหากินของคนในชุมชน ชุมชนควรมีการวางแผนในการพัฒนาชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถาน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีแผนปฏิบัติการประจำปี การพัฒนาชุมชน ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีการส่งเสริมให้มีสถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ มากมายเพื่อตอบสนองโจทย์ของนักท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยบางชุมชนจะมีการปรับปรุงบริเวณชุมชน ปรับเปลี่ยนสาธารณูปโภคภายในชุมชนให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น ที่จอดรถ ห้องน้ำ และสถานที่พักผ่อนภายในชุมชน ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องทำนโยบายพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาขึ้น เช่น จัดทำระบบถนนให้มีประสิทธิภาพ และกว้างขวางสะดวกในการเดินทาง จัดทำระบบระบายน้ำ ระบบไฟฟ้าและน้ำประปา เพื่อรองรับการขยายตัวของสถานที่ท่องเที่ยว พร้อมดูแลปรับแต่งภูมิทัศน์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเมืองที่น่าอยู่ น่าดู น่ามอง

คนในชุมชนขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ชัดเจนได้ มีความรู้ความสามารถน้อย และมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังขาดความพร้อมในการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวที่ถูกต้อง ควรพัฒนาความรู้ความสามารถของคนภายในชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น เช่น การแนะนำประวัติความเป็นมาและความสำคัญของชุมชน และโบราณสถาน เป็นต้น

เน้นการท่องเที่ยวให้พระเพียงรูปแบบเดียว ขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมที่ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดขึ้น เน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจของคนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกับกับชุมชน นักท่องเที่ยวมีหลายประเภท เน้นการท่องเที่ยวมากกว่าการศึกษาหาความรู้หรือสัมผัสบรรยากาศในชุมชน ทั้งยังขาดการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลที่เพียงพอ ต้องเน้นการสร้างศาสนทายาทมากกว่าการสร้างศาสนสถาน การสื่อสารเรื่องภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เช่นจัดให้มีอาสาสมัครคอยต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาในชุมชน ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาต้องเป็นผู้สนับสนุนหลัก ประชาสัมพันธ์ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เพิ่งเปิดตัวเองเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยประชาสัมพันธ์ในทุก ๆ สื่อ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีความต้องการที่จะมาเที่ยวชุมชน

ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีงบประมาณในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมน้อย ไม่ต่อเนื่อง ขาดการวางแผนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี ขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เน้นการก่อสร้างมากกว่าการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ความร่วมมือ และการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าปัญหาการจัดการ ได้แก่ การจัดการจราจรในช่วงวันหยุด และช่วงเทศกาล รวมทั้งการจอดรถไม่มีระเบียบ ขาดข้อมูลในการประชาสัมพันธ์ รูปแบบการท่องเที่ยว และการจัดการ

เส้นทางการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และปัญหาความซ้ำซ้อนของหน่วยงานที่กำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยว ขาดการบริหารจัดการภายในชุมชนที่ดี ทั้งในเรื่อง ข้อมูลที่นักท่องเที่ยวจะได้รับการดูแลกำลังคน การซ้ำซ้อนของงาน การบริหารจัดการรายได้ การบริหารจัดการดูแลสถานที่ ควรเน้นความร่มรื่นและสวยงามภายในชุมชน เน้นความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ พัฒนาห้องน้ำให้ได้มาตรฐาน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว มีป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรม สถานที่ อย่างชัดเจน

๔.๒ กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ PDCA และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมวดอิทธิบาทธรรม ดังนี้ ด้านการวางแผน ประกอบด้วย เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย แต่งตั้งคนในชุมชนที่มีความรู้มาช่วยงาน หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ด้านการปฏิบัติ ประกอบด้วย คนในชุมชนทำงานอย่างเสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวมและชุมชน ดำเนินทุกกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรัดกุม คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและเกิดเป็นความภาคภูมิใจในชุมชน ให้ทุกฝ่ายได้ตรวจสอบผลการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายอย่างตรงไปตรงมาและต่อเนื่อง ด้านการตรวจสอบ ประกอบด้วย ยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ผู้อื่นตรวจสอบผลการดำเนินงานของชุมชนของตนได้ แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ด้านการปรับปรุง ประกอบด้วย มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ของชุมชน แล้วนำมาพัฒนา เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

๔.๓ กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๔ กลไก คือ การพัฒนาสถานที่ การพัฒนาคน การพัฒนากิจกรรม และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๑. กลไกการจัดการจัดสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ตามหลัก ๕ ส ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวนั้น สิ่งแรกที่ต้องบริหารจัดการคือ สถานที่ ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เรียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุขภาพดี มีระเบียบวินัย

๒. กลไกการจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย กิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป คือ การมองเห็น นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นสิ่งที่ชุมชนนำเสนอได้อย่างชัดเจน เพราะสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวจะสัมผัสได้คือการมองเห็น ดังนั้นชุมชนจึงต้องจัดสถานที่ให้สะอาด ร่มเย็น สวยงาม และมีมุมสำหรับการถ่ายรูปที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ เสียง คือการได้ยิน ชุมชนควรออกแบบกิจกรรมที่มีการบรรยายประกอบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจสิ่งที่ชุมชนกำลังนำเสนอผ่านเสียงพูด หรือดนตรี กลิ่น ในด้านของกลิ่นนั้นเป็นสิ่ง

ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่กับชุมชนนาน หากชุมชนบริหารจัดการเรื่องกลิ่นได้ดี เช่น ไม่เหม็น มีกลิ่นหอมของดอกไม้ สร้างบรรยากาศให้สดชื่น เป็นต้น รส คือรสชาติ ชุมชนต้องมีมุมรับรองนักท่องเที่ยว เพราะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่มาท่องเที่ยวเพื่อหาของกินที่มีรสชาติอร่อย ดังนั้นชุมชนจึงตอบ โจทย์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มาก สุดท้ายคือ สัมผัส คือการสร้างรอยยิ้ม และ สัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว คือทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยวให้มากที่สุด

๓. กลไกการพัฒนาสมรรถนะของคนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยว ในชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยหลัก ๔ ส คือ

๑. สร้างแรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิก เป็นอาสาสมัครของชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น

๒. สร้างอุปนิสัย การสร้างอุปนิสัยให้แก่คนในชุมชนให้มีคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ ขยันทำงาน มีความสามัคคี และแบ่งงานกันทำ

๓. สร้างบทบาท การส่งเสริมบทบาททางสังคมให้แก่คนในชุมชน รู้จักหน้าที่ของตนเอง มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารหรือการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน

๔. สร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างความรู้ความเข้าใจ เช่น มีความรู้เรื่องของชุมชนของตนเอง การพัฒนาทักษะ การมีทักษะสูง เช่น ด้านภาษา ด้านการทำมาหากิน

๔. กลไกการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป รับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเอง มีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก เพียงพอ อากาศสบาย ไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่ให้พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก

๕. อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและนำเสนอแนะมาอภิปรายดังนี้

๕.๑ กลไกการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ตามหลัก ๕ ส ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวนั้น สิ่งแรกที่จำเป็นต้องบริหารจัดการคือ สถานที่ ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุขภาพดี มีระเบียบวินัย

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษา ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดทั้ง ๔๐ แห่ง มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระอุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ พระวิหารหลวง ความสำคัญของศาสนสถานคือ เป็นวัดพุทธธรรมที่แสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดงสัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปรางค์เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า พระวิหาร มักเป็น สถาปัตยกรรมและภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนิกชนยึดถือทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ข้อเสนอแนะ ควรจัดรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นที่ร่มเย็นแห่งจิตใจและเป็นที่ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนสถาน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติแก่ประชาชนทั่วไป และสิ่งสำคัญควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสถานที่สำคัญ^๕

๕.๒ กลไกการจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย กิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป คือ การมองเห็น นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นสิ่งที่ชุมชนนำเสนอได้อย่างชัดเจน เพราะสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวจะสัมผัสได้คือการมองเห็น ดังนั้นชุมชนจึงต้องจัดสถานที่ให้สะอาด ร่มเย็น สวยงาม และมีมุมสำหรับการถ่ายรูปที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ เสียง คือการได้ยิน ชุมชนควรออกแบบกิจกรรมที่มีการบรรยายประกอบ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเข้าใจสิ่งที่ชุมชนกำลังนำเสนอผ่านเสียงพูด หรือดนตรี กลิ่น ในด้านของกลิ่นนั้นเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่กับชุมชนนาน หากชุมชนบริหารจัดการเรื่องกลิ่นได้ดี เช่น ไม่เหม็น มีกลิ่นหอมของดอกไม้ สร้างบรรยากาศให้สดชื่น เป็นต้น รส คือรสชาติ ชุมชนต้องมีมุมรับรองนักท่องเที่ยว เพราะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่มาท่องเที่ยวเพื่อหาของกินที่มีรสชาติอร่อย ดังนั้นชุมชนจึงตอบโจทย์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มาก สุดท้ายคือ สัมผัส คือการสร้างรอยยิ้ม และสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว คือทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยวให้มากที่สุด ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ตติยาพร จารุณณิรัตน์** ได้วิจัยเรื่อง “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ” ผลจากการวิจัย แนวทางการบูรณาการความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้ามชาติที่ภาคการศึกษา ในทั้งสองประเทศควรดำเนินการต่อไปนี้ บูรณาการความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้ามชาติมากขึ้นในหลักสูตร โดยผสมผสานวิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ผ่านการทัศนศึกษาหรือเข้าร่วมกิจกรรมในประเทศกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน เพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมอาเซียนในหลักสูตรฯ เช่น ภาษาที่ใช้ในกลุ่มประเทศแถบอาเซียน

^๕รศ.นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ, “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

นอกจากนี้ ควรมีการเร่งสร้างร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน กระตุ้นให้เกิดการร่วมมือในทุกภาคี เช่น โครงการฝึกปฏิบัติงานที่มีผลตอบแทนที่น่าดึงดูดใจ ใช้สื่อ Social network สนับสนุนการเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม เช่น การจัดทำ web blog เพื่อให้ให้นักศึกษา ใช้เป็นเวทีในการอภิปรายและเรียนรู้วัฒนธรรมข้ามชาติ เป็นต้น^๖

๕.๓ กลไกการพัฒนาสมรรถนะของคนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยหลัก ๔ ส คือ ๑. สร้างแรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิก เป็นอาสาสมัครของชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น ๒. สร้างอุปนิสัย การสร้างอุปนิสัยให้แก่คนในชุมชนให้มีคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ ขยันทำงาน มีความสามัคคี และแบ่งงานกันทำ ๓. สร้างบทบาท การส่งเสริมบทบาททางสังคมให้แก่คนในชุมชน รู้จักหน้าที่ของตนเอง มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารหรือการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน ๔. สร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างความรู้ความเข้าใจ เช่น มีความรู้เรื่องของชุมชนของตนเอง การพัฒนาทักษะ การมีทักษะสูง เช่น ด้านภาษา ด้านการทำมาหากิน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล)** ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ๑. ประชาชนทั่วไปมีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๕, S.D. = ๐.๓๑๗$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังนี้ ด้านการพัฒนาศาสนสถาน ($\bar{X} = ๓.๙๕, S.D. = ๐.๓๕๗$) ด้านการพัฒนาบุคคลหรือบุคลากรภายในวัด ($\bar{X} = ๓.๘๓, S.D. = ๐.๔๓๗$) ด้านการพัฒนากิจกรรมภายในวัด ($\bar{X} = ๓.๘๒, S.D. = ๐.๓๓๔$) และด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = ๓.๘๑, S.D. = ๐.๓๑๗$) ตามลำดับ

๒. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา คือ ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดได้พัฒนาทักษะทางด้านภาษาอังกฤษและภาษาอาเซียน พัฒนาความรู้ความสามารถของพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดให้เพิ่มมากขึ้น เช่น การแนะนำประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวัด และโบราณสถาน เป็นต้น ควรเน้นกิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย เน้นกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนามากกว่าพุทธพาณิชย์ เน้นการสร้างศาสนทายาทมากกว่าการสร้างศาสนสถาน เน้นกิจกรรมที่เสริมปัญญาให้แก่ประชาชน และเน้นกิจกรรมที่มีส่วนร่วมของภาคประชาชนและชุมชน ควรเน้นความร่มรื่นและสวยงามภายในวัด เน้นความสะอาด

^๖ ตติยาพร จารุมณีรัตน์, “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ”, รายงานการวิจัย, (คณะกรรมการบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์), ๒๕๕๔.

เป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ พัฒนาห้องน้ำให้ได้มาตรฐาน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว ควรมีป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรม สถานที่ อย่างชัดเจน^๗

๕.๔ กลไกการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป รับเท่าที่สามารถบริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเอง มีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก เพียงพอ อากาศสบาย ไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูภาวนาวชิรคุณ (วชิรินทร์ วชิรธมโม)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำนวนมาก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี มีการพัฒนาบุคลากรและบุคคลภายในวัดให้สอดคล้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัดและมีการพัฒนาวัดไปแนวทางเดียวกัน โดยมีหน่วยงานราชการคอยให้ความรู้ผ่านโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุแก่พระสงฆ์ และได้รับงบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์การบริหารส่วนจังหวัด กรมศิลปากร และอื่นๆ ในการสนับสนุนกิจกรรมและการปรับภูมิทัศน์วัดให้สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ และส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเน้นการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม เชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัติศาสตร์ ๓) รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ รูปแบบที่ ๑ การอนุรักษ์โบราณสถาน และโบราณวัตถุให้มีความมั่นคง แข็งแรง และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ความเป็นไทยอย่างแท้จริง รูปแบบที่ ๒ การพัฒนาทักษะทางด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบที่ ๓ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวลักษณะเชิงปฏิบัติธรรม บูรณาการกับการอนุรักษ์โบราณสถาน และศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา รูปแบบที่ ๔ บูรณาการวิถีชีวิตความเป็นไทย ร่วมกับศาสนาอื่นอย่างสันติสุข ด้วยกลยุทธ์ ๙ ประการ^๘

๖. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

^๗ พระโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล), “การส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).**

^๘ พระครูภาวนาวชิรคุณ (วชิรินทร์ วชิรธมโม), “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).**

ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น ต้องอาศัยแรงขับเคลื่อนนโยบายจากทั้งภาครัฐและภาคคณะสงฆ์ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑. คณะสงฆ์ ร่วมกับ สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมกันจัดแคมเปญส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โครงการไหว้พระ ๙ วัด ๙ อารามขึ้น

๒. องค์การบริหารส่วนจังหวัด ร่วมกับการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ร่วมกันพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๖.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑. ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่มีมูมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุขภาพดี มีระเบียบวินัย

๒. ชุมชนต้องออกแบบกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป อย่างครบวงจร

๓. ผู้นำชุมชนต้องสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชน สร้างอุปนิสัยที่ดี แบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน และสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชน

๖.๓ ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยขอเสนอแนะในส่วนที่สามารถต่อยอดจากงานวิจัยฉบับนี้ดังนี้

๑. ควบคู่การศึกษาเรื่องกลไกการขับเคลื่อนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสู่การปฏิบัติ

๒. ควบคู่ศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เอกสารอ้างอิง

๑ หนังสือ :

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘.

ราณี อลิชัยกุล. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว = Professional experience in tourism management.

นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.

๒ วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระโอภาส โอภาโส ศิริกิตติกุล. “ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิตทางพระพุทธศาสนา ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์

มหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระครูภาวนาวชิรคุณ วชิรินทร์ วชิรธมโม. “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ตติยาพร จารุมณีรัตน์. “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ”. **รายงานการวิจัย.** คณะการบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมเกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

กราบเรียน อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กระผม พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน ตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา
เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทรศัพท์ ๐๘๑-๙๙๑๖๔๕

ขอรับรองว่าได้นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย เรื่อง กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นงานวิจัยของ พระครูวินัยธรเอก ชินวิไล โดยนำไปใช้ประโยชน์ตาม
วัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๑ ถึงปัจจุบัน
ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดังนี้

๑. ชุมชนมีแนวทางในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนที่ดี
๒. เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

(พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน)

รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	-ทราบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการจัดการ -ทราบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว -ทราบผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง -สามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้	ข้อ ๑	ทำให้สามารถนำไปสู่การกำหนดแนวทางและกรอบดำเนินการวิจัยได้
๒. ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	-ทราบบริบทของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา -ทราบสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา -ทราบกลไกการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ข้อ ๑ - ๒	สามารถวิเคราะห์กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้
๔. การเก็บข้อมูลด้วยการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ ท่าน	ยืนยันเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ผู้วิจัยเสนอ และ	ข้อ ๑-๓	ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติตาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ถูกต้อง

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
	เพิ่มเติมในส่วนที่ยังขาดอยู่ให้บริบูรณ์มากยิ่งขึ้น		
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	<p>ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ</p> <p>๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา</p> <p>๒. เพื่อศึกษาหลักการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา</p> <p>๓. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา</p>	ข้อ ๑ - ๓	<p>ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำไปใช้ประโยชน์ได้</p> <p>-ได้ชุดองค์ความรู้ที่สามารถเผยแพร่ได้</p>

ภาคผนวก ง
เครื่องมือวิจัย สัมภาษณ์ / ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตินาสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย เรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตินาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลสำคัญจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในวัดจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำไปสังเคราะห์ข้อมูล แล้วสร้างแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตินาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา **ต่อไป**

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ส่วนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตินาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวน ๒ ข้อ

ส่วนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับกลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตินาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวน ๓ ข้อ

ส่วนที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตินาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวน ๔ ข้อ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการบันทึกเสียง จดบันทึก และถ่ายภาพระหว่างทำการสัมภาษณ์ทุกขั้นตอน เพื่อประกอบรายงานการวิจัย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาเอื้อเฟื้อข้อมูลทางวิชาการเป็นอย่างดี

คณะผู้วิจัย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล

- ๑) ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....
- ๒) ที่อยู่.....
- ๓) ตำแหน่ง.....
- ๔) สังกัด.....
- ๕) เบอร์โทรศัพท์.....

ส่วนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวน ๒ ข้อ

๒.๑ ท่านคิดว่าสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร

- ๒.๑.๑ สภาพปัญหาด้านสถานที่
- ๒.๑.๒ สภาพปัญหาด้านคน
- ๒.๑.๓ สภาพปัญหาด้านกิจกรรม
- ๒.๑.๔ สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๒ ท่านคิดว่าสภาพปัญหาการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น จะแก้ปัญหานั้นอย่างไร และใครเป็นผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

- ๒.๒.๑ สภาพปัญหาด้านสถานที่
- วิธีแก้ไขปัญหาคือ
- ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาคือ
- ๒.๒.๒ สภาพปัญหาด้านคน
- วิธีแก้ไขปัญหาคือ
- ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาคือ
- ๒.๒.๓ สภาพปัญหาด้านกิจกรรม
- วิธีแก้ไขปัญหาคือ
- ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาคือ
- ๒.๒.๔ สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
- วิธีแก้ไขปัญหาคือ
- ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาคือ

ส่วนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับกลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตาศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวน ๓ ข้อ

๓.๑ ทำคิดว่ากลไกใดที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้ประสบผลสำเร็จ

๓.๒ PDCA เป็นหนึ่งในกลไกที่นำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างไรบ้าง
ด้านการวางแผนงาน

ด้านการปฏิบัติตามแผนงาน

ด้านการตรวจสอบผลการดำเนินงาน

ด้านแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

๓.๓ ท่านคิดว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมวดอิทธิบาทธรรม นำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างไรบ้าง

หลักฉันทะ

หลักวิริยะ

หลักจิตตะ

หลักวิมังสา

ส่วนที่ ๔ คำถามเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตาศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวน ๔ ข้อ

๔.๑ การจัดสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ตามหลัก ๕ ส คือ สะอาด สว่าง สงบ สุขลักษณะ
เสริมสร้างลักษณะนิสัย ควรจัดอย่างไรบ้าง

สะอาด คือ

กิจกรรมที่ควรส่งเสริม ได้แก่

สว่าง คือ

กิจกรรมที่ควรส่งเสริม ได้แก่

สงบ คือ

กิจกรรมที่ควรส่งเสริม ได้แก่

สุขลักษณะ คือ

กิจกรรมที่ควรส่งเสริม ได้แก่

เสริมสร้างลักษณะนิสัย คือ

กิจกรรมที่ควรส่งเสริม ได้แก่

๔.๒ การพัฒนาสมรรถนะของคนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืนควรดำเนินการอย่างไร

๔.๒.๑ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน

๔.๒.๒ การสร้างอุปนิสัยให้แก่คนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน

๔.๒.๓ การส่งเสริมบทบาททางสังคมให้แก่คนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

๔.๒.๔ การสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวในชุมชนให้แก่คนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

๔.๒.๕ การพัฒนาทักษะในเรื่องการท่องเที่ยวในชุมชนให้แก่คนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

๔.๓ การจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิตติศาสตร์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ควรมีกิจกรรมใดบ้าง

๔.๓.๑ กิจกรรมที่ส่งเสริมทางด้านกาย (กายภาวนา)

๔.๓.๑ กิจกรรมที่ส่งเสริมทางด้านจิต (จิตภาวนา)

๔.๓.๑ กิจกรรมที่ส่งเสริมทางด้านสังคม (ศีลภาวนา)

๔.๓.๑ กิจกรรมที่ส่งเสริมทางด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)

๔.๔ ชุมชนควรพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้อย่างบ้าง

๔.๔.๑ ด้านอवासสัปปายะ คือ สถานที่

๔.๔.๒ ด้านโคจรสัปปายะ คือ การเดินทาง

๔.๔.๓ ด้านกัสนสัปปายะ คือ การต้อนรับ

๔.๔.๔ ด้านปุคคลสัปปายะ คือ คนในชุมชน

๔.๔.๕ ด้านโภชนสัปปายะ คือ อาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก

๔.๔.๖ ด้านอุตุสัปปายะ คือ ฤดูอันเป็นที่สบาย

๔.๔.๗ ด้านอิริยาปาถสัปปายะ คือ การเคลื่อนไหวอันเป็นที่สบาย

แบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม
เรื่อง “กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

ผู้สังเกตการณ์ชื่อ.....
 สถานที่ที่เข้าไปสังเกต.....
 สังเกตเมื่อวันที่.....เวลา.....
 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสังเกต.....
 วิธีการในการสังเกต.....

ที่	รายการ	สิ่งที่สังเกตเห็น		สิ่งที่ค้นพบเพิ่มเติม
		มี	ไม่มี	
๑.	ด้านสถานที่			
	สะอาด ไม่มีขยะ			
	สว่าง ไฟฟ้าเข้าถึง ปลอดภัย			
	สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน			
	สุขลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล			
	คนในชุมชนสุขภาพดี มีวินัย			
๒.	ด้านคนในชุมชน			
	ขยันทำงาน			
	มีความสามัคคี			
	แบ่งงานกันทำ			
	รู้หน้าที่			
	มีความรู้เรื่องของชุมชน			
	มีทักษะสูง			
๓.	ด้านกิจกรรม			

ที่	รายการ	สิ่งที่สังเกตเห็น		สิ่งที่ค้นพบเพิ่มเติม
		มี	ไม่มี	
	กิจกรรมด้านกาย			
	กิจกรรมด้านจิต			
	กิจกรรมด้านสังคม			
	กิจกรรมด้านศิลปะ			
๔.	ด้านสิ่งแวดล้อม			
	จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม			
	นักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป			
	การสัญจรไปมาสะดวก			
	การต้อนรับดี			
	คนในชุมชนเป็นกันเอง			
	มีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก เพียงพอ			
	อากาศสบาย ไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป			
	มีที่ให้พักผ่อน			
	การเดินทางสถานที่สะดวก			

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากการเข้าไปสังเกตการณ์ในครั้งนี้.....
 .....
 .....
 .....

ภาคผนวก จ
รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

ภาคผนวก ฉ
ประวัติคณะผู้วิจัย
แบบสรุปโครงการวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม)

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakhruwinaithorn Ek Jinavamsa (Choeiprathum)

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๕ ๑๐๑๔ ๐๐๐๓๙ ๕๖ ๘

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail)

ที่อยู่ปัจจุบัน หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๘-๙๕๓๓-๓๙๙๒

E-mail eak_mcu1@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)
สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๘

๕.๒ ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)
สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๕

๕.๓ ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)
(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง)
สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๓

๕.๔ นักธรรมชั้นเอก

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
ทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละงานวิจัย

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดย
ระบุสถานภาพในการ (ไม่มี)

นักวิจัยร่วม

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

พระมหากฤษณา กิตติโสภโณ (แซ่หลี่)

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phramaha Krisada Kittisobhano (Saelee)

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๑ ๘๐๙๙ ๐๐๐๕๔ ๙๘ ๐

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุष्ฎีบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail)

ที่อยู่ปัจจุบัน หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุष्ฎีบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุष्ฎีบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๘-๑๙๓๑-๔๙๙๗

E-mail maha_krisada@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ ปริญญาเอก พุทธศาสตร์ดุष्ฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)

สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๘

๕.๒ ปริญญาโท พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)

สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๕

๕.๓ ปริญญาตรี พุทธศาสตร์บัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)

(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง)

สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๔

๕.๔ นักรรณชั้นเอก, เปรียญธรรม ๖ ประโยค

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ ทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละงานวิจัย

๑. การวางแผนกลยุทธ์การจัดการบริหารจัดการ

๒. พระไตรปิฎก ภาษาบาลี พระพุทธศาสนา

๓. เป็นวิทยากรฝึกอบรมได้หลายหลักสูตร เช่น การบริหารองค์กร คุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

๔. มีความเชี่ยวชาญในการสอน การบรรยาย การฝึกอบรม

๕. มีความเชี่ยวชาญในการทำงานวิจัยทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพ

๖. ใช้คอมพิวเตอร์ได้ดี สามารถจัดการระบบฐานข้อมูลได้เป็นอย่างดี

๗. สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดย
ระบุสถานภาพในการวิจัย

พระมหากษัตริยา กิติติโสภโณ และพระมหากำพล คุณงกโร. (๒๕๕๘). การสร้างความปรองดอง
สมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สถาบันวิจัย
พุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ตีพิมพ์ในวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์
, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2559 . หน้า 55-62.

นักวิจัยร่วม

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

พระปลัดประดิษฐ์ ฐิตาภ (ประคองสาย)

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrapalad Pradisist Thitabho , Dr.

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

นักวิชาการศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail)

ที่อยู่ปัจจุบัน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๘๒-๕๕๑๕๙๙๑

E-mail tep2520@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)

สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๘

๕.๒ ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)

สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๕

๕.๓ ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)

(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง)

สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๔

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ ทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละงานวิจัย

๑. การวางแผนกลยุทธ์การจัดการบริหารจัดการ

๒. พระไตรปิฎก ภาษาบาลี พระพุทธศาสนา

๓. เป็นวิทยากรฝึกอบรมได้หลายหลักสูตร เช่น การบริหารองค์กร คุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

๔. มีความเชี่ยวชาญในการสอน การบรรยาย การฝึกอบรม

๕. มีความเชี่ยวชาญในการทำงานวิจัยทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพ

๖. ใช้คอมพิวเตอร์ได้ดี สามารถจัดการระบบฐานข้อมูลได้เป็นอย่างดี

๗. สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุสถานภาพในการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย (เพื่ออนุมัติจบโครงการวิจัย)
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

---

๑. สัญญาเลขที่ ว.๒๒๖/๒๕๖๐

๒. ชื่อโครงการ กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓. หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส, ดร., พระมหาภคฤกษ์ กิตติโสภโณ, ดร.^๙ พระปลัดประติสสิษฐ์ ฐิตาโม, ดร.

หน่วยงานที่สังกัด คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๘-๙๕๓๓-๓๙๙๒ E-mail eak_mcu1@hotmail.com

๔. ความสำคัญ/ความเป็นมา/ประเด็นปัญหาก่อนการวิจัย

การท่องเที่ยวของประเทศในระยะที่ผ่านมา ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการเติบโตในเชิงปริมาณทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ยังคงมีปัญหาในเชิงคุณภาพ ที่เป็นภัยคุกคามต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต อาทิความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวจากการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยว ปัญหาความปลอดภัยนักท่องเที่ยว ขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเข้าถึงและการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว และการรองรับการขยายตัวของสาขาการท่องเที่ยวใหม่ๆ บุคลากรการท่องเที่ยว ยังขาดแคลนทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย^{๑๐} พระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวม งานศิลปะ วิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่างๆ เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันล้ำค่า และเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีสถานที่สำคัญประกอบไปด้วย ศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของชาติอันเป็นแหล่งรวม ที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้งความเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของอีกทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม สงบทตามหลักพระพุทธศาสนา

ฉะนั้น วัดจึงเป็นสถานที่ทรงคุณค่า เพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมมีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพียงแต่จะถ่ายทอดออกไปได้อย่างไร ถ้าเราไปแยกส่วนไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผล เราก็จะทำได้เพียงแค่มาวัดเพื่อถ่ายรูปสวยงาม ชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนา และวัฒนธรรมต่างกันก็มาเพียงแค่อายุรูป บางครั้ง

---

^๙ Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^{๑๐} กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, (๒๕๕๘), ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐. หน้า ๑๘.

ก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสม คนไทยบางกลุ่มมาก็ไม่ได้สร้างเสริมปัญญา ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคม ทั้งที่บทบาทของวัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมและด้านการนำรายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่น จังหวัดและประเทศโดยรวม ขณะเดียวกันวัดก็เป็นแหล่งที่สามารถให้ความรู้ความคิดที่กว้างขวางขึ้น ให้ความสงบ ความร่มเย็นกับผู้มาเยือน ทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจพุทธศาสนาได้ดีขึ้น วัฒนธรรมของชุมชน ของสังคมไม่ว่าที่ใดในโลก ไม่มีอะไรเป็นหลักเท่ากับศาสนา ศาสนาเป็นรากเหง้าของการตั้งชุมชนสังคม โดยเฉพาะในประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่กระแสดังกล่าวในปัจจุบันให้ความต้องการ เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาเป็นการเดินทาง ที่นักท่องเที่ยวปฏิบัติตนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของสังคมไทย การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา มาจากคำว่า Buddhist Tourism ซึ่งสามารถสรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้คือ ๑) เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี ๒) เป็นการท่องเที่ยวที่เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา ๓) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนคุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมป็นผลประโยชน์ต่างๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งชุมชนต่างๆ ที่วัดตั้งอยู่ และเพื่อเป็นการดึงดูดคนเข้าวัดปฏิบัติธรรมและได้สัมผัสกับพระพุทธศาสนา ซึ่งวัดในแต่ละวัดที่มีศักยภาพในด้านต่างๆ อาทิเช่น ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการปฏิบัติธรรม วัดที่เป็นแหล่งโบราณสถาน วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ จะทำให้นักท่องเที่ยวได้มีทางเลือกเพิ่มขึ้น และยังเป็นการทำให้วัดกลายเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ได้อีกทางหนึ่ง

กลไกการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนควรเป็นเรื่องที่มีหลักประสานประสานกันหลายรูปแบบ รวมทั้งการจัดการรักษาพุทธศาสนสถานที่เป็นมรดกโบราณคดี พิพิธภัณฑสถานศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่างๆ ทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ความสวยงามของสิ่งดังกล่าว ได้เรียนรู้และเข้าใจความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พุทธศาสนสถานที่มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม รวมถึงเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยใดสมัยหนึ่งของประเทศ หลักฐานและความสำคัญดังกล่าวอาจเป็นทาง วัฒนธรรม การเมือง และสังคมวิทยา

สำหรับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น ถือได้ว่าเป็นนครแห่งประวัติศาสตร์ของชาติไทย มีพุทธศาสนสถาน รวมทั้งวัดที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงมากมาย แหล่งพุทธศาสนสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองอันเป็นที่รู้จักทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และความเป็นเมืองเก่าที่มีวัดและพุทธศาสนสถานอยู่มากมายนี้เองทำให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งของประเทศไทย

จากความเป็นมาและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วัดและพุทธศาสนสถานต่างๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งที่ชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญจากประเด็นดังกล่าว จึงได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ มาประกอบ เพื่อการศึกษาการกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านมิติศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมประเพณีของชาติไทยได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก อีกทั้งยังเป็นข้อมูลและหลักฐานเพื่อประกอบการศึกษาสำหรับผู้ที่จะต้องการศึกษาในงานด้านนี้ ต่อไปอีกด้วย

๕. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๕.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕.๒ เพื่อศึกษากลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕.๓ เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๖. ผลการวิจัย/การแก้ปัญหาโดยการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

๖.๑ **สภาพปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา** ได้แก่ ปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยสาธารณะมีน้อย คนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ทำให้เกิดปัญหาสถานที่คับแคบ ไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้ ทำให้จำกัดในการจอดรถ การแย่งพื้นที่ทำมาหากินของคนในชุมชน ชุมชนควรมีการวางแผนในการพัฒนาชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถาน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีแผนปฏิบัติการประจำปี การพัฒนาชุมชน ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีการส่งเสริมให้มีสถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ มากมายเพื่อตอบโจทย์ของนักท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยบางชุมชนจะมีการปรับปรุงบริเวณชุมชน ปรับเปลี่ยนสาธารณูปโภคภายในชุมชนให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น ที่จอดรถ ห้องน้ำ และสถานที่พักผ่อนภายในชุมชน ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องทำนโยบายพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาขึ้น เช่น จัดทำระบบถนนให้มีประสิทธิภาพ และกว้างขวางสะดวกในการเดินทาง จัดทำระบบระบายน้ำ ระบบไฟฟ้าและน้ำประปา เพื่อรองรับการขยายตัวของสถานที่ท่องเที่ยว พร้อมดูแลปรับแต่งภูมิทัศน์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเมืองที่น่าอยู่ น่าดู น่ามอง

คนในชุมชนขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ชัดเจนได้ มีความรู้ความสามารถน้อย และมีไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังขาดความพร้อมในการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวที่ถูกต้อง ควรพัฒนาความรู้ความสามารถของคนภายในชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น เช่น การแนะนำประวัติความเป็นมาและความสำคัญของชุมชน และโบราณสถาน เป็นต้น

เน้นการท่องเที่ยวให้เฉพาะรูปแบบเดียว ขาดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมที่ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดขึ้น เน้นประชาชนจากภายนอก ขาดการประชาสัมพันธ์และดึงดูดความสนใจของคนในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน นักท่องเที่ยวมีหลายประเภท เน้นการท่องเที่ยวมากกว่าการศึกษาหาความรู้หรือสัมผัสบรรยากาศในชุมชน ทั้งยังขาดการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลที่เพียงพอ ต้องเน้นการสร้างศาสนทายาทมากกว่าการสร้างศาสนสถาน การสื่อสารเรื่องภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เช่นจัดให้มีอาสาสมัคร

คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาในชุมชน ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาต้องเป็นผู้สนับสนุนหลัก ประชาสัมพันธ์ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เพิ่งเปิดตัวเองเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยประชาสัมพันธ์ในทุก ๆ สื่อ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีความต้องการที่จะมาเที่ยวชุมชน

ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีงบประมาณในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมน้อย ไม่ต่อเนื่อง ขาดการวางแผนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี ขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เน้นการก่อสร้างมากกว่าการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ความร่วมมือ และการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าปัญหาการจัดการ ได้แก่ การจัดการจราจรในช่วงวันหยุด และช่วงเทศกาล รวมทั้งการจอดรถไม่มีระเบียบ ขาดข้อมูลในการประชาสัมพันธ์ รูปแบบการท่องเที่ยว และการจัดการเส้นทางท่องเที่ยว ทำให้เกิดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และปัญหาความซ้ำซ้อนของหน่วยงานที่กำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยว ขาดการบริหารจัดการภายในชุมชนที่ดี ทั้งในเรื่อง ข้อมูลที่นักท่องเที่ยวจะได้รับการดูแลกำลังคน การซ้ำซ้อนของงาน การบริหารจัดการรายได้ การบริหารจัดการดูแลสถานที่ ควรเน้นความร่วมมือและสวยงามภายในชุมชน เน้นความสะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อย สงบ พัฒนาห้องน้ำให้ได้มาตรฐาน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว มีป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรม สถานที่ อย่างชัดเจน

๖.๒ กลไกการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ PDCA และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมวดอิทธิบาทธรรม ดังนี้ ด้านการวางแผน ประกอบด้วย เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย แต่งตั้งคนในชุมชนที่มีความรู้มาช่วยงาน หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ด้านการปฏิบัติ ประกอบด้วย คนในชุมชนทำงานอย่างเสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวมและชุมชน ดำเนินทุกกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้อย่างรัดกุม คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและเกิดเป็นความภาคภูมิใจในชุมชน ให้ทุกฝ่ายได้ตรวจสอบผลการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายอย่างตรงไปตรงมาและต่อเนื่อง ด้านการตรวจสอบ ประกอบด้วย ยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนและยินดีที่จะให้ผู้อื่นตรวจสอบผลการดำเนินงานของชุมชนของตนได้ แต่งตั้งคณะกรรมการในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง นำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไข เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ด้านการปรับปรุง ประกอบด้วย มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน หมั่นพิจารณาปรับปรุงแผนงานที่ดำเนินการไปแล้วมีข้อบกพร่อง มีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ของชุมชน แล้วนำมาพัฒนา เน้นการทำประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน

๖.๓ กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๔ กลไก คือ การพัฒนาสถานที่ การพัฒนาคน การพัฒนากิจกรรม และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๑. กลไกการการจัดสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ตามหลัก ๕ ส ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว นั้น สิ่งแรกที่ต้องบริหารจัดการคือ สถานที่ ในการบริหารจัดการสถานที่นั้นชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการตามหลัก ๕ ส ได้แก่ สะอาด ไม่มีขยะ ไม่สกปรก สว่าง ไฟฟ้าสว่างทั่วถึง ไม่

มีมุมอับ และปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยว สงบ เงียบ ไม่พลุกพล่าน มีมุมสงบ เย็นสบาย สุกลักษณะ ปราศจากสิ่งปฏิกูล ปลอดภัย และคนในชุมชนสุภาพดี มีระเบียบวินัย

๒. กลไกการจัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านมิติศาสนาในชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย กิจกรรมที่ออกแบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความรู้สึกผ่านประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป คือ การมองเห็น นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นสิ่งที่ชุมชนนำเสนอได้อย่างชัดเจน เพราะสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวจะสัมผัสได้คือการมองเห็น ดังนั้นชุมชนจึงต้องจัดสถานที่ให้สะอาด ร่มเย็น สวยงาม และมีมุมสำหรับการถ่ายรูปที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ เสียง คือการได้ยิน ชุมชนควรออกแบบกิจกรรมที่มีการบรรยายประกอบ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเข้าใจสิ่งที่ชุมชนกำลังนำเสนอผ่านเสียงพูด หรือดนตรี กลิ่น ในด้านของกลิ่นนั้นเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่กับชุมชนนาน หากชุมชนบริหารจัดการเรื่องกลิ่นได้ดี เช่น ไม่เหม็น มีกลิ่นหอมของดอกไม้ สร้างบรรยายกาศให้สดชื่น เป็นต้น รส คือรสชาติ ชุมชนต้องมีมุมรับรองนักท่องเที่ยว เพราะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่มาท่องเที่ยวเพื่อหาของกินที่มีรสชาติอร่อย ดังนั้นชุมชนจึงตอบ โจทย์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มาก สุดท้ายคือ สัมผัส คือการสร้างรอยยิ้ม และ สัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว คือทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยวให้มากที่สุด

๓. กลไกการพัฒนาสมรรถนะของคนในชุมชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยว ในชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยหลัก ๔ ส คือ

๑. สร้างแรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้แก่คนในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจและรู้สึกภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิก เป็นอาสาสมัครของชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ปรับปรุงชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เช่น การนำสินค้ามาขาย การเปิดร้านค้าในชุมชน เป็นต้น

๒. สร้างอุปนิสัย การสร้างอุปนิสัยให้แก่คนในชุมชนให้มีคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ ขยันทำงาน มีความสามัคคี และแบ่งงานกันทำ

๓. สร้างบทบาท การส่งเสริมบทบาททางสังคมให้แก่คนในชุมชน รู้จักหน้าที่ของตนเอง มีการจัดทำโครงสร้างการบริหารหรือการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน

๔. สร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างความรู้ความเข้าใจ เช่น มีความรู้เรื่องของชุมชนของตนเอง การพัฒนาทักษะ การมีทักษะสูง เช่น ด้านภาษา ด้านการทำมาหากิน

๔. กลไกการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น จัดสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม จำนวนนักท่องเที่ยวไม่เยอะเกินไป รับประทานอาหารสะอาด บริหารจัดการได้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การสัญจรไปมาสะดวก มีป้ายบอกทางชัดเจน การต้อนรับดี มีแผนกต้อนรับชัดเจน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการมาท่องเที่ยว คนในชุมชนเป็นกันเอง มีอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก เพียงพอ อากาศสบาย ไม่ร้อนหรือเย็นเกินไป มีที่พักผ่อน การเดินชมสถานที่สะดวก

๘. การเผยแพร่/การประชาสัมพันธ์

จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์มอบให้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ

จัดทำผลการวิจัยฉบับย่อ จำนวน ๑๐ เล่ม

ตีพิมพ์ในวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๐.

๙. ภาพประกอบกิจกรรมการวิจัย/การเผยแพร่ผลงานวิจัย

การเผยแพร่ผลงานวิจัยตีพิมพ์ในวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๐.